

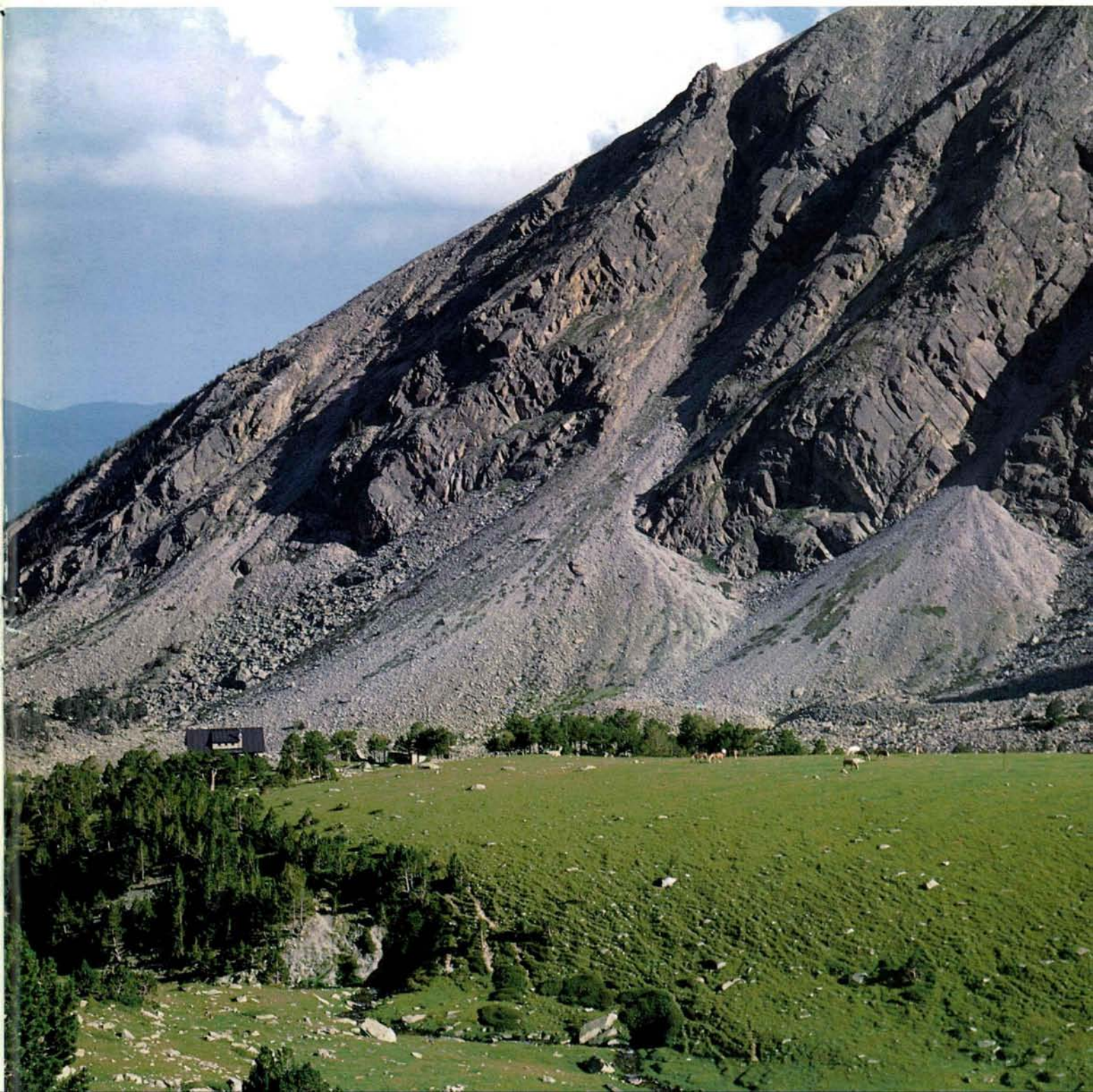
Núm. 823

JUNY 1999

650 ptes.

MUNTANYA

GUIES DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

ITINERARIS PEL MASSÍS DEL CARLIT

JOAN M. VIVES I TEIXIDÓ

Recull d'excursions pel massís del Carlit, punt culminant del Pirineu oriental situat al nord de la comarca de la Cerdanya que està sota l'administració francesa. L'existència del refugi de la Bullosa permetrà de fer boniques excursions per aquestes muntanyes que amaguen, encara, racons ben poc freqüentats.

DARRERS TÍTOLS PUBLICATS:

Pica d'Estats-Monteixo. Vall Ferrera (excursions amb esquís), M. Broch i E. Martín.

Catllaràs-La Quar, David Aloy i M. Mercè Lleonart.

Mont-Roig - Certascan. Vall de Cardós (excursions amb esquís), M. Broch i E. Martín.

novetat

PUBLICACIONS DE L'ABADIA DE MONTSERRAT

Ausiàs Marc, 92-98 int. - Fax 247 35 94 - 08013 Barcelona Distribució: L'Arc de Berà, Centre Difusor d'Edicions Catalanes
Comandes i administració: Polígon Montgalà, Bèlgica, 6 i 7 - Tel. 465 30 08 - Fax 465 87 90 - 08917 Badalona

GUIES DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

REFUGI D'AMITGES

Parc Nacional d'Aigüestortes i Estany de Sant Maurici

NÚRIA GARCIA I QUERA

Quaranta-tres itineraris que descriuen ascensions a cims, aproximacions a d'altres refugis de la zona, crestejades, traveses... Un reguitzell de possibilitats, sempre des d'Amitges, que permeten trepitjar la muntanya quan la neu ja s'ha fos.

MONT-ROIG - CERTASCAN (Vall de Cardós)

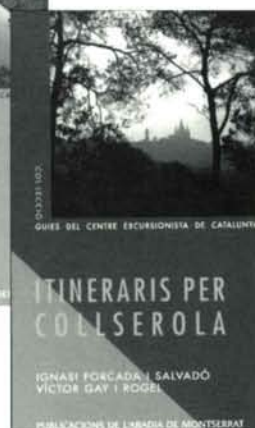
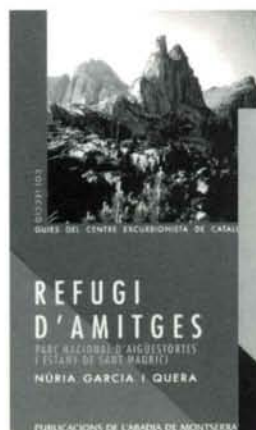
AGUSTÍ JOLIS, M. ANTÒNIA SIMÓ I JOSEP DE TERA.

Entre el Mont-roig a ponent i el Certascan a llevant, reis de la regió, s'estén un enfilall de cims de gran caràcter muntanyenc.

ITINERARIS PER COLLSEROLA

IGNASI FORCADA SALVADÓ I VÍCTOR GAY ROGEL

Un seguit d'itineraris escrits per a donar a conèixer la Serra de Collserola i per a facilitar-ne les caminades. Itineraris d'una gran bellesa paisatgística, de poca dificultat i que es poden fer tots en menys de quatre hores, és a dir, en un matí o una tarda.

PUBLICACIONS DE L'ABADIA DE MONTSERRAT

Ausiàs Marc, 92-98 int. - Fax 247 35 94 - 08013 Barcelona
Distribució: L'Arc de Berà, Centre Difusor d'Edicions Catalanes - Comandes i administració:
Polígon Montgalà, Bèlgica, 6 i 7 - Tel. 465 30 08 - Fax 465 87 90 - 08917 Badalona

MUNTANYA

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

Club Alpí Català

Entitat declarada d'utilitat pública

SUMARI

Any CXXIII, Vol. 103, Núm. 823, Juny 1999

Redacció, administració i publicitat:
Paradís, 10 pral. 08002 Barcelona, tel.
93-315 23 11, fax 93-315 14 08,
adreça electrònica:

cec.centre@mx3.redestb.es

Director: Josep Nuet i Badia, adreça
electrònica: nuet@bcn.servicom.es

Secretari: Joaquim Bordons

Consell de redacció: Francesc Beato,
Joaquim Bordons, Francesc X. Gregori,
Josep M. Panareda, Miquel Rafa,
Josep M. Sala

Corrector lingüístic:

Eulàlia Nuet i Badia

Cartògraf i dibuixant:

Armand Ballart

Dissenyador i maquetador:

Josep Nuet i Badia

Publicitat: Adolf Garcia, Exclusives
Publicitàries, tel. i fax. 93-237 95 01

Fotocomposició: PC Gràfic, adreça
electrònica: pcgrafic@arrakis.es

Fotomecànica: T4 Sorrosal, SA.

Impressió: IMGESA, Alarcón, 138.
08930 Sant Adrià de Besòs

Dipòsit legal: B. 545 - 1958

ISSN: 0212 - 2111

Preu d'aquest exemplar: 650 ptes.
(IVA inclòs)

Preu de la subscripció anual: 3.400 ptes.
(IVA inclòs) (sis exemplars).

A l'estranger: 4.900 ptes.

Comanda de números endarrerits a
la redacció de la revista.

La revista MUNTANYA és membre de

A.P.P.E.C
ASSOCIACIÓ
DE PUBLICACIONS
PERIÒDIQUES
EN CATALA

Els articles publicats a MUNTANYA
expressen l'opinió dels seus autors.

La revista MUNTANYA, editada pel Centre
Excursionista de Catalunya es publica
sense cap finalitat lucrativa.

El copyright dels articles, tant de la part
literària com de les il·lustracions, és
 propietat dels autors respectius. Per tant,
és absolutament prohibit la reproducció
total o parcial, per qualsevol sistema, dels
articles de la revista MUNTANYA sense
permís escrit dels propietaris del copyright.

Portada: El refugi d'Ulldeter i les Tarteres del Gra de fajol.

Foto: Josep Nuet Badia

Editorial: El refugi d'Ulldeter i els refugis del Centre 90

La construcció de l'antic refugi d'Ulldeter,
per Francesc Olivé i Guilera 91

El refugi nou d'Ulldeter vist pels seus arquitectes,
per Jordi Bonet i Armengol 97

Excursions des del refugi d'Ulldeter a l'hivern,
per Manel Broch i Guimerà i
Francesc Xavier Gregori i Pons 101

Excursions des del refugi d'Ulldeter a l'estiu,
per Josep Nuet i Badia 105

Apunts sobre la biodiversitat vegetal del circ d'Ulldeter,
per Josep Nuet i Badia i Àngels Morell i Fina 109

L'explotació turística en els circs d'Ulldeter i de Morenç,
per Ferran González i Prat 114

Una nit al refugi d'Ulldeter el 1934,
per Agustí Jolis i Felisart 117

La Madona d'Ulldeter, per Hilari Sanz i Gonel 118

Relats del refugi nou d'Ulldeter,
per Hilari Sanz i Gonel 121

Vies d'escalada,
a cura d'Armand Ballart 126

Notícies, llibres & mapes 128

Normes de publicació de MUNTANYA

Els autors que vulguin publicar els seus treballs a la revista MUNTANYA han de tenir present el següent:

Els articles cal que siguin inèdits i escrits correctament en català, en suport magnètic (disquet PC) amb indicació del programa i versió o en el seu defecte a màquina. Se'n presentarà una còpia en paper a doble espai en fulls de mida DIN A4, deixant uns marges d'un parell de centímetres.

Els articles, d'un màxim de sis fulls, negociables, aniran encapçalats pel títol que l'autor proposa i portaran a continuació el nom dels autors. No portaran notes a peu de pàgina.

Els peus de les il·lustracions i el nom de l'autor aniran escrits en un full a part, precedits

d'un número que es repetirà a la fotografia o dibuix corresponent.

Per a facilitar la correcció dels originals, no utilitzeu el subratllat en els textos que vulgueu publicar. Tampoc no utilitzeu codificacions ni lletres diferents en els arxius informàtics.

Els mapes, dibuixos i gràfics haurien de ser dibuixats correctament amb tinta xinesa sobre paper blanc, també els podeu aportar en format digital (disquet PC), preferiblement fets en Corel Draw.

Les fotografies, en nombre de sis a dotze per article, en diapositives, còpies de paper color o blanc i negre brillant, cal que siguin ben exposades i amb bona definició, que tinguin contrast, però que no siguin excessivament fosques.

El refugi d'Ulldeter i els refugis del Centre

Una vegada més, dediquem un número sencer de la revista MUNTANYA a un tema monogràfic, de manera que el lector pugui trobar un conjunt de referències, aquesta ocasió sobre Ulldeter, reunides en un mateix volum.

També una vegada més cal que ens referim al conjunt d'equipaments de muntanya, refugis i xalets, que formen la xarxa d'instal·lacions que el Centre Excursionista de Catalunya ha anat bastint per facilitar l'accés dels excursionistes, escaladors, esquiadors, espeleòlegs... de la nostra casa i d'altres indrets, als llocs d'interès muntanyenc que en cada moment s'han anat considerant prioritaris.

Quan el 25 de juliol de 1909 es va inaugurar l'antic refugi d'Ulldeter es va iniciar una tasca feixuga, com ho són totes les iniciatives que mouen recursos econòmics, recursos humans i responsabilitat. El Centre passava de ser una entitat amb continguts quasi exclusivament intangibles, a ser una entitat amb un patrimoni específicament tangible, a tenir edificis propis, a seguir un pla de construccions, a haver-los de mantenir, a trobar persones

adequades per a la seva gestió, en resum, a responsabilitzar-se, sobre la base de la dedicació altruista dels seus associats, que el servei que havien (i que han...) de donar els refugis i xalets estigués (i estigui...) al nivell que calia, i que cal.

L'esforç iniciat a Ulldeter ara fa noranta anys s'ha concretat amb els anys en la nostra xarxa actual de sis refugis i dos xalets, que suposen un ritme mitjà de construcció d'un equipament cada onze anys. Esforç de construcció i de manteniment, de tenir en condicions unes edificacions sotmeses a les condicions més dures possibles, ja que llevat d'un (el Ciríac Bonet, a Siurana), els altres refugis estan tots per sobre dels 2.100 metres d'altitud, i els dos xalets a 1.200 i 1.500 metres, amb tots els agreujants que això significa quan es tracta de mantenir-los en bon estat d'ús per a donar el servei que han de donar i amb la qualitat que avui és exigida. Les successives comissions de refugis del Centre han portat a terme aquesta tasca meritòria i poc coneguda, relligant l'amor a les muntanyes amb les necessitats puntuals d'uns

equipaments ben gestionats. Els guardes dels nostres refugis han estat i són el millor exponent de la feina feta; podem enorgullir-nos de tenir el millor equip de guardes de refugis del Pirineu.

Cal dir també que no sempre els nostres esforços han estat entesos des de l'Administració, especialment en els anys darrers, a l'extrem de no haver estat considerats els refugis de muntanya com a equipaments esportius, havent quedat fora de les línies de finançament existents per a les inversions amb finalitats esportives. Creiem que aquesta situació s'està corregint i que els fets demostraran una nova sensibilitat vers el que estem fent.

Celebrem com cal aquests norantè i quarantè aniversaris dels refugis d'Ulldeter, i fem-ho oferint aquesta voluntat nostra de servei al món excursionista global, com es van celebrar l'any 1909 i l'any 1959, amb el convenciment que val la pena tot l'esforç, que les activitats necessiten les eines, i que les eines més importants per a fer activitats a muntanya, especialment a l'alta muntanya, són els refugis.

La construcció de l'antic refugi d'Ulldeter

Francesc Olivé i Guilera

El xalet refugi d'Ulldeter, inaugurat el 25 de juliol de 1909, va marcar una nova època del Centre Excursionista de Catalunya i de tot l'excursionisme català. Amb la seva singular silueta, fou el primer d'una llarga sèrie de refugis de muntanya que construïren, no tan sols el Centre, sinó també les altres entitats excursionistes. L'entusiasme i la visió de futur d'un home va marcar el camí, fent que la por de la manca de recursos fos superada per l'esforç i la il·lusió col·lectiva d'un excursionisme en progressió constant, capaç de posar-se al nivell europeu.

Per al Centre Excursionista de Catalunya, la construcció del seu primer refugi va significar la consolidació del creixement, després d'una etapa incerta. A finals del segle XIX, la vida social del Centre havia perdut vigor, malgrat la fusió de les dues associacions excursionistes fundadores: «aquest apareix en un estat transitori d'estancament. Els actes que realitza es veuen poc concorreguts, el seu modest piset, al tercer pis d'aquesta casa, sota els capitells de les columnes d'Hèrcul, resulta més que suficient. El nombre de socis a penes traspasa la xifra dels quatre-cents, una crisi de debilitat sembla trucar a les seves portes» (Eduard Vidal i Riba, But. CEC, 346, pàg. 311, novembre 1923).

La irrupció de Cèsar August Torras a la presidència del Centre

Cèsar August Torras fou la figura clau que impulsà el reviscolament de la vida del Centre. Soci de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques des de la seva fundació, va ser-ne president de 1885 a 1888. L'any 1902 publicà els quatre primers volums de les seves famoses guies del Pirineu Català, que tant havien d'influir

en el redreçament de l'excursionisme. Això va fer que els seus consocis es fixessin en ell, i a finals del mateix 1902, fou elegit president del Centre, càrrec que ocupà per successives reeleccions fins a 1915, per a tornar a ser-ho a partir de 1922, durant dos anys, fins a la seva mort.

«La presidència d'en Torras –ens diu Vidal i Riba– coincideix amb la

creixença del Centre, amb la revifalla i subsegüent esplendor de l'excursionisme a la nostra terra, tot degut en bona part a les seves iniciatives i actuacions» (But. CEC, 346, pàg. 312, novembre 1923).

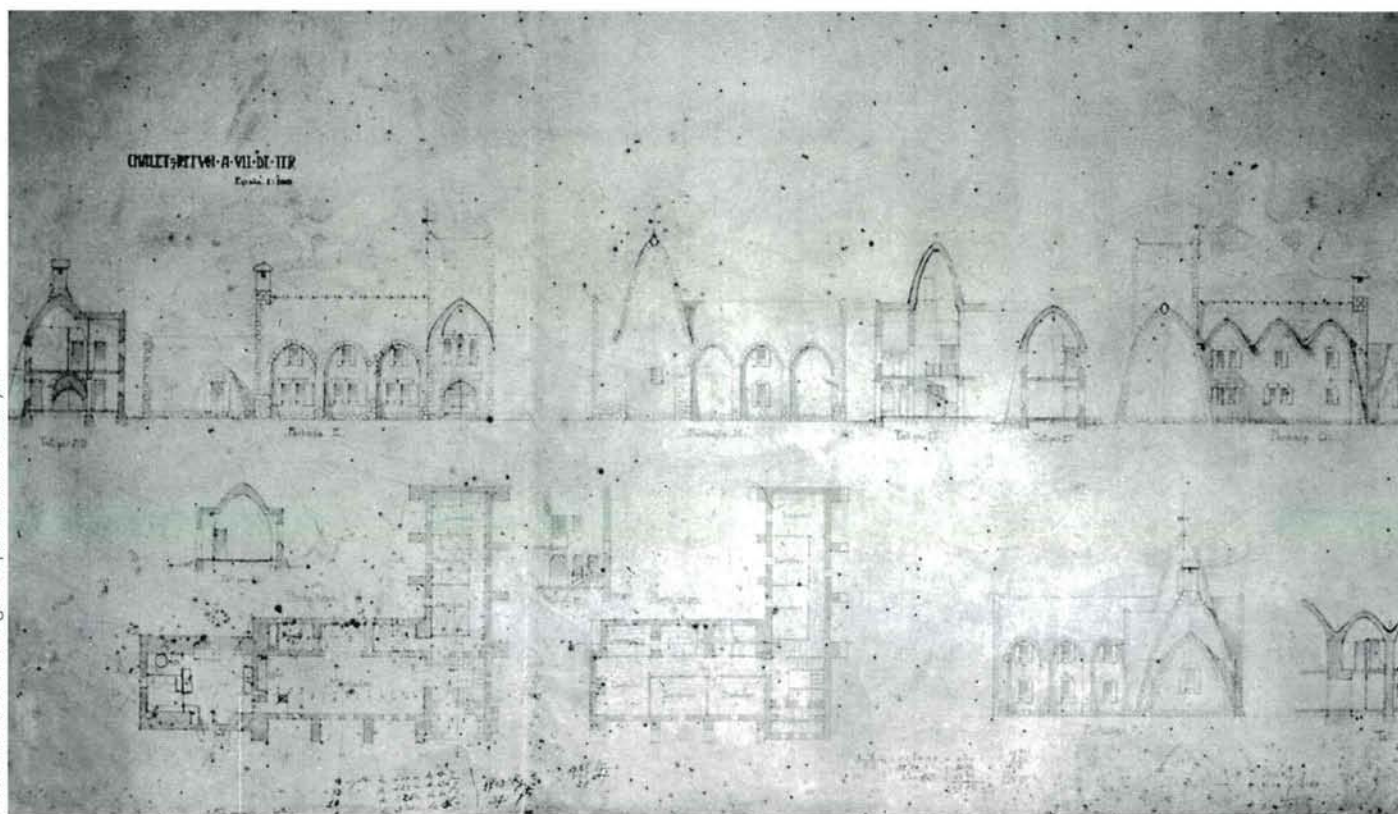
Torras, que havia imposat gairebé com a condició per a acceptar la presidència, la negociació d'un contracte d'arrendament que fes possible l'engrandiment del local social, aconseguí del nou propietari de l'edifici, Sr. Ramon Montaner, que no s'emportés les columnes romanes al castell de Santa Florentina, de Canet de Mar, com era el seu propòsit, sinó que les restaurés i les mantingués al seu lloc original, obra que realitzà el nostre consoci l'arquitecte Lluís Domènech i Montaner.

El Centre passà a ocupar aleshores tota la planta principal de l'edifici, a l'entorn de les emblemàtiques columnes. En tres anys, el nombre de socis s'havia triplicat: a les acaballes de les obres d'ampliació del local, a finals de 1905, el Centre tenia ja prop de nou-cents socis residents i més de quatre-cents de forans, xifra que anà augmentant any rere any. S'havia entrat en una etapa de vitalitat creixent, que faria possible emprendre noves iniciatives.

El Centre disposava ara d'un espaiós estatge social a ciutat, però no tenia encara cap instal·lació a

Projecte del refugi d'Ulldeter, dibuixat per Jeroni Martorell i reproduït al Butlletí del Centre de l'agost de 1907.

A dalt, fragment dels plànols originals del refugi d'Ulldeter dibuixats amb llapis.

A baix, els treballs de replantejament sobre el terreny. L'arquitecte Jeroni Martorell porta un barret clar.

muntaña per a oferir-la als excursionistes. En les seves activitats pel vessant nord del Pirineu i els Alps, els nostres socis utilitzaven els refugis que havien construït els clubs alpinistes europeus, però al nostre vessant del Pirineu, disposaven només de les instal·lacions tradicionals del país: els antics hospitals de muntanya, com els de Benasc, Viella, Montgarri o Núria, situats en punts estratègics de les rutes pirinenques, o els nombrosos santuaris escampats al llarg del país, com Sant Joan de l'Erm, Corbera, Finestres, el Far, la Salut, Santa Magdalena, el Mont, Santa Fe, Sant Segimon i tants d'altres, que en aquella època oferien acolliment. «Aquests santuaris són, en llur major part, segurs refugis també per a l'ex-

curcionista», escrivia Cèsar A. Torras (But. CEC, 215, pàg. 381, desembre 1912).

Però no hi havia cap instal·lació específica per als excursionistes al nostre país, excepte algun petit refugi particular, com el que havia construït l'arxiduc Lluís Salvador al cim de Sa Talaia Vella, a la serra de Tramuntana, de Mallorca. Fora d'això, si no es volia dormir al ras, calia tragar la tenda de campanya, o dormir en alguna cabana de pastors, com la de la Renclusa, no gaire confortable per cert, en la qual s'aixoplugà el nostre consoci Mn. Jacint Verdaguer pel juliol de 1882 quan va fer l'ascensió per la gelera d'Aneto: «Es una cabana feta en un rasser al abrigh d'una inmensa ro[c]a que s'encorba un poch, de tres parets y una pobre teulada, que Déu nos guard d'ella en dies de mal temps, puig, no arribant a la roca, deu deixar entrar tota l'aygua que'n baixa» (Verdaguer, carnet d'excursions. Ms. 1467, pàgs. 46. Biblioteca de Catalunya).

Un refugi com els dels clubs alpins

I en això arribem a l'any 1906, en què Cèsar August Torras, disposat a fer que el Centre es posi al

nivell dels clubs alpins, «llança la idea de la construcció del xalet-refugi d'Ull de Ter, com a iniciació pràctica de la magna obra de construcció d'una xarxa de refugis de muntanya» (E. Vidal i Riba, But. CEC, 346, pàg. 313, novembre 1923).

Feia anys que es parlava de la conveniència de construir un refugi a les valls altes del Ter, però la idea havia estat abandonada per quimèrica, tenint en compte les minses possibilitats econòmiques del Centre. Ara, però, C. A. Torras, «que sabia encomanar els seus entusiasmes a tots els qui, coratjosament i esperançada, l'envoltaven», aconseguí engrescar tothom amb la seva proposta. El 25 de maig de 1907 convocà una reunió preparatòria i l'11 de juny es formava una Comissió Executiva per a fer-ho realitat. En el Butlletí del mes de maig es deia ja que, tenint en compte l'entusiasme que la iniciativa havia suscitat a la comarca de Camprodon, i la bona disposició dels socis a contribuir-hi amb una quota voluntària, es podia assegurar que l'obra quedaria llesta a la propera temporada d'estiu «comptant com se compta amb la desinteressada cooperació de la Secció d'Arquitectura del nostre Centre, que s'encarregarà del plan y execució de les

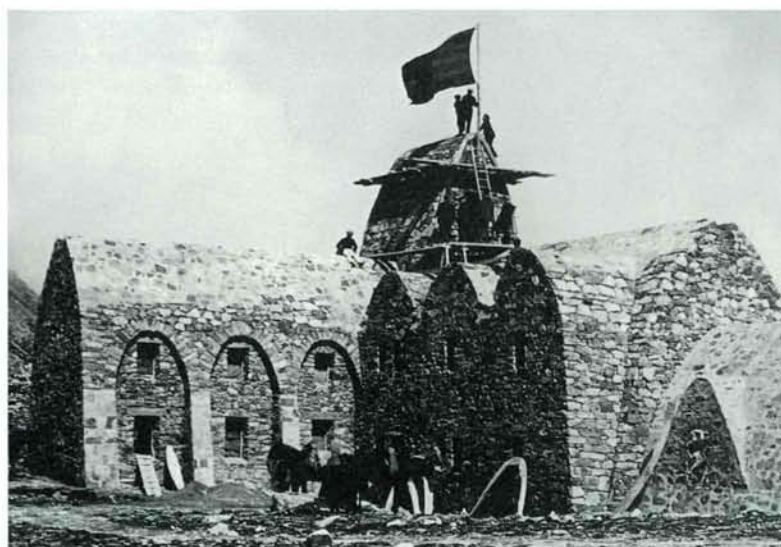
obres» (But. CEC, 148, pàg. 160, maig 1907), «que foren projectades i dirigides graciosament pel seu president D. Jeroni Martorell» (But. CEC, 226-227, pàg. 303, novembre-desembre 1913). Els plànols originals de l'edifici, que es conserven a l'Arxiu Històric del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, apareixen signats amb data de juliol de 1907.

L'arquitecte autor del projecte

Jeroni Martorell i Tarrats (Barcelona, 1877-1951), autor dels plànols del xalet refugi i del refugi lliure d'Ulldeter, projectà també els edificis de la Caixa d'Estalvis (1905) i l'Escola Industrial d'Arts i Oficis (1907), de Sabadell, així com un gran nombre d'escoles al Maresme i al Vallès. La seva tasca des de la presidència de la Secció d'Arquitectura del Centre, en la catalogació i defensa de monuments històrics, el portà a dirigir el Servei de Conservació i Catalogació de Monuments Històrics, de la Mancomunitat. Al servei d'aquesta institució i també per compte de l'Estat portà a terme la revaloració i restauració de molts edificis històrics i artístics, entre els quals podem esmentar la casa dels Canonges i la del gremi dels Vellers, a Barcelona, els monestirs de Poblet i de Sant Cugat, l'arc romà del pont de Martorell, les esglésies romàniques de Terrassa i les muralles de Montblanc.

Una construcció emblemàtica

El xalet refugi i el refugi lliure d'Ulldeter foren coberts amb volta de pedra i morter. Jeroni Martorell va adoptar aquest tipus de construcció tan poc habitual, seguint l'exemple d'alguns refugis francesos que foren considerats entre els més avançats del seu temps. Segons l'*Annuaire du Club Alpin Français* de l'any 1899, el primer refugi d'aquest tipus que es va fer, fou el de la bretxa de Tucaroia, prop del Mont Perdut, inaugurat el 3 d'agost de 1890, ideat per Marcel Lourde-Rocheblave,

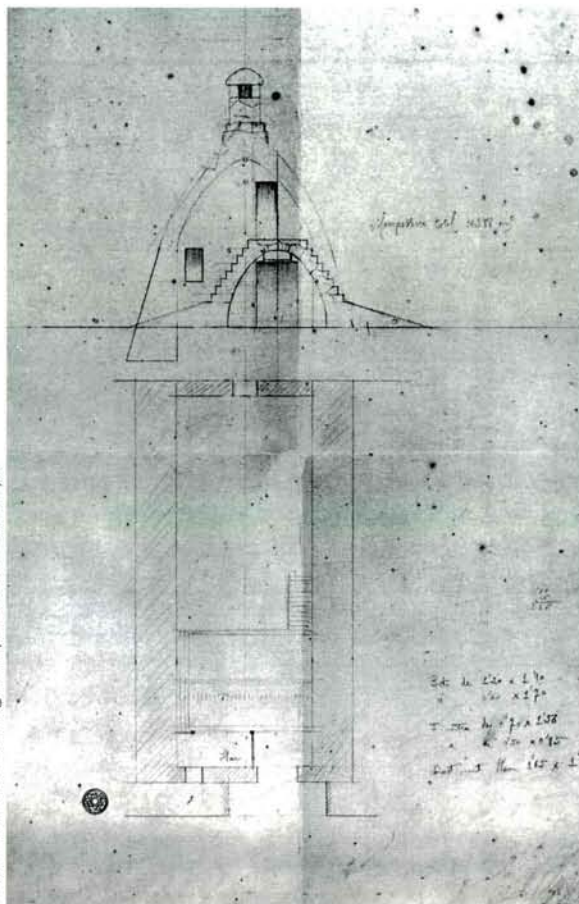
Dues imatges del refugi d'Ulldeter, ja cobert, el dia de la Revel·losa (13-9-1908). A dalt, amb una gran senyera i les cobertes a mig rejuntar amb ciment. A baix, el dinar que feren els excursionistes que visitaren el refugi amb Cèsar August Torras, president del Centre, l'arquitecte, diversos socis i veïns de Camprodon, en un total de quaranta-una persones. A la improvisada taula, i asseguts sobre taulons i cindris, l'hotel dels Pirineus de Camprodon els serví el dinar. Noteu que en el grup només hi ha una dona: Anna Schwartz d'Iriarte, que porta un gran barret blanc.

construït totalment de pedra i morter, amb volta ogival. Pel fet de no tenir bigues de fusta, s'eliminava el perill d'incendi, que era un risc molt habitual. Els nostres socis coneixien personalment aquest refugi, «del qual se donaren detalls en un dels darrers nombres d'aquest Butlletí», segons reconeix Martorell. En el Butlletí, a més de descriure les característiques del refugi, s'hi publicà una fotografia feta per Lluís Llagostera, vicepresident del Centre i membre de la Comissió Executiva del refugi d'Ulldeter (But. CEC, 147, pàg. 105, abril 1907, i 151, pàg. 237, agost 1907).

Segons l'*Annuaire* abans esmentat, després del refugi de Tucaroia, s'havien construït, seguint el mateix sistema, el refugi Packe, al coll de Rabiet, sota el Pic Long de la regió de Neoville, l'any 1895; el de Prat Long, proper a Luishon, l'any 1896; i el de l'Horqueta

d'Ossua, al peu del Vinhamala, l'any 1899. Posteriorment foren construïts altres refugis de les mateixes característiques al Pirineu Central, com el de Piedrafita, però són molt més moderns.

Tots aquests refugis són de petites dimensions, d'una sola planta, coberts amb volta apuntada, sense contraforts. Només el de l'Horqueta d'Ossua, batejat amb el nom de refugi Bayssellance, és més gran, amb un pis superior. Lluís Solé i Santaló, en una comunicació que presentà al Primer Congrés Excursionista Català, celebrat a Lleida el 24 de juny de 1911, es referia a aquest tipus de construccions, cantant-ne les excel·lències: «Aquest model de refugis, malgrat la seva traça poc airosa i gens elegant, l'experiència l'ha fet molt pràctic; i si bé llur cost de construcció resulta pujat, en raó de la classe de materials de que's componen, llur senzilla solidesa els fa és-

El plànol del refugi lliure, que feia de quadra de les cavalleries i refugi per als mossos.

ser barats de conservació» (But. CEC, 218, pàg. 75, març 1913). Soler i Santaló va escriure aquesta comunicació pel juny de 1911, just abans que Juli Vintró anés a Ulldeter i comprovés personalment els desperfectes que havia sofert el nou refugi només en el seu segon hivern, i les costoses obres de reparació que caldria fer-hi. És ben significatiu que Soler i Santaló, en el refugi de la Renclusa que es començà a edificar al cap de dos anys sota la seva direcció, preferís retornar al sistema tradicional de construcció.

Però seríem injustos si ens poséssim a analitzar els problemes que patí l'edifici, sense citar-ne abans les excel·lències, que foren moltes, i els criteris que seguí l'arquitecte en el seu projecte, que procurà adaptar a la seva finalitat, donant-li al mateix temps una gran bellesa plàstica.

El xalet refugi fou construït a un centenar de metres del naixement del riu Ter. El lloc d'emplaçament fou escollit amb l'assessorament de l'expert geòleg i consoci Mn. Norbert Font i Sagué, que malauradament morí l'any següent

de la inauguració del xalet. Es trià un punt que quedés lliure del risc de les allaus, en un planell «un xic resguardat dels corrents de vent que allí dominen». Es considerà que per la constitució geològica del terreny, el morrot o llenca de terra damunt el qual es construïria el xalet, era ferm i consistent, i seria garantia segura de la seva estabilitat (But. CEC, 226-227, pàg. 304, novembre-desembre 1913).

L'estructura de l'edifici fou estudiada a consciència. La superfície útil edificada era de 160 metres quadrats en planta baixa i 130 metres en el pis. Com he dit abans, l'edifici fou cobert amb volta de pedra i morter de ciment. El pendent de la volta, sense cap teulada sobreposada, evitava la retenció de la neu, prescindint totalment de bigues de fusta per a evitar el risc d'incendi. Pel mateix motiu, el sostre dels baixos fou fet amb biguetes de ferro. Donada l'estructura constructiva de les cobertes, l'arquitecte procurà reduir tant com fou possible l'ample de l'edifici, que estructurà en dos cossos rectangulars de quatre metres d'amplària útil i dotze metres de llarg cadascun, disposats en angle recte i coberts amb voltes paraboloïdals, reforçades en els murs exteriors amb contraforts, enllaçats mitjançant arcs adossats, per sota dels quals s'obrien graciosament les finestres. A la intersecció dels dos cossos d'edifici, el badalot o caixa de l'escala, cobert també amb volta parabòlica i prolongat aïrosament per damunt de l'edifici com una torre, li donava un aspecte insòlit, gairebé monàstic. Tot plegat formava un conjunt original i harmoniós, ben diferent, per cert, de «ce système nouveau, peu gracieux à l'extérieur» que ens descrivia l'Annuaire de 1899.

La façana principal de l'edifici, amb l'entrada, orientada a llevant, i el menjador a la planta baixa, es prolongava amb un cos d'una sola planta, cobert també amb volta parabòlica, destinat a la cuina i el rebost. Els dormitoris, on es podien instal·lar més de vint llits, eren encarats tots a migdia o a llevant, ja que per la poca amplària de les naus hi havia una sola filera de cam-

bres. A la façana nord, gairebé sense finestres, només hi donaven els passadissos. Una estructura adossada, de dos metres d'ample i coberta amb tres petites voltes transversals, donava cabuda als serveis higiènics de les dues plantes, i a una cambra fosca, habilitada per al recanvi de plaques fotogràfiques.

La part científica no quedà desatenta: una cambra del pis, situada damunt la porta principal, fou destinada especialment a observatori de muntanya, que havia de «prestar una gran utilitat científica, podent-se fer interessants observacions climatològiques, de meteorologia i astronòmiques». La instal·lació tècnica es faria amb l'expert assessorament dels consocis Rafael Patxot i Josep Comas i Solà (Cèsar A. Torras, discurs presidencial, curs 1907-1908). Rafael Patxot s'oferí a costejar els aparells meteorològics, i volia incorporar el refugi a la xarxa d'observadors que anava estenent per tot Catalunya (But. CEC, 150, pàg. 223, juliol 1907). Probablement el projecte es frustrà per falta d'un observador estable. El cas és que en l'Atlas Pluviomètric de Catalunya, publicat l'any 1930 per la Institució Patxot, no hi consta aquesta estació.

Al marge de les observacions meteorològiques, el refugi podria ser també útil «en altra lley d'especulacions científiques», segons C. A. Torras (discurs presidencial curs 1907-1908). «Punt d'observació y estudi apropiat hi trobarà tant el geòleg com el botànic pera llurs reculls y experimentacions, com hi trobarà estació abonada'l coleccionista d'insectes, a l'igual que'l captaire de plantes, essent interessantíssim en aquest concepte la regió aont està'l Refugi situat». Amb aquests raonaments, sembla com si Torras volgués justificar la construcció del xalet davant els científics de la casa, que estaven una mica incòmodes enfront de la pressió dels socis joves que aspiraven a fruit de la muntanya sense condicionaments científics, que portà, dins aquell mateix curs, a la creació de la Secció d'Esports de Muntanya.

Tenint en compte que estava situat a 2.380 metres d'altitud, en un paratge grandios però desolat, el xalet refugi oferia un raonable grau

de confort. Fins i tot es disposava d'un curiós sistema de correu aeri, que era anunciat al Butlletí com a «sistema públic d'aerografia», que consistia a enviar missatges per mitjà de coloms, que eren recollits a Camprodon, des d'on els missatges eren tramesos als destinataris per via telegràfica.

El refugi d'Ulldeter no disposava de cap pista, com el dels Cortalets, al Canigó, construït deu anys abans pel Club Alpí Francès, al qual podien accedir en automòbil els turistes que feien estada a les estacions termals del Vernet. A Ulldeter només s'hi podia anar a peu, o bé a cavall. És per això que a curta distància del xalet es construï un petit edifici per a allotjar-hi els matxos i els traginers. A l'hivern, feia la funció de refugi lliure. Construït amb igual estructura i solidesa que el xalet, també amb volta parabòlica, aquest refugi tenia un estable a la planta baixa i un pis superior amb jaç de palla, que era accessible per una porta amb escala exterior, situada a un nivell alt per a evitar que fos coberta per la neu.

Les obres

Les obres del xalet refugi començaren l'agost de 1907, es treballà a bon ritme durant els mesos d'estiu, i s'aconseguí deixar cobert l'edifici pel setembre de 1908. Aquell hivern i la primavera següent, continuà la laboriosa tasca de recaptar ajudes econòmiques per a fer front a les despeses de la construcció. S'aconseguien donatius de particulars, ajuntaments de la comarca del Ripollès, Diputació i Ajuntament de Barcelona, i nombroses entitats i associacions, com la Real Asociación de Cazadores, Círcol del Liceu, Club Germania, Ateneu Barcelonès, Foment del Treball Nacional, Centre Excursionista del Vallès, Acadèmia Catòlica de Ripoll, Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria, etc. S'organitzaren festivals artístics i esportius a Camprodon, al Parc Güell i al Frontó Condal, i sessions de cinema a l'Ideal Cine. Com a nota curiosa destaquem la celebració del

Fotografia: David Aloy.

Primer Torneig Català de Football, celebrat el 23 de maig de 1909, a benefici del xalet refugi d'Ulldeter, en el qual participaren els equips de futbol de l'Espanyol, Espanya, Universitari i Central, enfront del Barcelona, que complia tot just el desè aniversari de la seva fundació i quedà campió del Torneig.

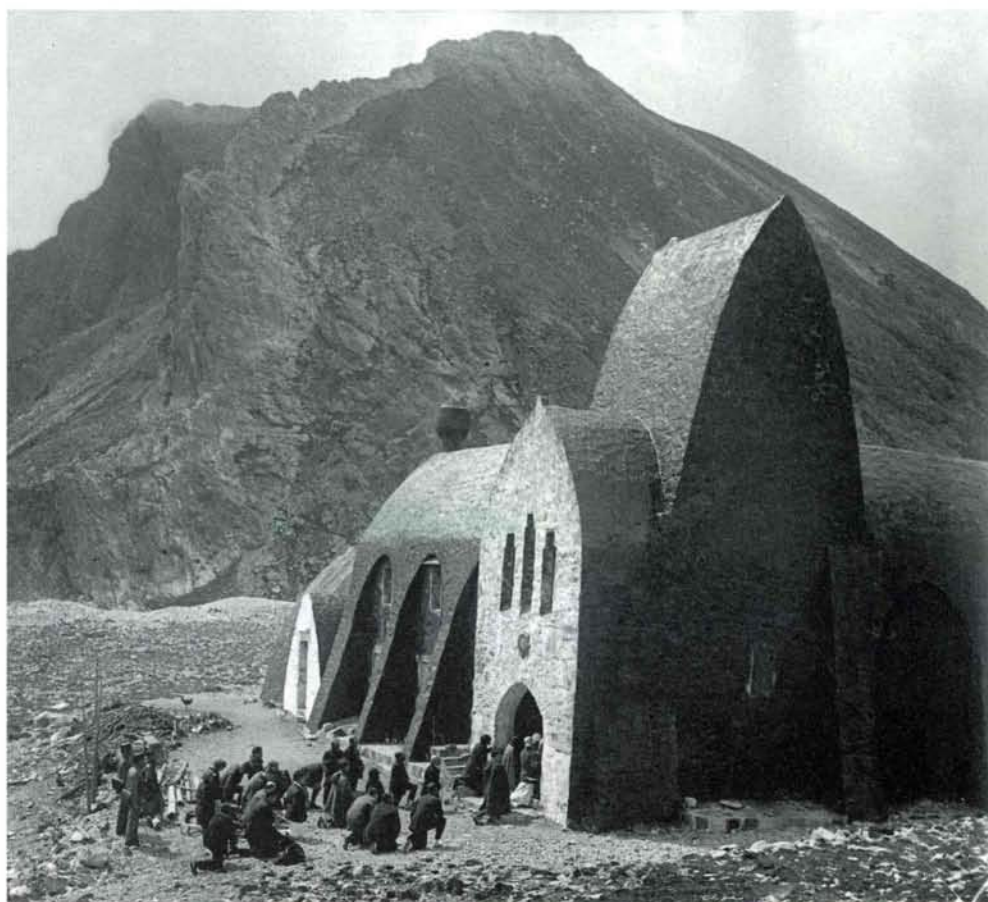
La solemne festa d'inauguració, que tingué lloc el 25 de juliol de 1909, estigué a punt de ser esguerrada per les grans alteracions de l'ordre públic que es produïren a Barcelona precisament a partir d'aquell dia amb la Setmana Tràgica. Els excursionistes que torna-

ren a Barcelona amb tren l'endemà, es veieren obligats a anar a casa a peu des de Sant Andreu, a causa de la vaga general. Aquella setmana es cremaren a Barcelona més de vuitanta esglésies i el Centre fou clausurat preventivament com a presumpte instigador de la revolta, en la repressió anticatalanista que vingué després.

Aviat comencen els problemes

Amb les aportacions econòmiques obtingudes s'hauria pagat gairebé totalment l'import de les

Dues fotografies de l'edifici annex que feia de quadra i de refugi per a traginers. A dalt, el juny de 1927, i a baix, el setembre de 1964, amb el refugi al fons, ja enrunat, i iniciant el procés d'enderrocament ben visible.

A dalt, el refugi d'Ulldeter, en una fotografia de 1924. Pel que es veu, un grup de persones agenollades davant del refugi participant en la celebració de l'eucaristia. A l'esquerra es veuen dos guàrdies civils. A baix, una imatge insòlita del menjador del refugi, on han posat dos llits i un cordill amb mitjons eixugant-se a la llar de foc.

obres si no hagués sorgit un fet inesperat que les encarà extraordinàriament. Tot just acabat de construir l'edifici, es produïren humitats pertot arreu. Segons l'informe tècnic, els desperfectes eren conseqüència de «la mala preparació dels materials aglomerants, deguda a descuit o manament de zel del mestre-de-cases» (But. CEC, 226-227, pàg. 311, novembre-desembre 1913). La sorra que utilitzà el cons-

tructor no era l'adequada i el ciment no quallà. Com que les voltes de pedra i morter que formaven la coberta eren exposades directament a la intempèrie sense cap teulada protectora, la humitat de la neu penetrava en el ciment i el reblania. Jeroni Martorell havia previst que les parets i les voltes fossin construïdes amb ciment de Camprodon i pedra del país, que seria rejuntada exterior-

ment amb ciment hidràulic, utilitzant els dos-cents quintars de portland oferts per la fàbrica Asland, del Clot del Moro, creient que això seria suficient per a garantir la impermeabilitat de la coberta. Com que el ciment base havia fallat, calgué rejuntar de nou tot l'edifici i pintar-lo després amb una gruixuda capa d'asfalt per impermeabilitzar-lo, tal com es feia en els refugis del Club Alpí Francès. Aquesta costosa operació caldria repetir-la sovint si no es volia que la humitat es filtrés pel morter descompost.

La falta de manteniment de la impermeabilització a causa de l'abandonament que sofrí l'edifici per la guerra, va fer que es produïssin les esquerdes que provocaren el seu desplomament progressiu. També sembla que hi va ajudar el fet que la llenca de terra damunt la qual es construí no era prou sòlida per a suportar les pressions de les voltes. Sense arribar a la gravetat del nostre xalet, també els refugis francesos amb volta de pedra s'han vist afectats pel problema de les humitats, que han procurat resoldre amb l'aplicació de teles amb cobriment alumínic.

Després de l'enquitrانament exterior, la silueta del refugi encara cridava més l'atenció, com ho dona a entendre Cèsar A. Torras en la descripció que en fa en la seva guia de la Comarca de Camprodon (4a edició, 1923): «Tot son exterior està enquitrانat y son negre colorit y el vermell de la fusta de les finestres li donen un aspecte original y gairebé podríem dir-ne diabòlic». El vermell i el negre són els colors que dominen als barrets de paper en forma de refugi d'Ulldeter, que distribuïa als infants el nostre consoci Llorenç Birba, de Camprodon, que va popularitzar la silueta del vell refugi amb el dibuix de les capsas i la propaganda de les seves galetes.

És una llàstima que el vell refugi d'Ulldeter s'enfonsés. Si hagués estat construït amb els materials adequats i en un indret de clima menys rigorós, avui seria admirat com un exemple cabdal del modernisme.

El refugi nou d'Ulldeter vist pels seus arquitectes

Jordi Bonet i Armengol

Un dels protagonistes de la construcció del nou refugi d'Ulldeter ens explica l'experiència i les vivències que els va suposar aquella nova construcció.

Érem un parell d'arquitectes joves, tots dos socis del Centre Excursionista de Catalunya. Jo havia obtingut la titulació l'any 1949 i l'Eugeni Rosich el 1952. El vicepresident, Albert Mosella i Comas, m'havia confiat que projectés la seva casa a la Molina, que s'havia enllestí el 1955. No és estrany que pensés a confiar-me el nou refugi d'Ulldeter.

L'antic refugi, del qual celebrem el norantè aniversari, havia quedat totalment inservible. Havia estat un símbol de l'empenta de l'excursionisme català i s'havia enfonsat, com la Catalunya de la Generalitat republicana, amb la guerra civil. No es podia pas pensar a restaurar-lo.

L'arquitecte Jeroni Martorell l'havia projectat amb formes agosarades, que, en bona part per la tecnologia de l'època, gairebé el feien impossible de mantenir. El seu volum d'envoltant parabòlica n'havia caracteritzat la visió dins d'aquell circ de Morenç que la imatge ben coneguda aleshores de les capses de galetes Birba popularitzava. Però no és estrany que els problemes derivats del que representa la neu, el gel, la pluja i el vent, amb l'abandó provocat per la guerra civil, no el deixessin subsistir.

La situació, entre els blocs de pedra del circ glacial d'Ulldeter, complicava una estructura que, per ser rígida, difícilment podia absorbir les fissures que anaven apareixent i per les quals entrava l'aigua. No és es-

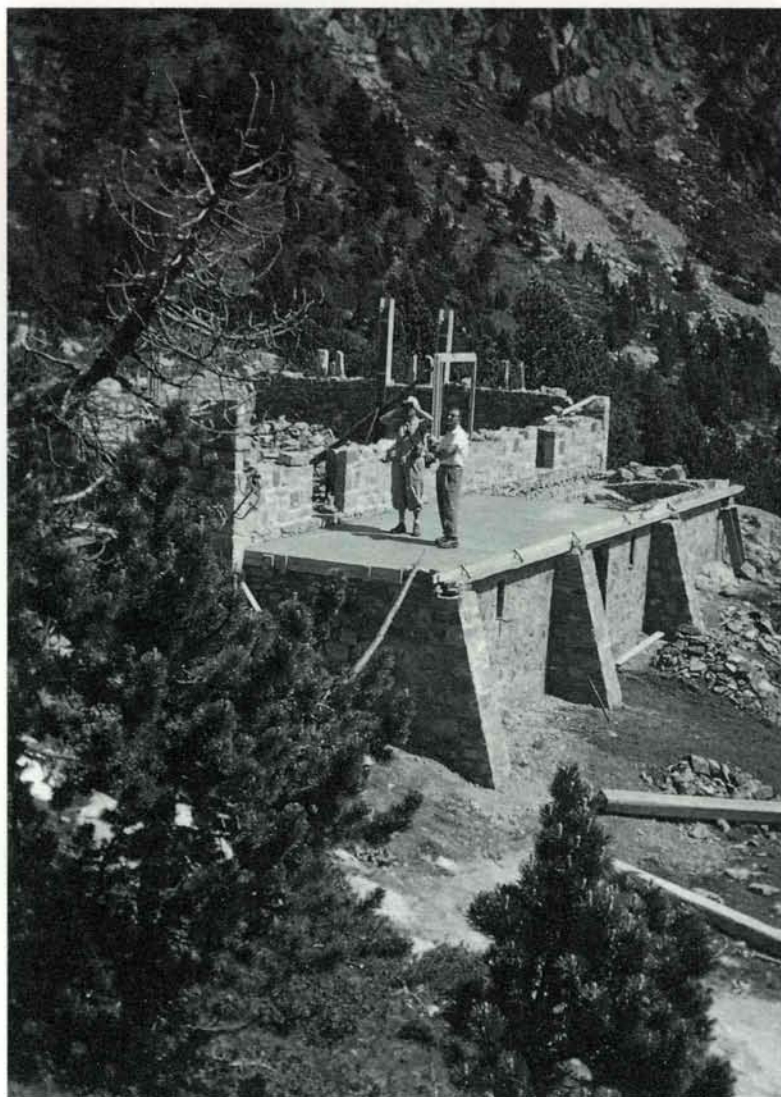
trany, doncs, que el manteniment de l'edifici comportés problemes d'impermeabilització en el curs dels vint-i-cinc anys transcorreguts des del 1909 al 1936, no poguéssim resistir

el trauma de la guerra i que, al final, el Centre hagués de prendre la determinació d'abandonar-lo.

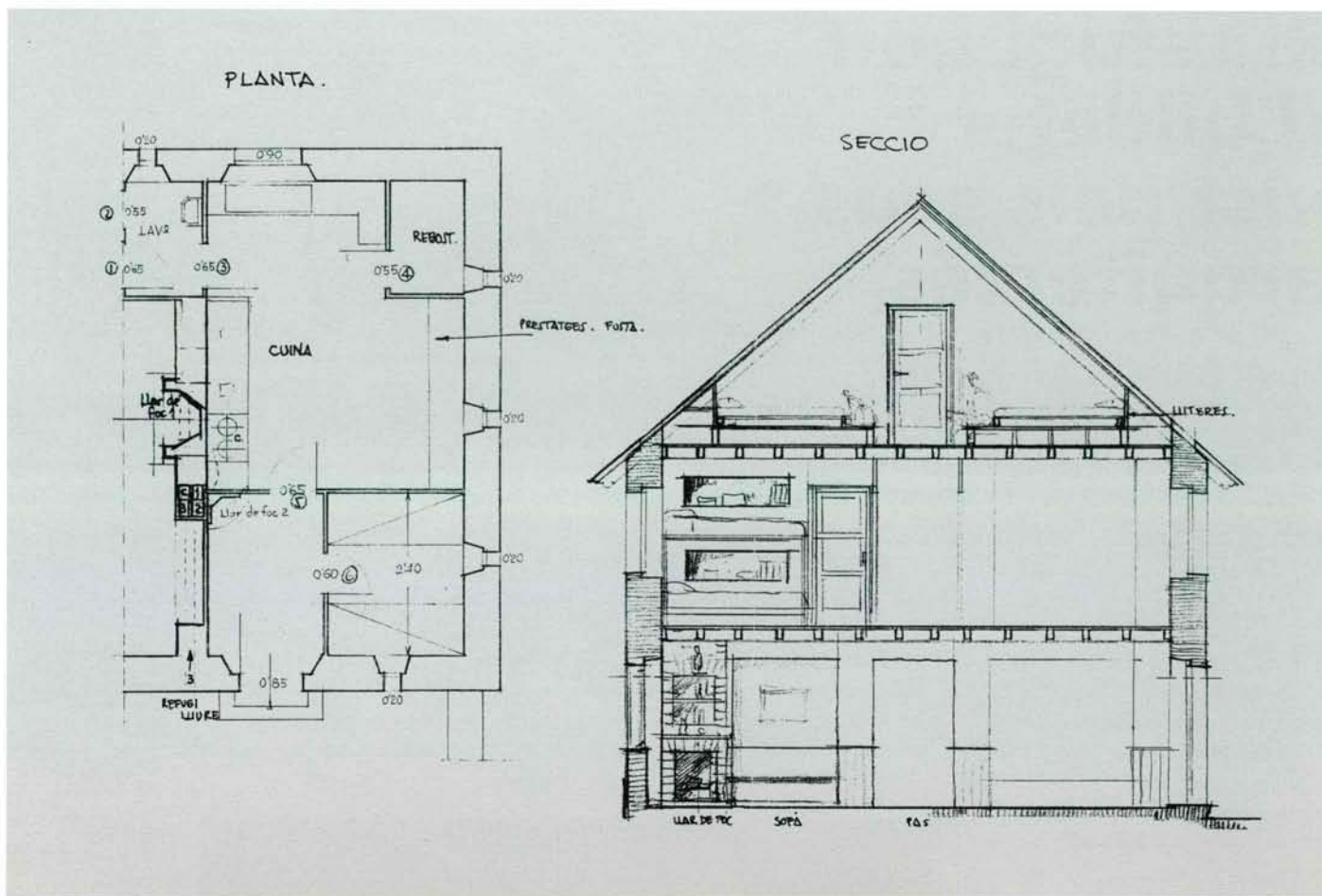
Ara m'apareix com si els directius del Centre dels anys quaranta, en certa manera, volguessin afirmar, amb la voluntat de construir un nou refugi, la convicció que s'havia d'emprendre de bell nou una història que havia quedat trencada.

Calia construir un nou refugi en un lloc més segur, des del punt de vista de la geotècnica, més a prop del bosc per a facilitar l'aprovisionament de la llenya per a escalfar-lo i cuinar, i també més proper a l'últim poble habitat, Setcases.

El Centre va editar primer una crida demanant la col·laboració dels socis el 1949. L'encapçalava el dibuix d'un projecte de l'arquitecte Carles Bertrand del 1935, que no va ser possible per massa costos. Tenia uns tres-cents metres quadrats per planta. Un segon fu-

Vista de la construcció, primera fase. On hi ha les dues persones és l'actual porxo cobert sobre el refugi d'hivern.

A dalt, plànols de detall del refugi d'Ulldeter (juliol 1955). A l'esquerra, el de la cuina i l'anterior espai del refugi lliure que ara és ocupat totalment per la cuina i, a la dreta, la secció del refugi, amb el menjador, a la planta baixa, les habitacions, al primer pis i el dormitori general, a la mansarda.

A baix, la fonteta per al subministrament d'aigua al refugi.

lletó serví per a explicar tota la llarguíssima prova d'obstacles que calgué superar per a iniciar les obres: tres anys i mig.

Allí s'expliquen i resumeixen les dificultats a superar:

1. L'obtenció de la propietat del terreny on construir el refugi.
2. La fusta necessària per a aixecar-lo.
3. El permís militar d'obres, ja

que estava situat a la zona fronterera.

Les gestions amb els diversos organismes s'iniciaren el 4 de març de 1949, amb la sol·licitud a l'Ajuntament de Setcases per a aconseguir el terreny. Al cap de dos anys i mig, mancava l'aprovació del Ministeri de Governació. L'obtenció de la fusta seguí pel mateix camí. Denegacions absurdes i anar

«d'Herodes a Pilat», a Girona, a Madrid, etc. El permís militar s'obtingué abans que els altres i, malgrat que s'autoritzaven les obres, es prohibia modificar els camins i corriols.

No puc recordar pas com es produí l'encàrrec, però sí la primera reunió amb la Comissió de Refugis a la sala de juntes. Un lloc que llavors, per a un soci relativament jove, es considerava con un *sancta sanctorum* de l'entitat. Un lloc on es dirigien les activitats i s'elaborava l'esperit excursionista i patriòtic, que des dels seus inicis representava el Centre Excursionista de Catalunya.

Albert Mosella, vicepresident, amb l'Oliveras, en Pujol, en Cardona, en Plans i en Guasch, i el president de la Comissió de Refugis Josep Ventosa, tots ells molt més grans que jo, havien pensat el programa del que volien que fos el nou xalet. Als arquitectes ens calia fer-ho possible tècnicament. Hi havia, però, moltíssimes dificultats. Des dels permisos administratius als governatius i els militars. També calia poder obtenir la fusta, el ci-

ment, el ferro, etc., i naturalment, finançar-ho.

El projecte que presentàrem tenia l'aspecte tradicional de les construccions de muntanya del nostre Pirineu. Així podia assolir-se una construcció senzilla i un manteniment fàcil. Pareds de pedra i llosat de pissarra, amb bigues i finestres de fusta i voltes per a cobrir el semisoterrani.

Recordo la primera excursió a Ulldeter. Amb cotxe, un dissabte al vespre fins a Setcases. Allí a la fonda —Can Tiranda— després de sopar i dormir, calia aixecar-se encara fosc i sortir muntanya amunt, per a arribar cap a les nou del matí al circ de Morenç. Vam passar tot el matí per a escollir l'emplaçament. S'havia de pensar en el subministrament de l'aigua, a ser possible rodada; també la proximitat del bosc, però sobretot calia assegurar l'estabilitat de l'edifici, és a dir, situar-lo en un lloc damunt roca ferma, i no pas sobre els grans blocs erràtics que sovint no sembla que puguin fer moviment. Després calia trobar la sorra, un problema difícil, ja que calia evi-

A dalt, el refugi d'Ulldeter tal com és actualment.

A baix, una perspectiva del refugi, original de l'arquitecte Jordi Bonet.

tar haver-la de pujar des de la vall.

El suport de la gent de Camprodon va ser paral·lel al que va trobar-se a principis de segle. El contractista escollit fou Marià Suriñach, que era també aparellador. Fou un ferm col·laborador que tractà l'obra com si fos cosa pròpia.

Finalment, el dilluns de Pasqua, 25 de maig de 1953, el rector de

Setcases beneïa la primera pedra, que procedia simbòlicament del refugi vell, i se celebrà la missa. El dia abans, el foc de campament es va acabar en sec —recorda en Rosich— en girar-se la tramuntana, i els que no pararen la tenda encarada al sud, es van pelar de fred tota la nit.

La revista *Muntanya* del mes de juny del 1953 dedicà l'editorial al

Acte de la inauguració del refugi nou d'Ulldeter. Al porxo, encara sense barana, pronuncia unes paraules Eduard Vidal i Riba que té al seu costat, Lluís de Quadras, president del Centre. Com a anècdota, observeu que la bandera del Centre la fa voleiar un guàrdia civil.

nou xalet. Hi ha un article d'en Ventosa que encapçala un bonic dibuix d'en Rosich que sembla un gravat al boix. Hi ha unes fotografies i plànols de les plantes. Conservo els originals dibuixats de la meua mà. De forma rectangular, amb un centenar de metres quadrats edificats per planta i un porxo de cara a la vall. En la memòria s'explica que es cobrirà amb lloses de pissarra; el sòcol serà de carreus de pedra de mides més grosses que la resta de les parets exteriors, així com les cantoneres. La resta de paraments, de pedra desbastada. El cost es pressupostava en 700.000 ptes., i es preveia un temps per a construir-lo d'un parell d'anys. La premsa de l'època hi dedicà alguna pàgina.

A la primera etapa a realitzar, l'estiu del 1953 s'aixecaren les parets damunt dels fonaments i es

cobrí l'edifici. Durant l'hivern següent calgué abandonar la construcció, que es reprengué l'estiu del 1954, en una segona fase que permetria enllestir els tancaments de l'exterior i les obres complementàries de desguassos i portada d'aigua. La tercera fase dels treballs a fer el 1955 correspondria a la resta d'obres per a enllestir el xalet. La fusteria, que es feia a Barcelona, arribà a Camprodon massa avançat el fred i el mal temps, i no fou possible portar-la a lloc fins a la primavera següent.

Durant les obres de construcció, ara l'un, ara l'altre, anàrem pujant a Ulldeter. Al principi tot ens era més falaguer i amb la novetat del lloc, on després de passar unes hores dirigint els treballs ens venia de gust de pujar cap als cims propers. Recordo una vegada que férem el Gra de Fajol per la

canal de la sorra. A la cordada que portava en Joan Cardona amb l'Ernest Mullor vaig seguir com vaig poder fent de paquet. Van dir-me que era una primera. També recordo un descens des del mateix cim, saltant sense parar cap a Coma Ermada i després fins a Camprodon i Sant Joan, per a poder ser a temps al darrer tren. Les obres comportaven sovint problemes de subministrament, o les sorpreses habituals derivades de les dificultats normals que s'ampliaven amb el mal temps. Després d'uns dies de bonança que permetien treballar bé, el fred tornava i calia vigilar les gelades. En Suriñach s'hi passava mitja setmana i telefonava si tenia problemes. Llavors calia trobar qui podia disposar d'un cotxe, ja que altrament, amb els mitjans de transport públics, s'havia d'esmerçar com a mínim dos dies, entre anar i tornar. Quina diferència amb ara!

La fusteria que va col·locar-se era de la millor fusta de l'època –pi de Sòria– amb uns perfils d'uns gruixos ben generosos que motivaren la sorpresa d'en Suriñach, acostumat a unes escairades esquifides llavors usals als Pirineus. L'amoblament, trobar la persona que en tindria cura, tenir-ho tot a punt no era pas fàcil.

No és estrany que la inauguració del nou xalet no es fes fins el 29 de juny de 1959. Representava la coronació de molts esforços. Eugeni Rosich recorda que, amb satisfacció, l'Albert Mosella mostrà la joia d'haver rebut uns centenars de milers de pessetes que arribaren de Madrid o no sap pas d'on.

Un article del número 62 de *Montaña*, de l'Albert Oliveras, aparegut el juliol-agost del 1959, explica la inauguració. L'acompanyen dos dibuixos i vuit fotografies. Recorda en Rosich que mentre se celebrava la missa va produir-se un esllavissament de pedres sota el Gra de Fajol, que afectà la quietud observada pels assistents. Jo no hi era. Després de tantes visites a l'obra i possiblement perquè amb cinc fills petits no era fàcil de pujar-hi, em vaig perdre el goig d'una festa i d'un final feliç, llargament esperat.

Excursions des del refugi d'Ulldeter a l'hivern

**Manel Broch i Guimerà
Francesc Xavier Gregori i Pons**

Tot i que el refugi d'Ulldeter ha quedat integrat dins l'àmbit de l'estació d'esquí Vallter 2000, i malgrat la proximitat a la carretera d'accés a l'estació d'esquí, segueix essent un bon punt de partida per a fer uns itineraris amb esquís que us faran gaudir d'allò més, recorrent paratges tan propers i a la vegada tan poc visitats per esquiadors de casa nostra.

L'emplaçament

Els més joves potser no trobaran en el seu actual emplaçament un lloc d'allò més idoni. Però aquesta situació queda plenament justificada si tenim en compte que en el moment de la seva construcció —en substitució de l'original i enderrocat, situat encara més enlairat— s'havia d'iniciar la marxa a peu des del mateix poble de Setcases. La construcció de la carretera per a donar accés i servei a l'estació d'esquí va ser molt posterior.

Tot i que el refugi d'Ulldeter ha quedat integrat dins l'àmbit de l'estació d'esquí Vallter 2000, i malgrat la proximitat a la carretera d'accés a l'estació d'esquí, segueix essent un bon punt de partida per a fer uns itineraris amb esquís que us faran gaudir d'allò més, recorrent paratges tan propers i a la vegada tan poc visitats per esquiadors de casa nostra.

Una proposta

Us proposem una excursió de cap de setmana, tan llarga com interessant, que podreu fer-vos a mida adaptant el recorregut d'acord amb el vostre nivell. Podeu començar per la coma de l'Orri, o bé a l'estació d'esquí, reduint

rius Ter i Freser i cap aquells que tributen al vessant meridional, com són el Segre (més a l'oest) i la Tet (que desguassa més a l'est, a la Mediterrània).

En concret, el propòsit és anar a pernoctar al refugi del Ras de Carançà fent l'itinerari d'anada per una vall i el de tornada per una altra. D'aquesta manera es pot gaudir de diferents entorns i paisatges en una mateixa excursió, en un itinerari circular força atractiu i variat.

Aquesta excursió està extreta d'un compendi de recorreguts de la guia d'itineraris amb esquís per la vall de Núria i el seu entorn, recentment publicada per les Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

L'inici de l'excursió es troba tocant a la carretera d'accés a l'estació d'esquí, quatre quilòmetres més amunt de la població de Setcases, just quan s'allunya sobtadament del curs del riu Ter i s'enfila decidida cap a l'estació d'esquí de Vallter 2000.

sensiblement el desnivell de la primera jornada. La idea és fer una visita a les valls que sovint contemplem des dels cims de la serralada que fa partió d'aigües cap als

Travessia en esquís Ulldeter - Carançà

El Bastiments i el pic de Prat de Bacivers des de la serra Gallinera.

Pla de la Molina - Refugi del Ras de Carançà

*Dificultat: **/****

Desnivell màxim: +1.271 m, -1.060 m.

Horari total estimat: 5 h 30 min - 7 h.

Pla de la Molina, 1.610 m. Cortal que deixeu a l'esquena. Avanceu a l'W per travessar el riu Ter (en època de desgel, caldrà cercar l'indret més adequat). Passeu sense adonar-vos-en a la conca del riu de la Coma de l'Orri en el pla de l'Avetar. Remunteu aquesta riba per un terreny amb blocs grossos i molt arbrat. Aigües amunt les vores del riu estan protegides amb gabions de tela metàl·lica i pedruscall en dos indrets propers.

Tan aviat com el marge dret del riu ho permeti, passeu a aquest costat. Seguiu amunt per dins d'un bosc que es va aclarint a poc a poc i permet evolucionar amb comoditat.

Jaça del Mig, 1.945 m. Decanteu-vos a l'esquerra pujant vall enllà amb inclinació continuada. El relleu esdevé més planer.

Jaça de Dalt, 2.285 m. Avanceu fins a situar-vos sota d'un es-

peró rocós que es desprèn del mateix coll i sembla dividir la coma en dos. Pugeu per l'esquerra (W).

Feu atenció a l'estat de la muntanya i a les esllavissades que ocasionalment es precipiten des de la carena dels pics de la Coma de l'Orri, que es canalitzen en aquest indret per la vostra esquerra.

El darrer tram fins a la carena es presenta amb un pendís uniforme i d'inclinació mantinguda.

Des del coll de la Coma de l'Orri també es pot accedir al refugi de Comadevaca, recentment inaugurat (tardor del 1998), de la Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya.

Coll de la Coma de l'Orri, 2.498 m. Bona perspectiva de la coma del Freser que s'estén per la falda del puig de Tirapits i el Bastiments. Des del coll, en direcció nord, flaquegeu per sota el vessant est del Gra de Fajol fins a trobar una àmplia collada.

En aquest punt coincideix amb l'itinerari més curt amb origen al refugi d'Ulldeter o a l'estació d'esquí de Vallter 2000.

Coll de la Marrana, 2.529 m. Coll molt ample i suau, amb una gran vista en ambdós costats.

Des del coll enfileu (NW) per la falda del cim. El cojunt de l'as-

consió es manté amb un grau d'inclinació acceptable, malgrat que en l'últim tram és més fort.

Bastiments, 2.881 m. Cim allargat a la carena, que separa les valls de Carançà al nord i del Freser al sud. Una creu de grans dimensions, recentment instal·lada, guarneix la punta oriental, i una altra de més modesta, la més occidental; entremig hi ha un vèrtex geodèsic. Inicieu el descens cap a la capçalera de la coma de Bacivers, situada al NE.

Estany de Morenç, 2.608 m. Al repeu del vessant SE del pic de Prat de Bacivers, envoltat d'extensos replans.

Plans de Morenç, 2.350 m. El pendent esdevé més suau i la coma gira gradualment al nord. Trobareu els primers pins.

Torrent de Bacivers, 2.000 m. Travesseu-lo a la riba esquerra seguint el seu curs natural. La vall s'eixampla progressivament, avanceu per un terreny fàcil sense deixar el curs del torrent.

Pla de Bacivers, 1.945 m. El bosc, força més aclarit, permet avançar amb comoditat. Molt a prop i a mà dreta descobrireu una curiosa cabana de regulars proporcions, tota ella construïda amb troncs. Poc després d'una clariana, per un camí ample amb força pendent, entre un bosc atapeït, arribareu al riu. Travesseu el riu per una passera. A un centenar de metres veureu el refugi.

Refugi del Ras de Carançà, 1.820 m. En un pla on la vall de Carançà s'eixampla, sota el coll Mitjà.

Refugi del Ras de Carançà - Pla de la Molina

*Dificultat: **/****

Desnivell màxim: +905 m, -1.115 m.

Horari estimat: 5 - 6 h.

Refugi del Ras de Carançà, 1.820 m. Enceteu la marxa vall amunt cap al SW, planerament al principi, mantenint-vos a prop del riu. Més endavant entreu al bosc, que us permet maniobrar bé amb els esquís posats. El pendent s'accentua. Aneu seguint a grans trets el camí d'estiu, que a estones es fa

PEDRA NEU

19ª OFERTA DE MUNTANYA

[Http://personal2.redestb.es/pedraneu](http://personal2.redestb.es/pedraneu)

C/ Brasil, 50 (Ronda del Mig / Av. Madrid)
Tel. 93 330 27 74 - 08028 - Barcelona

Urgel, 95 bis - Tel. 93 453 50 01
08011 - Barcelona

10 Cintes exprés + 20 mosquetons	12.995 ptes.	Arnès d'escalada + Sabatilla d'escalada	11.995 ptes.
Bastó telescòpic de muntanya	2.100 ptes.	Bota impermeable per senderisme (Camí de Santiago)	11.995 ptes.

LLOGUEM: ESQUÍS PISTA / MUNTANYA / FONS / ARVA / PELLIS DE FOCA
TENIM CURA DEL MANTENIMENT D'ESQUÍS I FIXACIONS

GROENLANDIA

TREKKING

Trekking por las paredes salvajes de Tasiuaq, conocidas como el Yosemite Ártico y sólo comparables con las Torres del Payne, Trango, Yosemite y Reina Maud en la Antártida, para continuar con otra ruta junto al espectacular Inlandis.

Contemplaremos auroras boreales, navegaremos entre icebergs, veremos inmensos frentes glaciares, disfrutaremos de baños termales, probaremos la dieta esquimal.

Julio: 15 /31. Agosto: 1/17 y 16/31

KAYAK

Ayudados de unos silenciosos kayaks y en total autonomía recorreremos una naturaleza salvaje rodeados de un espectacular escenario de icebergs y frentes glaciares.

Realizaremos una ruta a pie por el interior del Inlandis para llegar a un Nunatak, o isla de roca en el mar de hielo.

No se necesita experiencia previa en kayak.
Julio: 15 /31. Agosto: 1/17 y 15/31

ESCALADA

Te proporcionamos toda la infraestructura necesaria para ponerte a pie de las paredes del Ulamertarsuaq.
Grupo mínimo 12 personas. Pídenos información.

**TIERRAS
POLARES**

TIERRAS POLARES - CLUB MARCO POLO.

Plaza Mayor, 1- 1º 28012 Madrid - Tel.: 91 365 17 82 - 629 432 228

Fax: 91 365 17 82/91 364 13 93 - Email: tierraspolares@ctv.es - <http://www.tierraspolares.es>

Organización técnica: Viajes Azul Marino CIE 1043

ESPORTS ENTENÇA

**DESCOMPTE
ESPECIAL PER ALS
SOCIS DEL CENTRE**

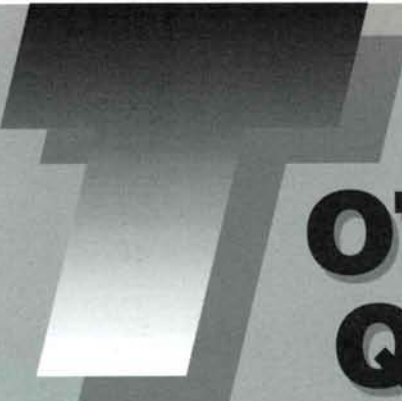
ARIBAU, 95

entre Mallorca i Provença

Tel. **454 78 66**

BARCELONA

**GRAN EXPOSICIÓ
TENDES, SACS,
MOTXILLES, BOTES,
ROBA DE MUNTANYA,
MATERIAL D'ESCALADA,
ALPINISME,
ESPELEOLOGIA**

**OT ALLÒ
QUE US
INTERESSA**

Més de 70 revistes d'abast nacional estan associades a l'APPEC.

Per a més informació: APPEC Rambla de Catalunya, 10, 1 er.

08007 Barcelona Tel. 412 76 28 Fax: 317 83 86

**Ho
trobareu
a les
revistes
en català**

A.P.P.E.C
ASSOCIACIÓ
DE PUBLICACIONS
PERIÒDIQUES
EN CATALÀ

INFORMACIÓ GENERAL
INFANTIL I JUVENIL
CULTURA
RELIGIÓ
POLÍTICA
PEDAGOGIA
AGRICULTURA I RAMADERIA
ESPORTS
MÚSICA
ARTS PLÀSTIQUES
TEATRE I CINEMA
CIÈNCIA I TECNOLOGIA
ENTRETENIMENTS
HISTÒRIA
FOLKLORE
SATÍRIQUES
ARTS DECORATIVES ■ ■ ■

Pujant al Bastiments. Al fons, el coll de la Marrana i el Gra de Fajol.

El pic de Fresers és la perllongació de la carena occidental del Bastiments.

evident, i encara més si esteu a l'aguait dels rètols en xapa clavats als arbres que us recorden que esteu en una reserva de caça. Ja fa estona que us heu allunyat del riu. Supereu un altre repetjò i poc després deixeu a mà dreta un primer replà (2.100 m), seguit d'un segon, força extens.

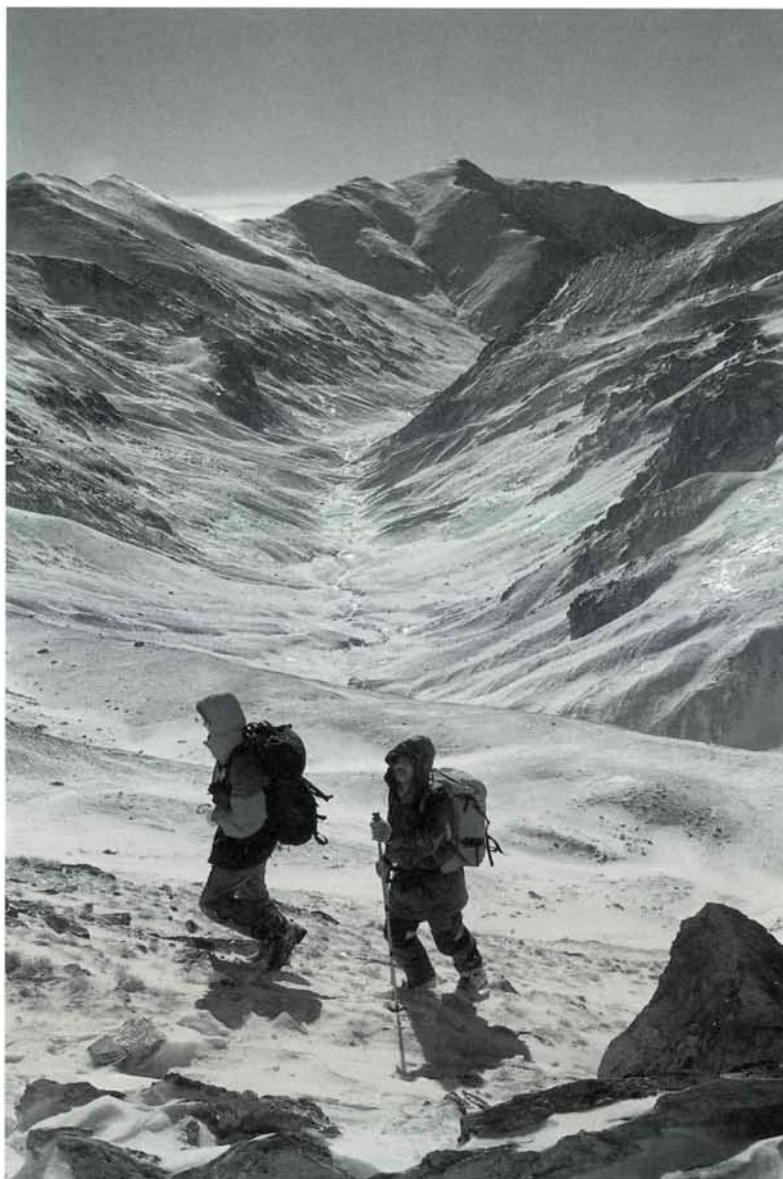
Pluviòmetre, 2.125 m. Creueu

el pla fins al seu extrem oposat i continueu vall amunt, que es presenta força planera, fins a sobrepassar l'estany Blau (enlairada a la dreta deixareu l'agulla Blanca de Carançà o roc d'Andorada per als francesos).

Estany de les Truites, 2.264 m. El més gran d'aquestes valls, enmig d'un feréstec circ en un bon

ambient d'alta muntanya.

Pugeu al sud resseguint a grans trets el camí de les aigües que baixen des dels estanys superiors. El que ha estat direcció sud a l'inici es decanta progressivament vers el SE, fins a la sortida d'aigües de l'estany Negre de Carançà (2.505 m), que deixareu a la vostra esquerra. Des d'aquest punt seguiu en direcció S

La Coma de Fresers.
Al fons el Balandrau.

per l'aiguavés, pujant en forta costa fins a assolir un petit collet (2.600 m) en una careneta que fa de dic natural d'un estany molt desdibuixat per la gran quantitat de neu que acumula aquesta clota.

Estany Blau, 2.583 m. Sense baixar a l'estany, remunteu (SW) fort una àmplia coma acanalada.

Replà, 2.692 m. Sota, a la dreta, s'estén un pla. D'aquí en amunt, cap a l'W pel vessant fins a assolir la carena propera.

Coll de Carançà, 2.725 m. Coll ample i suau amb molt bona vista sobre l'enfondida coma de Vaca i el puig de Torreneules. El descens caldrà encaminar-lo respectivament cap al punt d'origen dels itineraris, ja hagi estat aquest a l'estació d'esquí o al revolt de la carretera d'inici de la coma de l'Orri.

Fitxes dels refugis

Refugi d'Ulldeter, 2.235 m.

Situació: Emplaçat en el circ d'Ulldeter tocant als darrers pins que s'escampen per l'indret on neix el riu Ter.

Propietat: Centre Excursionista de Catalunya.

Característiques: Refugi guardat tots els festius i en dates convingudes per a grups de més de deu persones. Té 65 llocs en cambres de sis, vuit i deu places. En absència del guarda vuit places sense màrfeques. Servei complet de restauració i revituallament. No té cuina lliure. Calefacció, sanitaris i dutxes.

Accés: A 30 minuts pel camí de bast (GR-11), des del revolt de la carretera —aparcament (2.090 m)— del poble de Setcases a l'estació d'esquí de Vallter 2000.

Informació i reserves: Comissió d'equipaments CEC: 93-315 23 11. Guarda: 93-867 93 61. Refugi: 972-19 20 04.

Refugi de Comadevaca, 1.995 metres.

Situació: A la confluència del riu de Coma de Vaca amb el Freser.

Propietat: Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya (FEEC).

Característiques: Refugi de nova construcció, inaugurat la tardor del 1998. Guardat a l'estiu. 52 places. A l'hivern contacteu amb el guarda per a les dates d'obertura. Edifici de dues plantes. En absència del guarda deu places al pis superior.

Informació: Comitè Català de Refugis de la FEEC: 93-412 07 77. Guarda: Xavier Fernández, 93-682 42 37.

Refugi del Ras de Carançà, 1.820 m.

Situació: En un pla on la vall de Carançà s'eixampla, sota el coll Mitjà.

Propietat: Ajuntament de Fontpedrosa.

Característiques: Refugi guardat a l'estiu. A l'hivern contacteu amb el guarda per a les dates d'obertura. Edifici de dues plantes. En absència del guarda la instal·lació resta oberta. Taula, bancs, estufa als baixos i 30 places en lliteres seguides a la planta pis. Matalassos i mantes. Aigua i llenya a mà.

Accés: Des de Prats de Balaguer.

Informació i reserves: Ajuntament de Fontpedrosa: 07 (33 4 68) 97 05 15. Guarda 07 (33 4 68) 30 33 52.

Bibliografia i cartografia

MANEL BROCH i GUIMERA i FRANCESC XAVIER GREGORI i PONS. *La vall de Núria. Balandrau - Taga - Puigllaçada (excursions amb esquís)*. Col·lecció Guies del Centre Excursionista de Catalunya, 9. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona.

La cartografia més adequada per a seguir aquests itineraris és, sense cap mena de dubte, el mapa del servei geogràfic francès 2250 ET TOP25 Bourg-Madame. Mont-Louis, a escala 1:25.000.

Excursions des del refugi d'Ulldeter a l'estiu

Josep Nuet i Badia

Presentem dos itineraris d'excursions que es poden fer des del refugi d'Ulldeter. L'autor, que també ho és de la guia Ulldeter. Excursions i travessies des del refugi, ens proposa dos itineraris força inèdits a dos cims amb bones vistes panoràmiques.

Del refugi d'Ulldeter al pic de Prat de Bacivers, pel coll de la Geganta

Aquest itinerari que permet arribar a un coll estratègic en el conjunt dels circs d'Ulldeter i de Morenç, constitueix una alternativa al coll de la Marrana, lloc de pas obligat a moltes de les excursions que es poden fer des del refugi d'Ulldeter. A més, l'ascensió al pic de Prat de Bacivers és molt interessant i amb bons panorames. Desn.: +750 m, -100 m.

Correspon a l'itinerari número 9 de la guia *Ulldeter. Excursions i travessies des del refugi*.

El camí del refugi d'Ulldeter al coll de la Geganta ha estat marcat recentment, amb pintura i fites, sobretot el tram entre el refugi vell d'Ulldeter i el coll de la Geganta que travessa les pistes d'esquí, que a més de ser un tram visualment força depriment és una mica intricat per qui no el coneix bé, a causa de les tanques i les pistes que han capgirat tota la coma.

0.00 h. Refugi d'Ulldeter (CEC), 2.220 m. Sortim del refugi en direcció W, per un camí que puja pel llom del prat fins a un indret amb aiguamolls on hi ha les tanques paraneus d'una pista d'esquí. deixem el camí que puja al

coll de la Marrana (GR-11) i en prenem un de planer a la dr. que ens porta al fons del barranquet on baixa el Ter (NW). El trajecte i ens enfilem en llaçades per un bon camí fins a les ruïnes del refugi vell.

0.20 h. Refugi vell d'Ulldeter, 2.380 m. Ruïnes del que va ser el refugi primitiu d'Ulldeter, inaugurat l'any 1909.

Continuem pel prat cap al N fins a una pista d'esquí que hem de seguir cap a la dr. baixant. Quan s'acaba la tanca de la nos-

tra dr., a la bifurcació de les pistes Pales i Tubo, prenem la pista que fa un revolt a l'esq. i ens porta fins a una altra piona d'un telesquí (núm. 8). Des d'aquí cal deixar la pista que gira a la dr. i anar cap al NNW fins a una piona grossa (núm. 12) d'un telecadira, que tenim davant al fons de la coma.

0.35 h. Torrent de Morenç, 2.305 m. Piona grossa (núm. 12) d'un telecadira. Continuem al N, sense camí, primer travessant una clotada amb tartera i després per prat i matollars de neret amb alguns pins fins a situar-nos en un replà, amb roques i pins negres, d'una careneta que tenim davant.

0.50 h. Careneta situada sobre la bassa de l'estació d'esquí, 2.340 m. Tenim una vista força oberta sobre l'estació d'esquí Vallter 2000 i el Gra de Fajol (S).

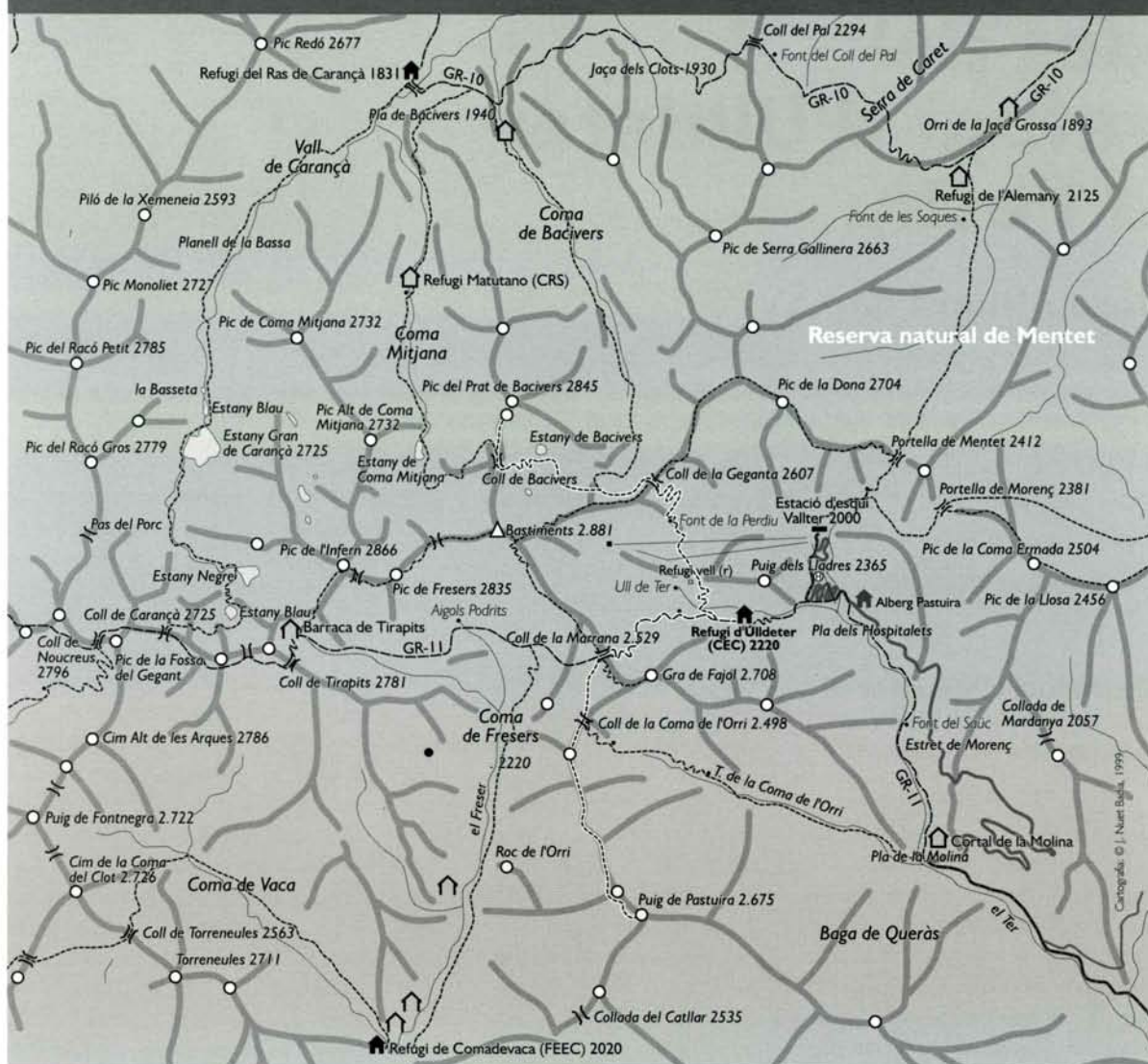
Pugem fort, al NW, per un camí sorrenc que fa llaçades entre el dens matollar de bàlec.

1.00 h. Font de la Perdiu, 2.450 m. Font d'aigua freda i abundosa que raja entre les roques de granit, sobre el camí. Continuem camí amunt que fa llaçades, fins que el pendent se suavitza i entrem a un replà herbat a la base de la coma del coll de la Geganta. El camí s'esborra en el prat. Fites. Hem de continuar cap a l'WNW, pujant pel fons de la coma herbada amb pedres escampades. Davant nostre tenim el suau i poc marcat

El Bastiments i la coma alta de Bacivers amb el coll de la Geganta, a la dreta, des del coll de la Geganta.

Mapa del circ d'Ulldeter i del seu entorn

coll. Arribem a un camí travessar (2.510 m). Si el seguim a la dr. ens portarà a la coma Ombriga i a l'estació d'esquí. Continuem pel camí, no gaire fressat però evident, cap a l'esq., pujant suaument en llaçades fins al coll.

1.30 h. Coll de la Geganta, 2.607 m. Coll molt planer i ample que pròpiament és una depressió de l'ampla carena. Té una fita de pedres petita al mig.

Des d'aquí podem anar:

Refugi de Carança, 1.831 m; desn.: -870 m; 2.35 h (it. 4 invers).

Bastiments, 2.883 m; desn.: +280 m; 0.45 h (it 17).

Prenem el camí que planeja cap a l'W.

1.40 h. El camí travessa unes vetes de pedra blanca (quars)

(2.580 m). Tirem recte pels prats, sense camí, cap a l'WNW. Passem per unes ondulacions del prat, primer baixant fins a uns clots suaus del fons de la coma, després pujant per uns replans amb pedres i prat.

1.50 h. Estany de Bacivers, 2.608 m. Estany rodó i molt poc fons situat al peu del pic del mateix nom. No té ni entrada ni sortida d'aigües.

Continuem a l'W pujant fort pel prat, superant successius replans sota el coll que tenim davant. Més amunt arribem a dalt d'un llom que es desprèn sota del coll de Bacivers que tenim a la dr. Sota nostre, una mica a l'esq. en el fons d'una clotada al peu de les tarteres que cauen del Bastiments que tenim davant, hi ha una baseta. Ara hem de pujar per la carena del llom herbat cap a l'W. Al

peu del vessant del coll prenem un corriol oblic, a l'esq., que puja per l'herba per sota i a l'esq. de la tartera de pedruscall blanc.

2.20 h. Coll de Bacivers, 2.774 m. Coll ondulat i poc definit en una carena doble, amb roques esquistoses de coloracions blanquinoses i grises, que separa la coma de Bacivers (E) de la coma Mitjana (W).

Des d'aquí podem anar a:

Bastiments, 2.883 m; desn.: +110 m; 0.40 h (cal pujar al S primer flanquejant, pel vessant E, un turó de roques clares i més amunt remuntant la cresta de blocs de gneis, ampla i segura, fins a la punta W i al cim).

Un cop a la carena hem de tirar a la dr. (NNW) per la clotadeta

intermèdia entre els dos llocs paral·lels que formen la carena doble. Sortim de la carena doble cap al N, seguint sempre la carena superant les elevacions rocoses fins a la punta S (2.841 m), descendint a un collet poc fondo i herbat i superant el con del cim format per una tartera de blocs.

2.50 h. Pic de Prat de Bacivers, 2.845 m. Cim ample format per un amuntegament de blocs, amb un pedró de pedres. Té un bon panorama: al S, el Bastiments, al SW, els pics de Freser i de l'Infern i, més a la dr. al fons, el Puigmal; a l'W, el pic de Noufonts; al NW, la Cerdanya amb els cims del Puigpedrós, Carlit i puig Peric i les poblacions de Font-romeu i els Angles, més a la dr., el coll Mitjà amb el pic Redó (esq.) i el Gallinàs (dr.); al N, el massís de Madres i el Montcoronat, al fons, i la coma Mitjana, a primer terme; al NE, la serra Gallinera, el coll de Pal i, al fons, els massissos de Tres Esteles i del Canigó; a l'E, el pic de la Dona i el coll de la Geganta, més al fons, roca Colom i el Costabona i, al fons de tot, les muntanyes de l'Empordà i de la Garrotxa.

Variant: Podem baixar pel vessant del cim cap al SE, per un terreny inclinat cobert de blocs, fàcil de recórrer, i després per un lloc de la muntanya, amb algun rastre de camí i algunes fites, fins a l'estany de Bacivers, al costat d'una petita barraca de pedra i d'una fita alta.

Del refugi d'Ulldeter al puig de Pastuira

Bona excursió, la major part per carena, amb una gran vista panoràmica. Cal emprendre aquesta excursió només amb bon temps. En cas de mal temps (boira o tempesta) és totalment desaconsellable. Desn.: +500 m, -100 m.

Correspon a l'itinerari número 12 de la guia *Ulldeter. Excursions i travessies des del refugi*.

0.00 h. Refugi d'Ulldeter (CEC), 2.220 m. Sortim del refugi en direcció W, per un camí que puja pel lloc del prat fins a un

indret amb aiguamolls on hi ha les tanques paraneus d'una pista d'esquí. Pugem un repetit tenint les tanques a l'esq., fins que arribem a un replà amb uns aiguamolls, on s'acaben les tanques. Travessem el planell (pista d'esquí) i continuem cap l'W i l'WSW, fins a una font que brolla a terra al costat del camí (2.370 m). El camí, que passa pel peu del Gra de Fajol, supera una sèrie d'ondulacions herbades fins a arribar al fons de la coma. Pugem pel camí, molt trepitjat, enmig d'un escampall de pedres blanques (quars). El camí fa set llaçades fins al coll.

0.45 h. Coll de la Marrana, 2.510 m. Coll amplí i suau a la carena que separa la vall del Freser, de caient suau, i el circ d'Ulldeter, més abrupte, entre el Gra de Fajol (SE) i el Bastiments (NW). Bona vista sobre el circ d'Ulldeter, amb la portella de Mentet i el Canigó al fons. Cap a la vall del Freser la vista és limitada a la capçalera de la vall de Tirapits, amb el coll del mateix nom i el pic del Freser. A l'esq. d'aquest conjunt es veuen, al fons, els pics de Torreneules i de la Coma del Clot.

Des del coll hem de baixar lleu-

A dalt, el pic de Prat de Bacivers amb el coll de Bacivers, amb unes roques blanquinoses, i l'estany de Bacivers, perfectament rodó. A baix, el puig de Pastuira, que cau abruptament sobre la coma de l'Orri. Al fons, el golf de Roses.

A dalt, el Balandrau i el refugi de Comadevaca, des del puig de Pastuira. A baix, una insòlita visió del Gra de Fajol amb el pic de la Dona, al fons, des del mateix puig de Pastuira.

gerament, en direcció SSW, per vorejar per sota unes tarteres que baixen pel vessant del Gra de Fajol. Fites. Continuem de flanc, pujant suaument, per un terreny herbat amb pedres, fins al coll de tenim davant.

1.05 h. Coll de la Coma de l'Orri, 2.498 m. Coll herbat i molt suau, sota el Gra de Fajol, que comunica la coma de l'Orri amb la coma del Freser. Té bona vista sobre el coll de Tirapits i els pics de l'Infern, del Freser i Bastiments. Cap a l'E/SE, veiem el Costabona, les muntanyes de la Garrotxa: Comanegra, Bassegoda,

el Mont, les muntanyes del cap de Creus, el pla de l'Empordà, el Bestrecà i Rocacorba.

Des d'aquí podem anar a:
Pla de la Molina, 1.615 m; desn.: -900 m; 3.15 h.
Setcases, 1.279 m; desn.: -1.250 m; 4.30 h.

Continuem pujant per la carena, sense camí, o bé al SSE per un corriol que flanqueja per sobre la coma de l'Orri i deixant-lo sota un collet arribem a la carena (2.540 m). Superem un bony i sortim a un tram de carena més planer

(2.575 m). Més enllà passem una elevació amb unes roques blanques (quars) i després una veta calcària blanca i beix (2.585 m). Seguim carena enllà fins al peu d'una elevació una mica estimbada per la dr. amb una veta de roca blanca a la base. Aquesta elevació es flanqueja per la dr. —vessant del Freser— primer pujant una mica per les roques esquistoses i després baixant a un collet. Fites.

2.00 h. Collet, 2.630 m. Collet herbat al peu de les roques que formen l'allargassat cim del puig de Pastuira. Deixem la cresta formada per lloses d'esquistos i prenem un caminet que flanqueja per la dr., amb fites, fins a la carena i el cim.

2.15 h. Puig de Pastuira o de les Borregues, 2.685 m. Cim molt poc marcat, herbat, amb unes lloses d'esquistos amb un petit pedró de pedres. Els seus vessants són suaus, tret del que cau a la coma de l'Orri (NW), que és estibat. Té un gran panorama: al S, el Montseny, la serra de Milany i la serra Cavallera; més a la dr., la plana de Vic; al SSW, el Taga i al fons de tot, Sant Llorenç del Munt i Montserrat; al SW, els cims de Fontlletera i Balandrau; més a la dr., el trauc de les gorges del Freser a través del qual veiem la vall de Tosa, la carretera de Fontalba, la serra de la Coma Ermada i, al fons, els rasos de Peguera, la serra d'Ensija, i més a la dr., el Puigllançada, el Pedraforca i la serra de Cadí; a l'W, el Puigmal i el Torreneules; més a la dr., el cim de la Coma del Clot i la serra de les Arques; al NW, el cim de la Fossa del Gegant, el coll de Tirapits i, més a la dr., el pic de l'Infern, el del Freser i la mola del Bastiments.

Bibliografia i cartografia

NUET BADIA, J., 1999, *Ulldeter. Excursions i travessies des del refugi*. Col. Guies del Centre Excursionista de Catalunya, 9. Publ. Abadia de Montserrat, 126 p. Barcelona.

IGN. *Bourg-Madame Mont-Louis*, escala 1:25.000.

ICC-Rando éditons. *Puigmal - Costabona*, escala 1:50.000.

Apunts sobre la biodiversitat vegetal del circ d'Ulldeter

Josep Nuet i Badia
Àngels Morell i Fina

Un breu repàs a les característiques biogeogràfiques essencials que fan de la capçalera del riu Ter i el seu entorn un indret ben interessant per la vegetació d'alta muntanya.

El circ d'Ulldeter en el conjunt del Pirineu oriental

El circ d'Ulldeter es troba al sector oriental del Pirineu i a la part central del seu vessant meridional.

Aquest sector oriental del Pirineu està limitat clarament per la depressió de la Cerdanya, a l'W, per la vall de la Tet, al N, per les planes del Rosselló i de l'Empordà, a l'E, i pel riu de la Molina, la collada de Toses i els rius Rigard, Segadell i Ter, pel S. En el S el Pirineu oriental queda més o menys unit al Prepirineu i no hi ha cap vall marcada que en faci un límit definit.

D'aquest conjunt muntanyós, orientat d'WSW a ENE, en podem distingir dues característiques importants.

Per una banda, el conjunt té dues parts ben definides, la més occidental forma una serralada més o menys corbada i en la més oriental, la serralada es divideix en dos braços: el braç N que s'estén des de roca Colom cap a les Esquerdas de Rojà, el pla Guillem i el Canigó, i el braç S, que s'orienta cap a Costabona, el coll d'Ares, el Comanegra i, més enllà, cap a les Salines i l'Albera, amb el Puigneulós i el Sallafort, fins a morir dins el mar al cap de Cervera.

Per l'altra banda, el sector més occidental de la serralada té unes

altituds més elevades: Puigmal, 2.910 m, Noufonts, 2.861 m, Bastiments, 2.882 m, mentre que en el sector més oriental —des d'Ulldeter cap al mar— les muntanyes tenen unes altituds més limitades al braç N: Tres Vents, 2.731 m, la pica del Canigó, 2.784 m, o marcadament més baixes, al braç S: Costabona, 2.465 m, Comanegra, 1.558 m, roc de Frausa, 1.450 m, o el Puigneulós, 1.256 m.

L'orientació de la serralada i les altituds tenen importància a l'hora d'explicar les diferències de cli-

ma i de vegetació que s'observen sobretot entre el vessant nord i el sud.

El circ d'Ulldeter, al peu del Bastiments, es troba en el tram central del sector oriental del Pirineu, en el punt on aquesta serralada comença a perdre progressivament altitud com més ens acostem cap al mar.

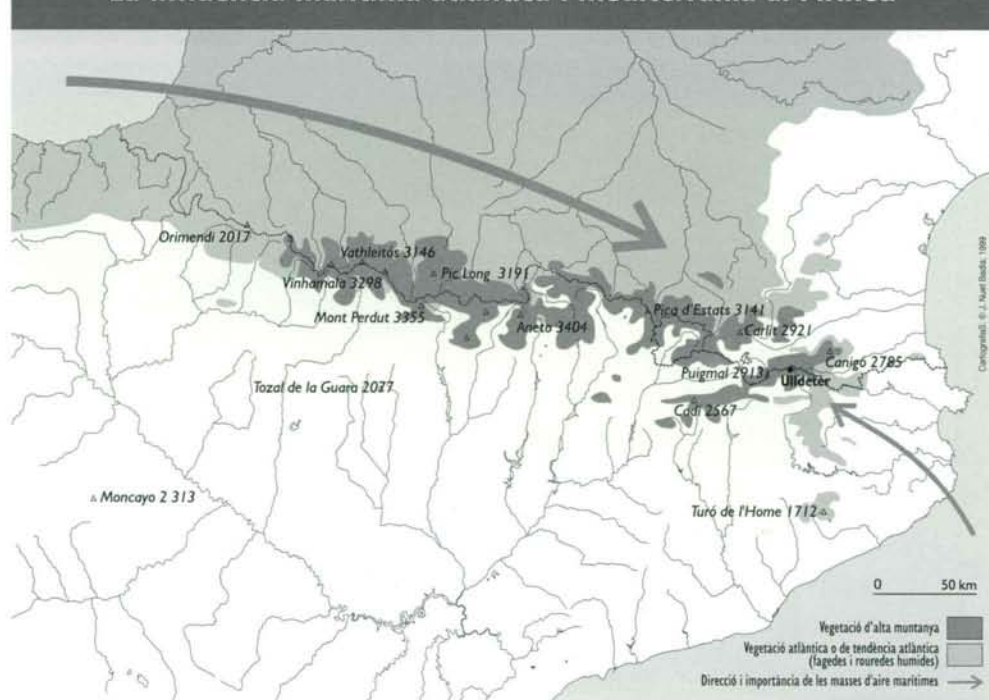
Elements climàtics que condicionen les característiques ambientals d'Ulldeter

El circ d'Ulldeter, situat al cor del Pirineu oriental, sobre els 2.000 metres d'altitud té un clima d'alta muntanya.

Tanmateix, cal remarcar els caràcters generals del clima en el conjunt del sector oriental del Pirineu per a entendre com és el clima dels diferents vessants.

Aquest sector oriental del Pirineu presenta una serralada enlairada que s'estén des de la serra de Cadí fins al Canigó, la qual constitueix una pantalla que recull al seu vessant oriental i sud-oriental bona part de les precipitacions que aporten les masses d'aire humides provinents de la Mediterrània. Contràriament, al vessant oposat, a l'alt Conflent i a la Cerdanya, aquestes precipitacions

La influència marítima atlàntica i mediterrània al Pirineu

Tres plantes endèmiques de la flora pirinenca, presents a Ulldeter: a dalt, una planta de les tarteres, el pensament alpi (*Viola cenisia* subsp. *lapeyrousiana*); al mig, una espècie dels matollars, la genciana de Burser (*Gentiana burseri*) i, a baix, una altra planta que trobem als matollars que envaeixen les tarteres, la saxífraga geraniòide (*Saxifraga geranioides*).

més escasses. Es troben en el que s'anomena una zona d'ombra pluviomètrica.

És ben evident la disminució progressiva de la precipitació anual des del peu dels primers relleus muntanyosos de la Garrotxa cap a l'interior de la serralada: Olot, 1029,5 mm; Camprodon, 1156,6 mm; Ribes de Freser, 987,2 mm; Puigcerdà, 788,2 mm.

La influència atlàntica no arriba al Pirineu oriental, sinó que s'atura a la vall de l'Arieja (Acs dels Termas, l'Hospitalet) i té una darrera irradiació, al N de la vall de la Tet, concretament a l'altiplà del Capcir amb un clima fred, força nebulós i humit.

L'eix que formen les valls del Segre i de la Tet juntament amb la plana de la Cerdanya configura una franja seca que queda a sota-vent de la influència humida de l'Atlàntic i de la Mediterrània.

Ara bé, els vessants septentrionals del Pirineu oriental, sobretot els que aiguavessen a la Tet reben també precipitacions de les pertorbacions que vénen del nord. Val a dir que quan bufa la tramuntana a l'hivern els núvols que queden retinguts a la cara nord del Pirineu produeixen nevades en aquest vessant mentre que el vessant septentrional es manté descobert. La zona alpina de la serralada es beneficia d'aquestes precipitacions.

El clima dels vessants SE i E del Pirineu oriental és molt condicionat per les precipitacions que aporten les situacions de llevant, però amb un marge d'irregularitat elevat de les precipitacions anuals, cosa que els fa participar d'un cert caràcter mediterrani. És freqüent als estius, veure l'herba dels prats d'alta muntanya ben grocs a causa d'una sequera continuada.

En conjunt, el clima del Pirineu oriental té algunes característiques comunes que cal destacar:

- El màxim de precipitació s'enregistra a l'estiu, fruit de les tempestes originades pels núvols de convecció.

- L'hivern és l'estació de l'any en què hi ha menys precipitació. Les nevades són irregulars, en nombre i en quantitat de precipi-

tació, majoritàriament lligades a les situacions de llevant.

– Les temperatures són baixes, amb estius frescos i hiverns molt freds amb mínimes absolutes baixíssimes (Núria, -24°C).

La dissimetria de la vegetació entre el vessant N i el S en el Pirineu oriental

Al revés del que passa en altres indrets del Pirineu, en aquest sector oriental, els dos vessants presenten una asimetria força remarcada.

Val a dir que a la zona més alta, els estatges alpí i subalpí, les característiques de la vegetació són força semblants, encara que amb un nivell d'humitat més marcat al vessant N, el qual, a més, presenta unes masses forestals més extenses. Si, per exemple comparem les valls de Carançà i del Freser, ens adonem que la vall de Carançà és més rica en aigua, en espècies aquàtiques i en vegetació forestal, mentre que la del Freser, que mira al S, és desforestada, sense estanys i amb una vegetació aquàtica molt més limitada.

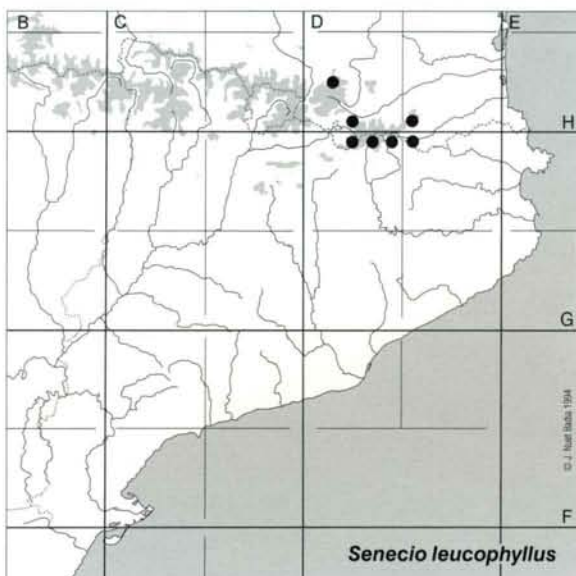
Aquesta asimetria es manifesta novament a un nivell més baix, a l'estatge montà. La vall del Freser en una gran part és molt desforestada, mentre que les valls que desguassen a la Tet són molt més boscoses. La vegetació principal que es fa a tots dos vessants és relativament semblant: rouredes a la part baixa, fagedes als nivells superiors, més nebulosos. A la part més baixa del fons de la vall també es torna a manifestar aquesta dissimetria. A les solanes de la vall de la Tet, trobem grups extensos d'alzines que arregen a les roques molt dretes i àrides. Aquesta penetració de la vegetació mediterrània que arriba fins a Toès, a uns 900 metres, no té una rèlica a la vall del Ter fins més avall de Ripoll.

L'explicació d'aquesta asimetria cal buscar-la en l'efecte de pantalla que fa la carena Canigó-Puigmal, en relació amb recollir les precipitacions que provenen de la Mediterrània.

Tres plantes molt representatives de la flora pirinenca presents a Ulldeter: a dalt, una planta molt abundant als prats dels sòls silicis, la regalèssia de muntanya (*Trifolium alpinum*); al mig, una planta que arrela als prats humits de pèl caní, la genciana pirinenca (*Gentiana pyrenaica*) i, a baix, una planta de les tarteres i dels pedruscalls no gaire mòbils, l'herba blanca (*Senecio leucophyllus*).

Un paisatge característic de l'estatge subalpí pirinenc: el bosc de pi negre molt a prop del refugi d'Ulldeter. Entre els arbres veiem fragments de matollar de neret i prats. A la vora del riu Ter, que veiem a primer terme, hi ha herbassars de megafòrbies.

naicum. Endemisme pirinenc.

Gentiana burseri. Endemisme pirinenc.

Plantago monosperma. Endemisme pirinenc central i oriental.

Ranunculus pyrenaicus. Endemisme pirinenc.

Salix pyrenaica. Endemisme pirinenc.

Saxifraga aquatica. Endemisme pirinenc central i oriental.

Saxifraga geranioides. Endemisme pirinenc central i oriental.

Saxifraga pentadactylis. Endemisme pirinenc oriental.

Viola cenisia ssp. *lapeyrousiana*. Endemisme pirinenc central i oriental.

El circ d'Ulldeter, una reserva de plantes alpines

El circ d'Ulldeter és un circ glacial poc típic. La disposició del relleu sí que ho és, però li falta un element típic dels circs glacials, els estanys del fons de la coma. En això podem veure com durant els temps de les glaciacions quaternàries, la importància de les glaceres va ser aquí poc rellevant.

En aquest aspecte hi ha una gran diferència amb la vall de Carançà, situada al vessant N, en la qual veiem uns quants estanys a la capçalera. En el vessant N i més a l'E del circ de Carançà ja no es repeteixen les mateixes característiques. La coma Mitjana té un petit estany, però tot el circ ja no té la diversitat d'ambients ni de plan-

tes que té Carançà. I en el vessant S aquest empobriment és molt més acusat. En tot el sector de Núria, la coma de Fresers, Ulldeter i Concròs no hi ha cap estany permanent al fons de les comes, prova que l'empremta glacial quaternària va ser poc profunda.

Aquesta manca i la pobresa d'aigua, si exceptuem l'Ull de Ter, fa que la vegetació humida i especialment la aquàtica sigui poc representada al circ. Tanmateix és força ben representada la vegetació dels matollars de neret i també els de bàlec, de les tarteres i de les roques silícies, la dels prats alpins i, en menor grau, la de les congeneres.

Els **neretars** o matollars on destaquen el neret (*Rhododendron ferrugineum*), un arbust de branques tortuoses amb les fulles oblongues, coriàcies i persistents de color verd fosc, lluent a l'anvers i amb unes glàndules al revers, que li donen un color ferruginós característic, les flors són d'un rosat viu amb pèls glandulosos que li donen una olor dolça i penetrant; el roser alpi (*Rosa pendulina*), l'únic roser sense espines, o amb ben poques i febles, amb els fruits penjants a la maduresa, els sèpals enters persistents sobre el fruit; el nabiu (*Vaccinium myrtillus*), de tiges anguloses, fulles d'un verd tendre, caduques, i una flor petita de color verd o rosat que donarà una baia d'un to blau negrós, que és comestible; o l'homogine (*Homogyne alpina*), de fulles gairebé totes basals, arrodonides i dentades, d'un verd lluent a l'anvers i piloses al revers, amb les flors que formen un capítol al capdamunt d'una tija no gaire robusta.

Els **baleguers**, que cobreixen grans extensions dels vessants solells de les muntanyes silícies, on trobem el bàlec (*Genista ba-lansae*), una mata no gaire alta amb les tiges d'un verd grisós gairebé sense fulles i marcades longitudinalment de solcs superficials, amb flors de color groc viu i d'olor forta i ofensiva; la boixerola (*Arctostaphylos uva-ursi*), de branques ajagudes, amb flors rosades disposades en raïm, amb les fulles coriàcies i persistents i de forma d'espàtula, posseïdora d'uns prin-

El mapa de dispersió de l'herba blanca, a Catalunya, una espècie que a Ulldeter té un dels extrems de la seva àrea.

Les plantes endèmiques del Pirineu a Ulldeter

Les plantes endèmiques són les que viuen en una àrea geogràfica molt limitada. Aquestes espècies es produeixen amb més facilitat en alguns indrets on l'aïllament ambiental en fa difícil la propagació.

En el Pirineu hi ha unes setanta-dues plantes endèmiques, que equivalen a un 2,5% del total de les espècies que s'hi coneixen. D'aquestes, n'hi ha unes quantes que són pròpies del sector oriental de la serralada.

Al circ d'Ulldeter trobem unes quantes plantes endèmiques, com: *Artemisia gabiellae*. Endemisme pirinenc oriental.

Erigeron aragonensis. Endemisme pirinenc central i oriental.

Galeopsis ladanum ssp. *pyre-*

cipis actius bons com a desinfectant de les vies urinàries; o el ginebró (*Juniperus communis* ssp. *nana*), que forma unes mates ajagudes —a diferència de les del ginebre, que les té erectes— amb els fruits esfèrics, unes falses baies de color blau negrós que neixen a l'axil·la de les fulles, les quals les sobrepassen per poc, i que es poden utilitzar com a diürètic o per a aromatitzar l'aiguardent.

La vegetació de les tarteres silícies és ben representada al circ, amb plantes tan típiques com l'herba blanca (*Senecio leucophyllus*), una planta composta amb les fulles gruixudes dividides en segments eixamplats a l'àpex, coberta tota ella d'una gran quantitat de pèls, que li donen un to gris blanquinós, amb les flors de color groc intens; el paramà alpi (*Papaver alpinum* ssp. *suaveolens*), amb un conjunt de fulles basals dividides fins al nervi central amb les tiges cobertes de pèls aspres que porten una sola flor amb quatre pètals grocs o de color taronja, d'aspecte fràgil com totes les roselles; l'herba del mal gra (*Ranunculus parnassifolius*), de fulles ovals o cordiformes, gruixudes, d'un verd poc brillant amb els nervis ben marcats, les flors que poden ser fins a cinc per tija viren del rosa al blanc i, segons a quina subespècie pertanyen, estan ornades amb venes de color rosa intens.

Les roques silícies amb *Androsace vandellii*, que forma un coixinet esfèric arrapat a la roca, constituït per tiges i fulles d'un blanc tomentós cobertes de menuts pèls estel·lats, amb les flors blanques amb la gorja de color groc o purpuri que s'obren a flor del coixinet; *Primula latifolia*, amb les fulles amples, viscloses i bastant crasses, més curtes que el peduncle floral, que porta al capdamunt un feix de flors purpúries disposades en una umbel·la unilateral.

Els principals tipus de prat que podem veure al circ d'Ulldeter són el de sudorn, el de gesp o gespet, el de pèl caní i el de festuca supina, que tenen una bona representació en el paisatge de l'alta muntanya.

El prat de sudorn arrela en indrets arrecerats sobre sòls pro-

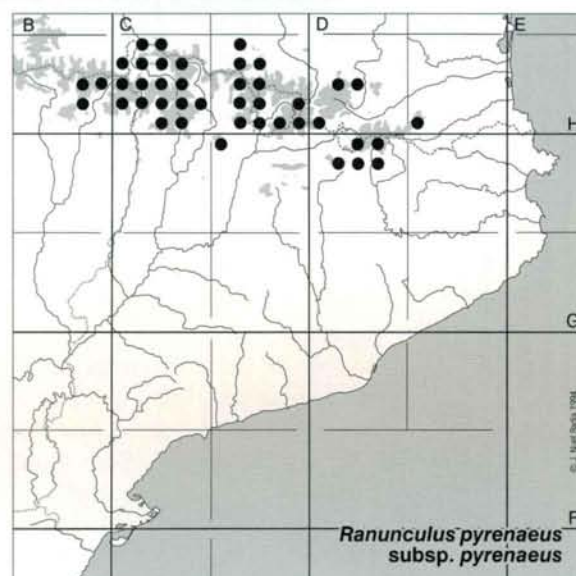

Un paisatge característic de l'estatge alpi del Pirineu: el coll de la Marrana a la capçalera del circ d'Ulldeter. El terreny en gran part està cobert de pedres i de prats, en els quals veiem els darrers retalls del matollar de neret. A l'esquerra, el vessant de tarteres és colonitzat per la vegetació.

funds, que retenen força aigua, i no s'asseca gaire a l'estiu. Porta, a més del sudorn (*Festuca paniculata*), gramínia que forma motes de fulles llargues grisoses, la pulsati·lla groga, una bonica i robusta planta de fulles retallades i grans flors grogues (*Anemone alpina* ssp. *apiifolia*) o *Pedicularis comosa*, de fulles molt retallades i una inflorescència on es barregen les fulles i les flors, de color groc pàl·lid.

El prat de gesp o gespet també arrela en indrets arrecerats molt secs a l'estiu. A més del gespet (*Festuca eskia*), que fa mates de fulles verdes, endurides i punxoses, esglaonades, en forma de mitja lluna, en el vessant, per efecte de la solifluxió, hi trobem el carraspi sempreverd (*Iberis sempervirens*), que forma una petita umbel·la de flors immaculades, el serpol (*Thymus serpyllum*), de flors de color rosa intens, o la delicada *Campanula scheuchzeri*, de campanetes blaves penjants...

També ens serà fàcil de reconèixer el prat de pèl caní, que té com a principal component aquesta gramínia anomenada pèl caní o pèl de ca (*Nardus stricta*), i que sovint trobem arrencada pel bestiar que hi pastura. Aquest prat es troba en els indrets planers i a les clotades, on la neu es manté força temps i a la primavera el sòl és molt humit, en el qual es fa, a més, la bruguero·la (*Calluna vulgaris*), que es cobreix de delicades flors morades a la tardor, diferents *Luzula*, la pota de gat (*Antennaria dioica*), tota ella

coberta d'un feltre argentat, o la regalèssia de muntanya (*Trifolium montanum*), un trèvol de flors vermelloses grosses i d'arrel dolça molt nutritiva i apreciada pel bestiar. També el trobem en ambients de sòl més humit, que fan de transició entre les molleres àcides i els prats normals. En aquest prat hi trobem, a més del pèl caní, el selí pirinenc (*Selinum pyrenaicum*), una umbel·lífera de fulla retalladíssima i flors blanques o la genciana pirinenca (*Gentiana pyrenaica*), de flors morades que semblen incrustades a la gespa.

El mapa de dispersió del ranuncle pirinenc, a Catalunya, una espècie que surt en els prats tan bon punt es fon la neu i que a Ulldeter té un dels extrems de la seva àrea.

Bibliografia

NUET BADIA, J. & PANAREDA CLOPES J. 1997. «El mapa de vegetació d'Ulldeter (Ripollès)». *Muntanya* 811: 113-117. Barcelona.

L'exploració turística en els circs d'Ulldeter i de Morenç

Ferran González i Prat

L'autor, biòleg i naturalista, membre del Grup d'Estudi i Defensa de la Natura GEDENA-Ripollès, ens parla dels problemes en el medi ambient provocats per l'exploració turística de l'alta muntanya i apunta vies per a corregir-los.

L'alta muntanya ha estat refugi de la flora i de la fauna a mesura que l'home ocupava i transformava les zones més baixes. Però també a les muntanyes va arribar l'aprofitament dels recursos allà on el relleu ho permetia, explotació forestal i pastures modificaven el paisatge i entraven en competència amb la fauna. De totes maneres, sembla que l'activitat humana encara es podia compatibilitzar amb la vida animal. Però d'uns anys ençà, a mesura que el progrés es va estenent per Catalunya, una nova invasió va tenint lloc a les muntanyes: la invasió de l'oci.

Activitats turístiques al circ d'Ulldeter i de Morenç

El circ d'Ulldeter, situat en un marc pirinenc de gran valor estètic i naturalista, era, fins a la meitat dels anys setanta, un indret del Pirineu freqüentat pels pastors a l'estiu i per excursionistes que, tant a l'estiu a peu com a l'hivern en esquís, recorrien aquestes contrades. L'impacte que exercien sobre el medi era pràcticament nul, ja que l'erosió que provocaven era el trepig en els camins i les poques aigües residuals que generava el refugi.

Cap a l'any 1975 es van iniciar les obres de l'estació d'esquí de Vallter 2000. Un dels impactes més forts que es van produir en aquell moment fou l'obertura d'una car-

retera pel bell mig del bosc i dels prats subalpins en una zona de fort pendent, que no es va asfaltar fins a mitja dècada dels vuitanta, en part a causa del final d'etapa d'una cursa ciclista.

Gairebé vint-i-cinc anys després, els efectes negatius d'aquesta carretera s'han incrementat, ja que els esllavissaments previsibles fan que cada any s'hagin de realitzar feines de condicionament. A més de la carretera, es va construir el complex de l'estació d'esquí: un gran restaurant, remuntaments i altra infraestructura van iniciar la urbanització d'aquest fins aleshores salvatge indret. Pujar a Ulldeter, que fins abans dels anys setanta suposava una bona excursió, va passar a ser accessible per a qualsevol que tingués un vehicle. Posteriorment, l'estació d'esquí va anar ampliant els seus serveis.

Impactes concrets sobre la geomorfologia, la vegetació i la fauna

Tots els experts estan d'acord a considerar que la pràctica de l'esquí, o sigui, el fet d'esquiar, no incideix d'una manera gaire apreciable ni en la dinàmica del relleu ni sobre la vegetació, encara que sí que ho fa una mica sobre la fauna. En canvi, tot el que implica la preparació de les pistes d'esquí, les infraestructures, la construcció d'accossos, la urbanització, etc., sí que comporta un impacte molt important, i arriba a derivar un seguit de riscos ambientals que poden ser greus, tant des del punt de vista de la natura com des de l'humà.

Entre els impactes produïts per les estacions d'esquí hi ha l'erosió que es produeix a partir de la incisió dels vessants pendents de la muntanya per a fer carreteres d'accés, com sobretot dels moviments de terres per a anivellar les pistes d'esquí. Erosió sobre uns sòls inestables i primers, entre tarteres, prats subalpins i matollars de neret i de ginebró. A causa de la fragilitat dels sòls a l'alta muntanya, la Generalitat de Catalunya ha catalogat el Pirineu català com a zona d'alt risc d'erosió. En certa manera, la pràctica de despollar el sòl d'aquestes zones també ha ajudat a dificultar el manteniment de la neu, al contrari del que es pensava fa un temps. Aquesta eliminació del sòl també afecta la vegetació, en una zona d'alta muntanya on aquesta vegetació ja té prou dificultat per a desenvolupar-se. La

Entre les espècies que viuen per sobre els dos mil metres d'altitud a les comes d'Ulldeter i de Morenç hi ha la perdiu blanca (Lagopus mutus), espècie d'origen àrtic pròpia de la tundra.

destrucció de la coberta vegetal i l'alteració del sòl, amb compactació inclosa, provoquen un canvi de dinàmica geomorfològica en la superfície que afavoreix l'erosió i dificulta la infiltració de l'aigua, de manera que s'incrementa l'aixaragallament i, a la llarga, provoca la desertització de la zona.

Pel que fa a la fauna, l'impacte pot arribar a ser menys visible, però més important. Especialment la pèrdua d'hàbitat i les molèsties són els factors més greus. Entre les espècies que viuen per sobre els dos mil metres d'altitud a les comes d'Ulldeter i de Morenç hi ha la perdiu blanca (*Lagopus mutus*), espècie d'origen àrtic pròpia de la tundra. Sempre per damunt de 1.800 metres, aquesta espècie deu el seu nom al fet de canviar de plomatge, gairebé del tot blanc a l'hivern, i de color grisós com les pedres a l'estiu. Amb no més de tres-centes parelles des de Navarra al Pirineu oriental gironí, aquesta espècie va patir una forta regressió, agreujada per l'excessiva freqüentació del seu hàbitat i l'alteració provocada per les estacions d'esquí. Al Ripollès s'ha passat de tenir una de les poblacions més nombroses del Pirineu a reduir els seus efectius gairebé a la meitat.

La marmota (*Marmota marmota*) es va introduir als Pirineus l'any 1948, encara que és una espècie que ja hi havia viscut abans del Pleistocè. Després de l'any 1988 es va establir un nucli reproductor al Ripollès, provenint d'alliberaments realitzats a Carançà, i actualment es pot observar a totes les comes i vessants de la comarca per sobre 1.800 m d'altitud. Encara que la cafeteria instal·lada a uns 2.500 m per Vallter SA es va batejar amb el nom de Les Marmotes, arran de la seva obertura aquests mamífers van marxar de la zona.

Però l'espècie més emblemàtica, i per la qual es va declarar tota aquesta zona com a reserva de caça, és l'isard (*Rupicapra pyrenaica*). Amb poc més d'uns seixanta exemplars l'any 1966, quan es va crear la reserva, actualment s'ha arribat als tres mil exemplars, encara que cal tenir en compte que hi ha un flux continu amb les veïnes valls de

Carançà i de Mentet. Juntament amb aquest augment, hem de consignar que aquesta espècie s'ha tornat cada vegada més refiada.

Mesures de protecció per a l'alta muntanya

Existeixen eines que haurien de servir per a fer compatibles les activitats humanes i la natura, però que massa sovint es vulneren o s'interpreten malament.

Segons la Directiva d'Aus i la Directiva d'Hàbitats, Fauna i Flora (92/43/CEE), cal crear una xarxa d'espais que protegeixin la diversitat d'espècies i hàbitats, anomenada "Natura 2000". Aquesta xarxa ha d'integrar una superfície que garanteixi la conservació d'un bon percentatge d'aquestes espècies i hàbitats.

Segons els principis de la xarxa Natura 2000, les capçaleres del Ter i del Freser entren dins aquests espais naturals de més interès, per la qual cosa no es poden alterar. També tota la Reserva es troba inclosa a la llista d'Àrees Importants per a les Aus (IBA, Important Bird Areas), espais d'importància internacional per la seva fauna i que es tenen en compte a l'hora de designar les Zones d'Especial Protecció per a les Aus (ZEPAs).

Segons aquesta legislació, alguns dels hàbitats on es troba el naixement del Ter són hàbitats de

conservació dels quals requereix la designació de zones d'especial conservació. I moltes de les espècies animals i vegetals han de ser objecte de mesures especials de conservació de l'hàbitat, o estan protegides, com el trençalòs (*Gypaetos barbatus*), l'àliga daurada (*Aquila chrysaetos*), la perdiu blanca (*Lagopus mutus*), el mussol pirinenc (*Aegolius funereus*), la granota roja (*Rana temporaria*), la sargantana de muntanya (*Lacerta bonnali*), l'almesquera (*Galemys pyrenaicus*), la llúdriga (*Lutra lutra*)...

Aquestes comes d'Ulldeter i de Morenç també es troben incloses en l'espai PEIN (Pla d'Espais d'Interès Natural) de les capçaleres del Ter i del Freser, únic espai en tot Catalunya proposat com a futur parc nacional, a part de l'actual Parc Nacional d'Aigüestortes i estany de Sant Maurici. El fet que s'hagin deixat fora els dos forats corresponents a Vall de Núria i a Vallter 2000, no implica que no s'hagin d'extremar les mesures per a evitar-ne l'alteració.

Es pot també esmentar l'Estratègia paneuropea de la diversitat biològica i paisatgística, adoptada pels ministres de medi ambient europeus i reunits a Sofia, l'octubre de 1995. Al domini d'acció número 10 es fixen les prioritats per als «Ecosistemes muntanyosos». Després de reconèixer la fragilitat

La marmota (*Marmota marmota*) es va introduir als Pirineus l'any 1948, encara que és una espècie que ja hi havia viscut abans del Pleistocè.

Una vista, ja una mica antiga, de la coma de Morenç on hi instal·lada part de l'estació d'esquí Vallter 2000.

d'aquests ecosistemes i l'abandonament per part de la població humana que hi habita, proposa un seguit de mesures per a integrar econòmicament aquestes regions evitant-ne l'alteració. Per a protegir la diversitat de les regions de muntanya, tan natural com cultural i humana, cal proposar mesures que estan en fase d'estudi.

No es pot pensar, doncs, que les estacions d'esquí siguin l'única via possible de desenvolupament i supervivència de les comarques de muntanya.

Mesures correctores del mal fet

L'esquí és incompatible amb la conservació de la Natura? No hauria de ser-ho, ja que a molts excursionistes, naturalistes i amants de la natura els agrada l'esquí, i a molts llocs on s'esquia hi conviu perfectament la fauna i la vegetació de muntanya. Però no és el cas de les actuals estacions d'esquí, almenys al Pirineu.

La necessitat de realitzar obres per als accessos, la infraestructura, el manteniment de les pistes d'esquí i, sobretot, per a fer neu artificial, provoquen un seguit d'impactes que són incompatibles amb la natura.

Centrant-nos en el cas de Vallter, davant del mal ja fet no

més queda el plantejar-se un seguit de mesures que corregeixin aquestes maleses: en primer lloc caldria aturar l'ampliació d'aquesta estació d'esquí; després caldria intentar recuperar l'aspecte natural tot revegetant les pistes, cosa que ja s'havia provat de fer però sense èxit a causa del substrat inestable on es troben —valdria la pena tornar-ho a provar amb tècniques més noves i efectives—; també caldria restaurar el relleu, per anar bé sense maquinària pesada, i recuperar l'Ull de Ter enmig de la tartera, amb la bassa d'aigua tan necessària per a la fauna. I, entre aquestes actuacions, tenir en compte la proximitat de l'antic refugi d'Ulldeter, tan emblemàtic, i el fet que per aquesta zona passen camins de pastors i d'excursionisme que actualment queden tallats per les pistes durant l'hivern, amb el perill de col·lisió entre caminants i esquiadors.

Finalment, seria convenient fer un replantejament general de la innivació artificial de les estacions d'esquí. Sistema pràcticament obligatori de les estacions d'esquí del Pirineu per a allargar la temporada però que provoca un seguit d'impactes que ningú sembla voler assumir ni tenir en compte.

Fer possible la sostenibilitat

Als Alps, malgrat la gran quantitat de projectes de noves estacions d'esquí que encara hi ha, s'està produint un replantejament d'aquesta indústria, tant per part de la població local, que en alguns casos ha arribat a l'extrem de desmantellar una estació d'esquí per a incloure's en un parc nacional, com sobretot per part dels bancs i promotors que estan veient com, una vegada regulada i controlada l'especulació urbanística, que és la que dona el negoci, l'esquí en si és deficitari i no surt a compte invertir-hi.

De les inversions multimilionàries de fa uns anys, s'està passant al règim econòmic més auster, per la qual cosa en llocs com els Alps on s'inverteix molt en estacions d'esquí i turisme, comencen a notar aquesta austeritat. En part a

causa de la fiscalització de tots els beneficis al voltant de l'esquí i que als Pirineus no s'aplica, així com de la internalització del preu a pagar, en lloc de continuar externalitzant els costos i així obviar-los o acabar pagant-los entre tots.

Cal d'una vegada per totes assumir el significat del tan usat *sostenibilitat*, emprat indiscriminadament per a adjectivar el desenvolupament i el turisme, però sense aplicació pràctica. Es comenta que cal no caure en els errors comesos a tot el litoral, però el desenvolupament a l'alta muntanya és tant o més agressiu que el fet a la costa.

En molts països funciona l'anomenat *Ecoturisme*, que es pot incloure perfectament dins el turisme sostenible, ja que a més de basar el seu atractiu en valors naturals, també ha de prendre les mesures oportunes per a no malmetre aquests valors naturals. No té res a veure amb el *turisme d'aventura*, ja que aquest, tot i tenir lloc en espais naturals, no sempre és respectuós amb la natura.

Si es vol mantenir uns ecosistemes ben conservats i rics, així com una població humana integrada en aquests ecosistemes, cal confiar i invertir en l'ecoturisme. Però això voldrà dir acceptar unes limitacions que, lluny d'evitar el desenvolupament com ara es creu, són les que ens garantiran unes condicions de vida dignes i duradores.

En això també tenim alguns exemples ben propers, com el cas del petit poble de Mentet: el fet de trobar-se dins una reserva natural és un dels seus reclams per al turisme, no pas de masses, que ha aixecat el poble, fa uns quants anys pràcticament deshabitats.

Per això, si volem assegurar l'autosuficiència dels pobles de muntanya, caldrà invertir i mantenir la diversitat dels recursos econòmics, entre ells la ramaderia i l'agricultura de muntanya. Malauradament en procés de desaparició a causa de la globalització de l'economia, i incomprensiblement amb poc suport, malgrat que l'agricultura biològica és una prioritat a la Unió Europea.

Una nit al refugi d'Ulldeter el 1934

Agustí Jolis i Felisart

El record d'una fonda vivència en un dels bressols de l'excursionisme de tots els temps.

A la meua llibreta de notes d'excursions, iniciada a l'octubre de 1931 amb companys del gimnàs Garcia Alsina de la rambla de Prat, de Gràcia, s'hi troba una anada a Núria pels dies 24 i 25 de juny de 1933, pel camí de Ribes de Freser a Queralbs, pont de Cremal, salt del Sastre i Núria, o sigui, el camí normal.

Aquesta excursió ens animà, a l'Agustí Badia i a mi, a fer l'any següent, del 15 al 18 de juliol de 1934, la travessia en quatre dies, des de Ribes de Freser a Queralbs i Núria (dormir-hi), Setcases, Camprodon (dormir-hi), i Sant Joan de les Abadesses, tot fet a peu. A Sant Joan agafarem el tren per enllaçar a Ripoll amb el tren de Barcelona.

Com es veu, férem l'itinerari de muntanya de la guia *Vall de Ribes, altes valls del Freser*, de Cèsar August Torras, i era per a nosaltres la primera visió de l'alta muntanya del Pirineu, itinerari que també ho ha estat per a altres neòfits com nosaltres.

Però ara i aquí recordo la visió des del coll de la Marrana del clot roquissier de Morenç, amb la figura central de l'edifici del xalet d'Ulldeter, d'arquitectura molt característica, amb una silueta que impressionava, amb les seves parets exteriors enquitranades per defensar-se del fred, la neu i el torb de ple hivern.

Encara no érem socis del Centre, però en creuar la porta ens sentírem embolcallats per l'ambient d'una llar amiga; la d'un refugi creat especialment per a acollir els excursionistes.

Hi trobarem quatre persones i el guarda, que es presentà com a Pere Pach, el qual ens atengué cordialment i ens designà la cambra per a passar-hi la nit. Vam gaudir d'una vetllada molt amical, escol-

tant les converses d'aquelles persones sobre el Pirineu català, anècdotes referents al refugi i de les aventures d'estiu i de l'hivern, quan els primers esquiadors anaven a Núria o a Ulldeter i feien la travessia per enllaçar aquests dos mítics llocs. Crec que s'escau afegir aquí que, actualment, entre els veterans assidus a la reunió del dimarts al Centre, encara s'hi troba qui va conèixer en vida el vell Ulldeter i a l'hivern, com, per exemple, en Joan Cardona, l'Ernest Mullor i l'Andreu Figueras —aquest, però, el 19 de març de 1935, amb els desapareguts Carles Bertrand, Oriol Canals i Josep Monjo—, que feren la gran travessia amb esquís, des de la Molina al Puigmal, Núria, Noucreus, coll de la Marrana, Ulldeter i Setcases, en dotze hores i quinze minuts. Una veritable gesta en aquells anys.

De la vetllada que he comentat, la veu cantant la duia en Pere Pach i fou ell qui ens digué com un secret, que hi havia una estrella que a plena nit li feia l'ullet, perquè volia fer-li companyia. En veure la nostra cara de sorpresa, ens féu sortir a fora, on regnava una nit fosca, però

amb un firmament ple d'estels que era una meravella.

Ens digué: «Mireu cap allà —assenyalant a l'est—, fixeu-vos-hi bé». I, certament, en aquell moment, no gaire enlaira sobre l'horitzó, veiérem sorpresos la llum de l'estel que ens saludava, tot obrint i tancant els seus brillants ulls.

Érem joves, vivíem la primera nit en un refugi del Pirineu, a moltes hores de camí d'un lloc habitat, vivíem un estat emocional i aquella història d'en Pach era evident.

Davant la nostra sorpresa d'aquell fet, en Pach, somrient, ens donà l'explicació. Aquella llumeta intermitent era la del far de Sant Sebastià, situat en un turó sobre Llafranc, a la llunyana Costa Brava.

D'aquella nit, d'ara fa seixanta-cinc anys, recordo l'estrella que ens feia l'ullet i la figura d'en Pere Pach. Instintivament vaig comprendre que aquell home no era sols el guarda del refugi, sinó, a la vegada, un eficaç i responsable conserge de l'entitat, que ocupà el lloc el 1893, just després de la unificació del Centre, fins a la seva mort el 1945. En aquella vetllada de 1934 en Pach ja havia estat guardonat pel Centre l'any 1932, amb la medalla d'or, instituïda pel mecenes Rafael Patxot l'any 1924, i, per tant, el seu nom figura en la llista dels il·lustres prohoms catalans que guanyaren aquest preuat guardó.

Al llarg dels anys hem vist l'enderrocament paulatí del vell xalet, hem estat presents a la inauguració del nou xalet, ja fa quaranta anys, però des del seu nou emplaçament no es veu aquella estrella que ens feia l'ullet, per donar-nos companyia en una nit estelada.

Tal com era el refugi vell d'Ulldeter, que aleshores anomenaven xalet, el 16 de juliol de 1934.

La Madona d'Ulldeter

Hilari Sanz i Gonel

Records de les estades d'estiu que es van fer durant molts anys en el refugi nou d'Ulldeter, relatats per una de les persones que en fou l'ànima.

*Als nois i noies d'aquella
Estada,
a la Maria Antònia Sucrana,
monitora,
i molt especialment
a Mn. Ramon Vidal i Pieix,
el meu «germà».*

Han passat més de trenta anys. Les Estades de Vacances per a nois i noies del Centre, després de sis anys de funcionament, guadien, l'any 1962, de la seva millor època. Els seus programes s'havien consolidat i millorat, els monitors havien assolit l'experiència necessària i, encara més important, el jovent que hi assistia generalment havia seguit els cursos anteriors, ja posseïa una bona formació i coneixia i estimava la muntanya. Era un jovent maco, sa, amb ganes d'aprendre, de fer coses i de col·laborar amb la tasca que estava fent el Centre; era un jovent que encara no s'havia contaminat amb el virus del «vale?» intercalat, sense solta ni volta, en qualsevol conversa. D'aquell jovent en sortiren molts monitors que actuaren amb eficàcia en els futurs cursets de muntanya que tot seguit s'organitzaren. Per a mi fou una experiència molt gratificant organitzar i portar personalment les Estades de Vacances i els cursets que se'n derivaren. Aquells nois i noies, que llavors tenien una mitjana d'edat de quinze o setze anys, ara ja deuen haver superat els cinquanta. Cognoms com Aguadé, Soler, Olivella, Blanch, Trullols, Permanyer, Biete, Andrés, Figols, Sanz, Almuzara, Nuet, Morató, Trullen i molts i

molts d'altres que farien la llista interminable, em vénen a la memòria com un estol de nois i noies excel·lents que, sense ser-ne conscients, marquen una etapa d'or del Centre Excursionista de Catalunya, l'etapa de la integració del jovent, l'etapa de les Estades de Vacances als nostres refugis, l'etapa dels Cursets de Muntanya, l'etapa dels Cursets per a Monitors de Jovent, els Cicles d'Excursions i moltes altres activitats dedicades

especialment a la formació del jovent. Però la història no ha d'oblidar que tot sorgí d'una idea, d'un projecte agosarat i ambiciós que sabé transformar en una magnífica realitat, la voluntat, la constància, l'entusiasme encomanadis i l'esforç d'un home infatigable: en Lluís Puntís i Pujol.

Fer una apologia d'aquella època i dels seus homes no és el motiu d'aquest article, però sí que és una bona introducció, ja que fou en una Estada de Vacances al refugi d'Ulldeter, concretament la de l'any 1963, al qual ens hem referit des del començament, quan va néixer la Madona d'Ulldeter. Reculem a l'any 1963.

El programa que havia establert per a les Estades de Vacances pretenia seguir l'esperit fundacional del Centre, present des de 1876, l'any de la seva fundació: el binomi inseparable de l'esport i la cultura. Així, doncs, el programa era un conjunt d'activitats de muntanya i d'activitats culturals. La part esportiva consistia a proporcionar als

Una tarda de treball al refugi nou d'Ulldeter. Al fons es pot veure, damunt de la taula, l'esbos que féu servir la Maria Antònia Sucrana per a tallar la imatge de la Mare de Déu d'Ulldeter. Dreta al seu costat, la Cecília, la filla de Josep Palol, el guarda del refugi, observant-ho tot amb molta atenció.

Hipólito Lázaro, 34 - (Metro Joanic) - Telèfon 219 14 16 -08025 Barcelona

**EL VOSTRE
ESPECIALISTA EN
ALPINISME I ESQUÍ**

QUI CONEIX BÉ ACONSELLA BÉ

La revista inclou:

- * Itineraris d'excursions a peu, en bicicleta tot terreny, en esquís.
- * Articles sobre alpinisme.
- * Reportatges sobre muntanyes i països llunyans.
- * Articles sobre història i fets de l'excursionisme.
- * Dossiers i treballs sobre medi ambient i defensa de la natura.
- * Informació sobre llibres, guies i mapes que surten al mercat.
- * Vies d'escalada.

MUNTANYA publica sis números de cinquanta-dues pàgines (Din A4), impreses sobre paper ecològic de qualitat, en color i en blanc i negre.

La primera revista
excursionista catalana

MUNTANYA

Membre de l'Associació de Publicacions Periòdiques en Català (APPEC)

Oficina de guies - UIAGM

Per segon any, el Centre ofereix als seus socis la possibilitat de realitzar ascensions de tot tipus acompanyats per un guia d'alta muntanya. Ara podeu viure aquella escalada o travessa que sempre us ha atret, sense preocupar-vos de res i amb la tranquil·litat de saber-vos en bones mans.

PROGRAMA DE SORTIDES GUIADES

Juliol, del 26 al 31: Mont Blanc

Agost, de l'1 al 3: Mont Rosa (punta Signalkuppe) i nit a la cabana Margherita, el refugi més alt dels Alps.

Agost, del 23 al 27: Cerví, per l'aresta de Lion.

Setembre, 11 i 12: Escalades en roca (Garraf, Montserrat, Pedraforca, Montsec...).

Octubre, 2 i 3: Escalades en roca (Garraf, Montserrat, Pedraforca, Montsec...).

Novembre, 6 i 7: Escalades en roca (Garraf, Montserrat, Pedraforca, Montsec...).

Per a més informació:

Àrea d'atenció al soci, cada dimarts de 7 a 9 del vespre o parlant amb Joan Jover, telèfon 93 347 02 69

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA - *Club Alpí Català*

Paradís, 10 pral. - E-08002 Barcelona - Tel. 93 315 23 11, fax 93 315 14 08
Adreça electrònica: cec.centre@mx3.redestb.es - Web: www.bcn.es/tjussana/cec

✂
Retalleu aquesta butlleta i envieu-la a MUNTANYA Centre Excursionista de Catalunya, Carrer del Paradís, 10 pral. 08002 Barcelona, o al fax 93 315 14 08.

Cognoms _____
Nom _____
Adreça _____
Població _____ Codi postal _____
Se subscriu a la revista MUNTANYA (sis números l'any), a partir de l'any _____,
amb la quota anual de _____ pessetes (IVA inclòs).
Barcelona, de _____ de 199 _____
Signatura _____

Pagament per banc o caixa

Senyors del Centre Excursionista de Catalunya
Els prego que, d'ara endavant, el rebut anual de subscripció de la revista MUNTANYA sigui presentat a:
Banc / Caixa _____
Agència _____ núm. _____
Adreça _____
Població _____ Codi postal _____
Número de compte corrent _____
Número de llibreta d'estalvi _____
Nom del titular del compte o llibreta _____

Signatura

Barcelona, de _____ de 199 _____

nois i noies de l'Estada els coneixements necessaris per a saber desenvolupar-se a la muntanya: preparació física, orientació, itineraris i ascensions de dificultat progressiva, coneixement del material i pràctiques d'escalada, campaments, bivacs i tot allò que pogués servir per a superar qualsevol dificultat i garantir alhora la seguretat en la pràctica dels esports de muntanya. Els matins estaven destinats a aquestes activitats. Les tardes lliures s'aprofitaven per a practicar activitats de tipus intel·lectual, com fòrums d'opinió, història de Catalunya, nocions de romànic, geografia, interpretació de mapes, exercicis d'orientació, preparació de l'itinerari de l'endemà, geologia, primeres cures, botànica, i també als treballs manuals, que podien anar des de la confecció d'un mapa en relleu, fins a la construcció i instal·lació d'una estació meteorològica amb materials reciclats; des de la confecció d'un herbari, fins a aprendre a treballar la fusta i poder decorar esclops, culleres de boix, etc. L'experta en aquesta darrera activitat era la Maria Antònia Sucrana, monitora que m'acompanyà en moltes estades. Sensible i alhora enèrgica quan convenia, amable i culta, sabia guanyar-se, sense cap esforç, la confiança de tots els nois i noies, especialment de les noies, com ja es pot suposar. Per a mi era una col·laboradora de la qual no podia prescindir. Aquell any, com en molts altres, comptava també amb l'assistència de mossèn Ramon Vidal i Pieix, mestre d'escola alhora que un expert muntanyenc, català de socarrel, excel·lent poeta, cantaire, amb una mentalitat oberta i liberal que no li impedí mai ser un bon assessor religiós. La santa missa celebrada per Mn. Ramon Vidal era d'una senzillesa i d'una austeritat espartanes, sense altres concessions litúrgiques que no fossin les estrictament necessàries. Era un més de la colla, era l'amic «mossèn». Deu anys més gran que jo, tenia una resistència i una lleugeresa envejables. Gaudia fent de «fanalet vermell» durant tota l'ascensió, i ja prop del cim, quan tots esbufegàvem i havíem afluixat una

mica el ritme, ell allargava de sobte la passa i ens passava rabent pel costat, xiulant o cantant com si res, i arribava al cim el primer. Llavors, tot cofoi i satisfet, talment com un infant després d'haver comès una entremaliadura, ens mirava amb aquella rialleta de murri que tots coneixíem. De fet, sempre ho ha estat com un infant entremaliat, i ell mateix s'ho reconeix en la seva obra magna *Memòries d'un vell infant incorregible*, que començà a escriure molts anys després.

Aquests personatges i els nois d'aquella Estada foren els pares i les mares de la Madona d'Ulldeter. Tot anà així.

Sempre m'han enamorat les capelletes que tant abunden a les ruralies d'Àustria i Suïssa. Jo pensava que una d'aquelles capelletes harmonitzaria molt bé amb el refugi i el paisatge de l'entorn. Vaig proposar-ho com un més dels treballs manuals a què dedicàvem algunes tardes. La idea fou ben acollida i tots els nois i noies hi volgueren parti-

cipar. Vaig dibuixar un croquis de conjunt i l'esbós d'una imatge representant una verge. El resultat fou una barreja de Mare de Déu de Lourdes i d'Immaculada Concepció. De fet, no volia que fos ni l'una ni l'altra, sinó una mena de talla romànica. Però no en sabia més. Entre la llenya emmagatzemada sota el cobert del

refugi, en cercàrem un tros d'escarlat, sense nusos i, per a fer la capelleta, tallàrem branquetes de pi, regulars, llises i d'un determinat gruix. El grup es posà en moviment. Mentre jo cercava algun tronc que servís de capitell, la Maria Antònia Sucrana començà la lliçó de talla voltada dels nois i noies. En

A dalt, la Mare de Déu d'Ulldeter. A baix, les noies de l'estada guarnint amb flors la capelleta abans que la beneís Mn. Vidal.

Mossèn Ramon Vidal celebra l'eucaristia sota una de les arcades del refugi vell d'Ulldeter, que encara es mantenia dreta l'any 1962.

aquestes lliçons, no hi mancava mai la Cecília, la filla d'en Josep Palol, el guarda. En la fotografia que il·lustra aquest article, se la pot veure a dalt, a la dreta de la imatge, amatent a les explicacions. Amb l'ajut dels nois, vaig construir la capella i el capitell. Mentrestant, la imatge ja estava acabada. Es fregà a fons amb la cera d'una espelma i es posà al forn. L'objectiu d'aquesta maniobra era aconseguir que la fusta s'impregnés amb la cera fosa i s'impermeabilitzés. La imatge quedà llesta. Els tronquets, combinats degudament, es transformaren en una capelleta que resultà molt bonica. Llavors hi col·locàrem la imatge muntada sobre el capitell. El conjunt feia patxoca. Era un treball rústic, poc polit, però del qual tots estàvem molt satisfets. Bé, tots no! Hi havia un personatge que no havia fet res, que no havia participat en cap dels treballs. Crec que se'n feia càrrec i per això se'l veia un xic preocupat, com tristot. Aquest personatge era Mn. Ramon Vidal.

Haviem escollit, per a col·locar-hi la capelleta, un pi rabassut que s'aixecava davant mateix del refugi,

gairebé a tocar del safareig. En una rodanxa treta d'un tronc de pi, jo hi vaig gravar la següent inscripció: «Nostra Dona d'Ull de Ter, guieu-nos per aquets cims». Com veieu, amb una imperdonable falta d'ortografia. Fixàrem la capelleta amb la imatge de la Verge i la rodanxa amb la llegenda a la soca del pi escollit. Les noies guarniren els peus de la Verge amb flors de neret. Quan tot estigué enllestit, demanàrem a mossèn Ramon Vidal si podia beneir la imatge. Es posà l'estola i seriosament s'apropà a la capelleta, es tragué del cap la inseparable boina, alçà la destra i amb solemnitat féu el senyal de la creu tot dient: «Jo et beneixo, Madona d'Ulldeter, en el nom del Pare, del Fill i de l'Esperit Sant, perquè d'ara endavant ens guïis a tots nosaltres per aquestes muntanyes». Tots restàrem silenciosos, commoguts. Voltats d'aquelles muntanyes que s'acabaven d'invocar, d'aquell silenci sols trencat pel sospir del vent entre les agulles dels pins i el piulejar d'alguna parella de trencapinyes amagada en el seu brancatge, aquella benedicció, tan senzilla i espontània, prengué unes

dimensions inusitades. Però encara no s'havia acabat tot! Mossèn Ramon tragué un full d'una butxaca, el desplegué i, pausadament, sense entrebancs, la seva veu entonada trencà el silenci:

*Oh Madona d'Ull de Ter,
Mare de Déu catalana!
Vostre nom, glop de cançó,
és la rialla de l'aigua
que, amunt del Refugi Vell,
brolla entre pedres daurades.
Oh Madona d'Ull de Ter,
esclat d'aquestes muntanyes,
que coneixen el xiular
de les ventades més aspres,
tant si baixen de Morenç
com si pugen de Setcases,
tant si són vents esqueixats
entre els grenys del puig dels*

*Lladres,
com si en el Gra de Fajol
s'estenen banderes santes.
Vostre cor és el repòs
de la tarda assolellada!
Oh Madona d'Ull de Ter,
estel de la nit en calma!
Aviat us deixarem
camí de la terra baixa...
Que la llum del vostre esguard
nit endins cremi com l'alba.
Oh Madona d'Ull de Ter,
vetlleu per la nostra pàtria.*

Plegà el paper, s'inclinà respectuosament davant la imatge, se senyà i col·locant-se la boina mig de gairell com sempre feia, es girà vers nosaltres, bocabadats, ens mirà amb aquell somriure sorneguer tan seu i fruï a pler de la nostra sorpresa. Acabava de fer la seva aportació a la tasca conjunta dels nois i noies, de la Maria Antònia i de la meua propia. La d'ell però, no fou una tasca material, no podia ser-ho, li corresponia anar més enllà, més amunt. Crec que la seva aportació va ser molt millor que la nostra.

Ara després de tants anys ho he entès: mentre nosaltres treballàvem la fusta matusserament, intentant donar forma material a una Mare de Déu, ell, mentre feia de «fanalet vermell», estava treballant en una Mare de Déu mística, espiritual i poètica i, com sempre, al final ens havia passat al davant amb aquell acte ple d'emoció i amb aquells versos que, recitats per ell amb el cor, havien arribat molt més amunt, habien arribat al cim!

Que la Madona d'Ull de Ter et beneeixi «germà» Ramon!

Relats del refugi nou d'Ulldeter

Hilari Sanz i Gonel

Uns relats acolorits i plens de vivor que ens acosten a la realitat de la vida i la gent d'un poblet fronterer fa molts anys i ens ajuden a recordar un home que va ser una autèntica institució al refugi nou d'Ulldeter: Josep Palol.

En parlar del 40è aniversari del nou refugi d'Ulldeter, és obligat fer-ne com una mena de biografia, com si es tractés d'un personatge. I, si ens atenguéssim a la importància i el ressò que en el seu moment tingué entre els socis del Centre Excursionista de Catalunya, especialment entre els veterans, que el tingueren com un símbol pel fet de considerar-lo la continuïtat, el rebrot d'aquella prope- ra i quasi centenària soca que fou el refugi vell, nosaltres tampoc no dubtaríem gens ni mica a considerar-lo un autèntic personatge. Però es tracta d'un refugi i, en lloc d'una biografia, el que li pertany és fer-ne un inventari, que hauria d'anar des de la idea originària i la gestació del projecte, fins al moment actual, tot passant per les etapes del finançament, dels tràmits burocràtics, la inauguració i els esdeveniments que al llarg d'aquests quaranta anys li han succeït. Però no hauríem de caure en el greu error de deixar de banda el més important de tot: els homes. Els homes que tingueren la idea, els homes que el planificaren i tots aquells altres que amb la seva voluntat i esforç el feren una realitat. En fi, dels homes que prengueren la torxa de les mans d'aquells que bastiren el primer refugi d'Ulldeter ara fa noranta anys. Però d'aquests homes i de la seva història ja se n'ha escrit a bastament i, ara, tornar a encetar aquest tema no seria altra cosa que una reiteració del tot innecessària.

El que sí que mereix i pot justificar aquest article és parlar

d'aquells homes, d'aquells personatges, generalment anònims, que fan possible que els refugis funcionin d'acord amb la finalitat per la qual han estat concebuts. Estic parlant dels seus administradors o, si voleu, dels seus guardes. Jo, personalment, prefereixo dir-ne guardes. I ho faré parlant del primer guarda que tingué el nou refugi d'Ulldeter, d'en Josep Palol i Rigat, «el Frare», sobrenom amb què se'l coneixia a Setcases i a tota la comarca. Crec que ha estat el guarda més emblemàtic, amb més personalitat de la història del refugi, i mereix ser recordat amb motiu d'aquest aniversari.

En Josep Palol, «el Frare»

Va ser-ne guarda des del moment de la seva inauguració, el 29 de juny de 1959, fins a les darreries de l'any 1972. Al llarg d'aquests tretze anys, el refugi d'Ulldeter fou dirigit per la batuta enèrgica, absoluta i feudal d'en Josep Palol. Amb la seva muller, la Fernanda, natural de Valladolid, i la seva filla, la Cecília, llavors una noieta esprimatxada i més espavilada que una daina, foren les figures centrals al voltant de les quals començà a desplegar-se la vida del nostre refugi.

En Pep, «el Frare», era un home ferm i cepat, i d'una força fora del comú; posseïa una agilitat i una lleugeresa que desdeien del seu aspecte corpulent i feixuc. De cara enrojolada, rodona i de faccions pronunciades, tan fàcils a la rialla

oberta i franca, com al gest dur i agressiu, segons calia, tenia un geni viu, impulsiu i fins i tot violent, del qual feia ús sense reserves quan, al refugi, la xerinola d'alguns excursionistes mancats de la correcció més elemental esdevenia escàndol. Uns ulls petits i vius, sempre burletes i astuts, que sabien apreciar d'un sol esguard els defectes o la vàlua del qui es posava al seu davant, completaven la seva figura inconfusible. Ell i el refugi formaven una unitat difícil de deslligar. Hom no podia pensar aïlladament en l'un sense relacionar-lo íntimament amb l'altre.

Deu anys portant les Estades de Vacances a Ulldeter amb els nois i noies del Centre, em donaren l'ocasió de conèixer en Pep, «el Frare», tal com era en realitat, i arribar a considerar-lo un amic, més encara, que ell m'hi considerés a mi.

Confidències a la cuina del refugi

En Pep, «el Frare», havia portat una vida molt intensa, de la qual no li plaïa parlar gaire, però que no dubtava a obrir-la de bat a bat a aquell en qui confiava, a un amic, i jo sé que a mi em considerà sempre un bon amic.

Quan els nois i noies de l'Estada ja dormien a les mansardes, recuperant-se d'una dura jornada de muntanya, jo baixava a la cuina del refugi, on en Pep ja m'esperava assegut prop de l'escalforeta dels fogons i davant d'un gotet d'excel·lent conyac francès, la procedència del qual no m'era pas desconeguda. Li plaïa fer petar la xerrada amb mi. La Fernanda, la seva muller, trafeguejava encara amunt i avall acabant d'endreçar-ho tot. L'ambient era càlid, rústic i d'una gran placidesa. Al defora, els estels brillaven intensament com diamants tallats en múltiples facetes, i un ventijol pur i fresc baixava del Bastiments, xiuxiuejant, com un sospir intermitent, entre les branques recarcolades dels pins propers al refugi. Una sensació de soledat, com la d'estar perduts en la immensitat de l'espai, ens envaïa. Era un moment màgic, propens a la con-

Josep Palol
fotografiat al
porxo del
refugi
d'Ulldeter,
amb la placa
de l'escut del
Centre que hi
ha fixat.

fidència. Eren els moments en què en Pep m'explicava on podia trobar la camamilla de pastor, el meu, la corona de rei i moltes altres plantes que feien servir els pastors per a curar el bestiar, les virtuts de les quals m'explicava amb tota mena de detalls. Era també el moment d'escoltar les llegendes d'aquells verals, que sols es podien contar en veu baixa, a la vora del foc de la llar i en determinades nits; i em feia dipositar de la seva vida entre aquelles muntanyes: des de les caceres furtives d'isards a la coma de Bacivers o a les afraus del Gra de Fajol, fins a les seves aventures de contrabandista a les contrades de Mentet i la Presta; des dels episodis viscuts en la passada guerra civil, fins a les trifulgues amb els avions caiguts a les Esqueredes de Rojà o a la Balmeta.

Si jo fos un lletraferit, en podria fer un llibret molt amè i interessant, recollint els relats dels fets viscuts per aquest home, així com amb les llegendes que em contà, algunes ben inèdites. Però aquest espai no dona per a tant i m'hauré de limitar a relatar algun dels episodis més interessants, tal com ell me'ls explicà.

El contraban

En una d'aquelles nits que jo en dic màgiques...

—Vatua l'olla! Tots ens hi dedicàvem, al contraban. De què hauríem menjat, si no? De pasturar les quatre vaques? Dels quatre sacots de trumfes i naps que, amb molts fatigs i suors, collíem a les feixes entre el rocam de la cingleira? Però, si al final ho havíem de donar tot al bestiar perquè no es morís de gana a l'hivern! Doncs miri, senyor Hilari, allò per a mi era un ofici, un bon ofici de què no m'he avergonyit mai gens ni mica. Tots els pobles d'una i altra banda de la ratlla en feien, de contraban. De la nostra banda hi dúiem fatos d'espardenyes d'aquelles que en dèiem de vetes, i tornàvem amb tabac i mitges de seda els primers anys, i amb randes i calces de *nylon* després. De tabac? Miri el que fumo, *Gitanes*! A molts pobles s'havien organitzat escamots amb la gent jove. Jo sempre he anat sol, no m'he fiat mai de ningú, i, a més, jo sempre anava a la segura, per encàrrec. «Tu, noi, pots portar això a la Presta?», o bé, «Vés a Mentet que et donaran un fato». Era un bell ofici! Una fenyà honrada! Sí, sí, senyor Hilari, jo no robava res a ningú. No he robat mai un duro! De fet, el que feia era de traginer... *Bueno*, això no vol dir que, de tant en tant, m'arrisqués pel meu compte perquè se'n treien més calers. Riscos, diu? Sempre corries el risc que t' enxampessin. Qui? La guàrdia civil? No! Aquests raí! Les quadrilles organitzades d'altres pobles, que deien que els feies la competència. Aquests eren el risc. La guàrdia civil? Res! Tingui en compte que ells i les seves famílies vivien al poble, per tant, no volien embolics. Tampoc no coneixien les rutines i els verals, i la muntanya més aviat els feia basarda. Tot ho teníem muntat. Mentre ells, després del servei, que crec que en deien «de puertas», prenién un got de vi a la taverna, comentaven amb veu prou alta perquè jo els pogués sentir, el recorregut que farien l'endemà. Així, doncs, jo ja sabia els verals per on no havia de passar.

Si eres un talòs i te'ls trobaves de cara, t'enxampaven; no tenien més remei, els pobres! El compromís que els portaves! Per Pasqua els feies arribar algun xaiot i per Nadal unes ampolles de Pernot o de *coñac* francès i tots amics i contents! El risc estava quan hi havia algun relleu i els portaven a un altre lloc. Els que entraven de nou volien fer mèrits i no et donaven cap facilitat. Durant un quant temps les passaves magres. Després ells mateixos procuraven arreglar-ho.

De perills? I tant que n'hi havia! Travessar les carenes a l'hivern amb la neu més amunt dels penjolls sense saber què s'amagava al dessota, amb un fato de més de quaranta quilos a l'esquena, això era el que pesava un sac de pebre negre... O quan el torb et llençava grapats de gel a la cara i no en veies tres dalt d'un burro, o quan la boira, que aquí dalt és molt espessa, et feia donar voltes i més voltes fins que no sabies on eres, o quan el fred era tan viu que t'adormia els peus i les mans i et quedaves clavats. Llavors, si t'agafaven ganes de riure, volia dir que ja eres home mort. Vostè ja ho coneix tot això. Oi, senyor Hilari? —féu una pausa com si pensés— Ara recordo el que em va passar una nit... ho recordo com si fos ahir i ja fa uns quants anys d'això...

El fantasma

Aixecà el got mig buit, mirà a contrallum el daurat contingut, féu un xarrup i, de cop i volta, es posà seriós. Jo, que el coneixia, vaig comprendre que estava a punt de contar-me algun episodi que potser no havia contat mai a ningú o que no li agradava recordar. Restà silenciós una llarga estona com si dubtés. De cop, deixà el got, s'eixugà la boca amb el revés de la mà, es recolzà damunt la taula i, apropant-se cap a mi, com si es confessés, engegà.

—Jo havia sortit de la Presta quan ja es feia fosc, carregat amb una emissora de ràdio que pel cap baix devia pesar més de quaranta quilos. Ajudant-me amb el gaia-

to, havia començat a caminar amb el pas lleuger que vostè ja coneix. El fato era gros i pesant, i gronxolava d'una banda a l'altra. Em costava agafar el ritme. És així com ho dieu, oi? Per acabar-ho d'adobar, el temps no era gens bo. Unes nuvolades ennegrien el cel just a l'indret on jo em dirigia. «Pep, em vaig dir, aquesta nit tindràs rufagada i forta». Allò no m'agradava gens. Però l'ofici és l'ofici, i un compromís és un compromís, i en Pep no ha faltat mai a un compromís!

Ja feia hores que trescava. La nit era negra, un vent gelat bufava desfermat, i l'aigua ja feia estona que queia de cantó. Com d'aquí a la porta —assenyalà la porta de la cuina amb un cop de cap— no es veia res. Jo coneixia aquell corriol com les meves butxaques. De sobte, una claror enlluernadora i un tro com una canonada desfermaren la tempesta, que se'm tirà al damunt quan menys m'ho esperava. El fato pesava cada cop més. Sovint l'havia de descarregar per arreglar les mantes i les lones que l'embolicaven, perquè no es mullés aquell coi d'emissora. Al cap d'una horassa llarga, els llamps i els trons ja s'havien espargit, però l'aigua glaçada, que queia a barxals, m'embornia... i jo trescant sense parar. Res ni ningú no ha aturat mai en Pep! Però, vatua l'olla!, aquella vegada...

Féu una pausa per omplir el got.
—Begui'n un, senyor Hilari, això fa reviscolar un mort.

Jo, veient que el relat s'ho valdria, vaig fer una excepció.

—Gràcies, Pep. A la vostra salut!

Ell féu un xarrup sorollós i continuà.

—Estava xop fins al moll de l'os, el fred em glaçava, tenia fam, els meus budells grinyolaven com un garrí, i el temps estava cada cop més emmurriat. Jo coneixia bé aquells topants i sabia que, en una clotada propera, hi havia una mena de cova, com una escletxota, on més d'un cop m'havia hagut d'amagar quan veia algun moviment sospitosos pels voltants. Davant mateix de l'entrada s'aixecava un roquissar alt i escarpat que

l'amagava. Aquell ruixat no tenia cap intenció de parar. Però anar a la cova em retardaria gairebé una jornada, ja que no podia entrar al poble a plena llum del dia i hauria d'esperar la nit. Vatua l'olla! No tenia altre remei que anar-hi o m'arriscava a deixar la pell en aquell caminot. Redeu! Quina nit més fosca. Negra com el sutge d'aquesta cuina. Això i l'aiguat que queia esbiaixat sense parar no em deixaven veure res. Sort que coneixia cada matoll i cada pedra que trepitjava. Mig a les palpentes vaig trobar la cova. Primer hi vaig entrar jo i després arrossegui el fato cap a dins, just quan un altre llamp queia ben a prop i el tro feia tremolar el terra.

Em vaig arraulir com vaig poder al fons. Vaig treure del sarró un crostó de pa, remullat com unes

sòpes, un tall de cansalada viada i comencé a menjar. De tant en tant munyia la bota del vi per veure si entrava en calor. Una d'aquestes vegades, quan alçava el cap per entomar el rajolí, un llamp ho il·luminà tot com si fos de dia. El glop se m'estroncà i el rajolí s'escampà pertot arreu! Déu meu! Allí estava! Alt com un pivot, tot ell cobert amb un llençolàs blanc que es movia com una bandera i, al capdamunt, un cap cofat amb uns cabells llargs, rossos, despentinats, que el vent feia anar d'una banda a l'altra. Tenia una cara blanca com la calç i uns ullots grans, negres, que em miraven fixament. La visió sols durà el temps d'una llampada. Tot jo m'havia posat de pell de gallina, i ara no era pas pel fred. Tot tornà a quedar a les fosques. Jo encara no m'ho creia, em vaig

Una entranyable fotografia de Josep Palol, acompanyat per Hilari Sanz, al mig, i Ramon Pujol i Alsina, a la dreta, al porxo del refugi d'Ulldeter, de bon matí. Ramon Pujol va ser un dels socis que va col·laborar molt a fer realitat el refugi nou d'Ulldeter, des de la seva tasca a la comissió de refugis del Centre.

eixugar el vi de la cara i, allargant a poc a poc el coll pel damunt el fato de l'emissora, vaig intentar clissar alguna cosa. Així estant, un altre esclat, i aquell fantasmà encara estava allí i ara movia el cap d'una banda a l'altra com si em digués «No! No!». Els llamps se succeïen i jo podia veure els cabells esventats que li voleïaven, i aquells ullots negres com la mateixa nit que no deixaven de mirar-me. Una mena d'udols com els d'un gos que anuncia la mort, sortien d'aquella bubota enorme que seguia fent-me insistentment «No!» amb el cap. No podia pensar a sortir; aquell llençolàs bellugadís m'hauria embolicat. Allò no era un fantasma normal com aquells que les *véies* del poble ens contaven quan érem menuts. Jo no sabia el que era la por, no n'havia tinguda mai, de por! Però aquella nit... —callà uns moments, mirà a banda i banda i, apropant-se més a mi, em digué, gairebé a cau d'orella, amb veu baixa i enrogallada—: Això que li diré, no ho he contat mai a ningú. El Pep es cagà a les calces. Tal com ho dic. Valga'm Déu! Em volia morir! Allí dins, fet una bola, tremolant de fred o de por, ara ja no ho sé, anaren passant les hores fins que començà a clarejar. A poc a poc em deixondí, i a la claror del dia em vaig atrevir a treure el nas al defora. Vaig quedar clavat! Allí, al davant, penjava, enganxat de les arestes de les roques, un paracaigudes embolicant el cos d'un aviador mort qui sap el temps que feia. La seva cara, sense ulls (encara m'astora ara quan la recordo), es movia pel vent, i seguia dient-me «No!». I en pensar en la terrible nit que m'havia fet passar aquell pobre mort, quasi el vaig maleir. Jo no crec en res, però sense pensar-ho, em vaig sorprendre a mi mateix senyant-me com quan era menut. Arrepleguí el fato i vaig sortir rabent, espaordit. Ja tant se me'n fotia arribar de dia o de nit al poble, el que volia era fugir d'aquell lloc maleït!...

D'un glop buidà el vaset i apartà de mi el seu tors com qui ja ho ha dit tot. Hi havia, però, una pregunta obligada a fer per part meua.

—Què diu, senyor Hilari! Que si ho vaig comunicar a la guàrdia civil? Ni boig, home! Per aquell desgraciat ja no es podia fer res, i el primer que m'hauria preguntat la guàrdia civil hauria estat: «Pero bueno, i qué hacía usted allí?». I ja em dirà vostè què els hauria hagut de contestar...

Alumini a les Esquerdas de Rojà

Les Esquerdas de Rojà sempre han estat una incògnita per a mi. Sembla que aquelles crestes agudes i seguides com les dents d'una serra emeten alguna mena de camps magnètics que alteren el funcionament dels aparells que funcionen gràcies a aquesta mena d'energia, per exemple, les brúixoles. El que sí que us puc dir és que, durant les Estades de Vacances per a nois i noies del Centre, hi anàvem sovint a aquells indrets, tot seguint un itinerari que, pels rasons de Calm Agre i la portella de Concròs, baixava fins a les fonts del Tec, ens enfilava de nou cap a la carena, seguia un bon tros les Esquerdas i ens portava a les envistes del Canigó. Mentre seguíem flanquejant les Esquerdas, sovint havíem observat que, en determinats indrets, les nostres brúixoles no deixaven de moure's i giraven ara d'una banda, ara de l'altra, sense fixar-se en cap quadrat determinat, com si el pol magnètic de la Terra estigués dessota els nostres peus. Pocs metres més enllà, tot tornava a funcionar normalment per caure una altra vegada en aquell ball circular de l'agulla. Aquest fenomen i el fet que, quan hi havia tronada, els llamps tenien parades les seves dianes a les agulles de les Esquerdas, com ho demostrava les piles de bestiar mort que de tant en tant trobàvem, semblava confirmar la meua hipòtesi.

Tot aquest indret em resultava una mica angoixant, portant com portava a les meves espatlles la responsabilitat d'aquella trentena de jovenets. Més d'una vegada havia girat cua, sense acabar l'excursió, perquè uns nuvolets que havien aparegut sobtadament per llevant

em deien que el temps s'arrufalaria ben aviat. En Pep, el guarda, quan tornàvem al refugi em deia:

—Però no havíeu d'anar fins a...?

—Mireu, Pep, el cel no m'agradava i no volia que ens agafés cap temperi per aquella serra. Mireu com descarrega ara!

—Vostè m'agrada perquè és un xicot assenyat. Ha fet molt bé de no anar a les Esquerdas quan apunta la nuvolada. Miri, senyor Hilari, si baixa aquest vespre quan la quitxalla dormi, li contaré el que em va passar per aquells indrets.

Estava de sort. Ja tenia al sarró una bona vetllada i una bona història.

Reprement el fil del que deia abans del bestiar mort pels llamps, resulta que allà dalt, a les Esquerdas i els seus entorns, s'hi havien estavellat molts avions. En dir molts potser exagero, volia dir que més d'un parell d'avions, que jo sàpiga, hi havien caigut. En Pep, però, m'havia parlat de mitja dotzena. Jo sempre he relacionat aquests accidents amb aquells hipotètics camps magnètics que emetien les dents d'aquella serra tan crespada.

Altres cop a la cuina del refugi

Quan el silenci ja s'havia apoderat de les mansardes, jo ja em trobava a la cuina, on en Pep, «el Frare», m'esperava còmodament assegut davant del seu inseparable gotet de Pernot o de conyac. Durant el dia jo no l'havia vist mai beure. Sols després de dinar o de sopar no podien mancar-li un parell de gotets d'aquelles begudes que ell anomenava cordials.

—Miri, senyor Hilari, jo he anat molt a les Esquerdas de Rojà. És un mal lloc.

—Llavors, què us hi portava allí?

—El negoci.

—Ah, és clar, els ramats de vaques o d'eugues— li vaig fer jo.

—Déu me'n reguard de portar el bestiar allà dalt! Ramats sencers han mort pel llamp. No heu vist els costellams escampats per tot arreu? —Jo vaig assentir amb

el cap—. Els avions, home, els avions! —jo devia fer cara de bado, i ell continuà:

—Vostè ja sap que tot sovint n'hi cauen d'avions per aquelles crestes. Doncs en Pep hi anava per emportar-se l'alumini. No, no pensi malament. Aquell alumini me'l regalava la companyia d'aviació, l'exèrcit de l'aire o el propietari, vés a saber qui. D'aquest punt com menys en sabés millor. A mi tant me feia. Ara li ho explicaré. Els propietaris de l'avió tenien l'obligació de retirar tota la ferralla. No hi havia de quedar res. Però complir amb aquesta obligació els costava molts dòlars, molts francs o molts duros. Els resultava més econòmic dir: «Regalo l'avió al primer que hi arribi i se'l vulgui emportar. S'ho pot emportar tot, excepte el vestit i l'equip dels pilots, els instruments de bord i les maletes i carteres que hi pogués haver dins l'avió o pels seus voltants».

En aquella època l'alumini estava intervingut pel govern i penat el traficant-hi. Si t'enganxaven, t'engarjolaven. Per això les fàbriques i els intermediaris en pagaven el que volies. Allò sí que era un negoci! En Pep sempre fou el primer a assabentar-se de la caiguda dels avions. Jo tenia molts amics entre els pastors d'una i altra banda de la ratlla i, o bé ells, o algun rabadà, baixaven rabents de les pastures a donar-me la notícia —alçà el got, féu un glop generós i continuà—: No es pensi, aquesta informació la pagava. Espardeñyes, conyac o *Gitanes*, segons d'on era el pastor.

Quan la nit ja havia enfosquit els carrers, el meu cunyat i jo [no sé del cert si era el cunyat; el que sí sé és que era un parent molt pròxim] sortíem d'amagatots amb un parell o tres de someres i, apa, cap amunt! Cap a les Esquerdas o allí on fos a cercar l'avió. No, per aquí no n'ha caigut mai cap, d'avió de passatgers. No hi passen. Abans de sortir de casa, jo ja m'havia posat en contacte amb el personatge que comprava l'alumini i quedàvem d'acord en el lloc on m'havia d'esperar el camió. Generalment, en clarejar ja érem a l'avió i començàvem a tallar l'alumini a tros-

sos que es poguessin carregar els animals. L'alumini pesa poc, però fa molt volum i és de mal portar caragolat i arrugat com estava. Carregàvem el màxim i cap avall. Generalment era jo el primer a baixar. Volia veure com estava el terreny i si el camió hi era segons el convingut. Si hi era, poques paraules, descarregar les bèsties i altre cop cap amunt. Mentrestant, el meu cunyat ja havia tallat i fet piles per a carregar altra vegada la rècula. Carregar, baixar, descarregar, tornar a pujar. Era molt pesat i no tenies gaire temps per a fer-ho. Però se'n treien molts duros!

Ja havia fet set viatges i encara quedava molt gènere allà dalt. Jo anava contant els duros que en traïria de tot allò, quan de sobte: «Alto! No te muevas o te liquido!». Redeu! La guàrdia civil allà al davant i apuntant-me amb els fusells. Un tinent, un caporal i quatre o cinc números. Cap d'ells no era del poble, cosa que volia dir que havien vingut perquè algú havia xerrat. Però el cas era que no s'havien atrevit a dir-ho a la guàrdia civil del poble. L'haurien reconegut i hauria arribat allí quan tot ja estigués llest —i em féu l'ullet, somrient.

S'apoderaren de les bèsties carregades i em preguntaren on el portava, l'alumini. Jo, fent la cara més innocent del món, els vaig dir que encara no ho havia decidit perquè aquella era la primera càrrega. O s'ho van creure o no volgueren embolicar-se. El fet és que em detingueren quan ja n'havia tret set rècules carregades a vessar. El meu cunyat, en veure que no tornava, s'ho va ensumar i s'escapolí muntanyes enllà. El camió, ple fins dalt d'alumini, ni el van buscar! Però en Pep va anar a parlar a la presó Model de Barcelona!

—Us hi vau estar molt de temps? —li vaig preguntar.

—Ni dos dies! No veu, senyor Hilari, que el comprador de l'alumini era un peix gros d'aquell moment? No l'interessava pas que en Pep parlés. Ni dos dies! Vaig fer molts duros i vaig passejar per Barcelona. Què li sembla? S'anima a córrer-les amb mi?

* * *

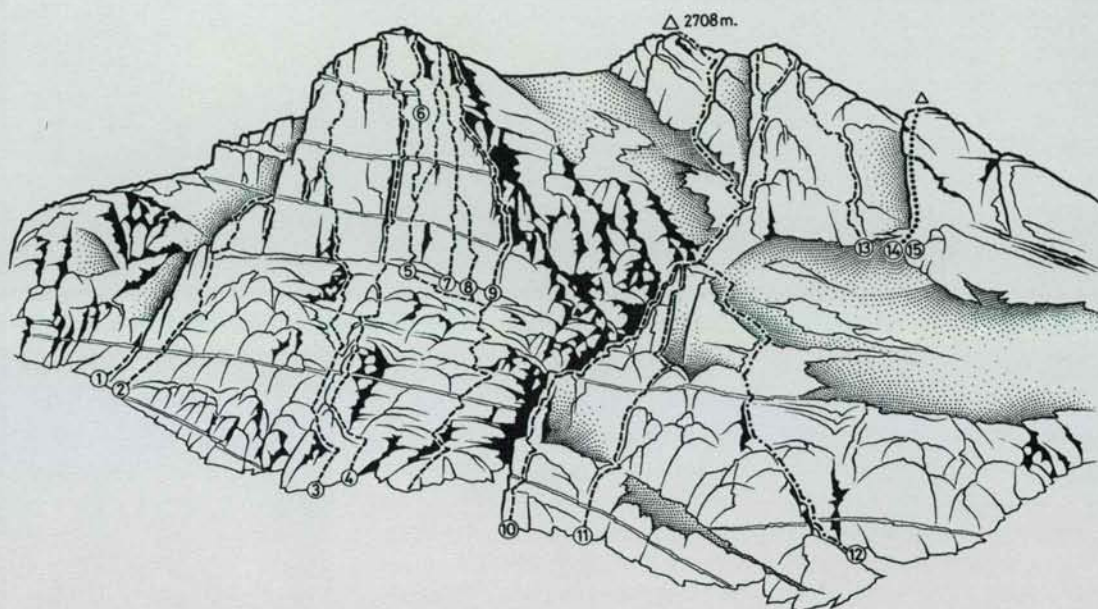

En Pep, «el Frare», em confessà que l'oportunitat de fer de guarda del refugi li havia vingut com l'anell al dit. En ser guarda del refugi, sempre tenia una justificació si la guàrdia civil el trobava per aquells voltants.

Això sí, em consta que no el va fer servir mai com a dipòsit de les mercaderies. «Me'n guardaré ben prou de comprometre el Centre i els seus socis!». Però, el que en principi fou una excusa, va acabar en una sincera i profunda estimació pel refugi, pel Centre i per tots els seus socis (bé, amb algunes excepcions). Us puc assegurar que estimà els nois i noies de les Estades. Era emotiu veure que, com qui no fa res i procurant disimular, com qui espanta una mosca, s'eixugava amb un cop de mà les llàgrimes que se li escapaven quan li dèiem adéu des del camí, tot deixant el refugi per tornar a les nostres llars després de deu dies de conviure amb ell, la seva muller, la Fernanda, i la Cecília, la seva filla. Per què deixà el refugi? Això ja són figues d'un altre paner. Potser us ho contaré en una altra ocasió.

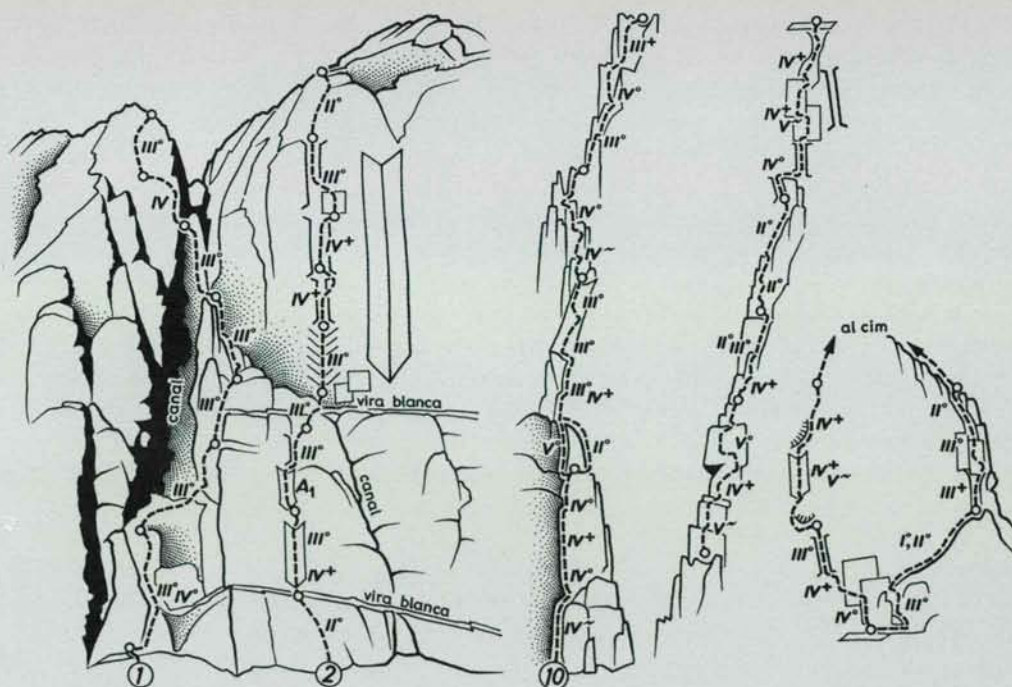
Josep Palol transportant amb el matxo un noi lesionat a l'estada al refugi d'Ulldeter. Aquesta fotografia reflecteix molt bé el seu aspecte robust i d'una gran fortalesa física, alhora que el seu posat una mica esquerp, que ho deixava de ser quan entraves en comunicació franca amb ell.

Ulldeter: Gra de Fajol Cara E. Escalades en roca

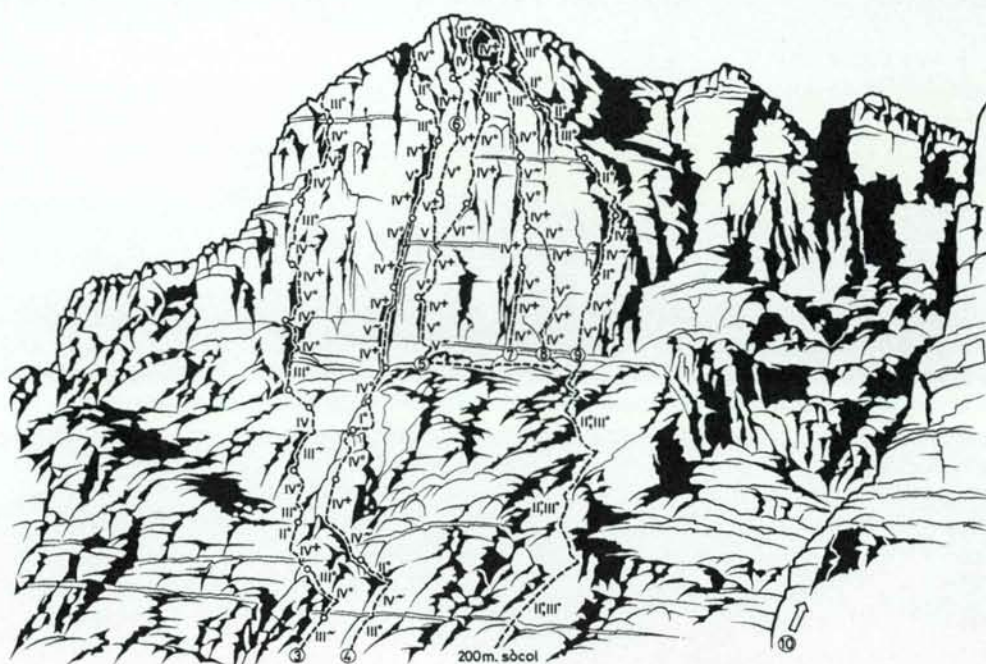

1. Via Font-Fuertes-Carreras; 2. Via divulgada pels Científics; 3. Via Rubí; 4. Via de la Xemeneia; 5. Via del Rodri; 6. Variant «l a on són els IV...?»; 7. Variant del Llonguet; 8. Via Olot; 9. Via «S»; 10. Esperó Slaier; 11. Via Pirenaica; 12. Via Olivella-Monistrol; 13. Fissura Murphy; 14. Via CADE; 15. Via GEM.

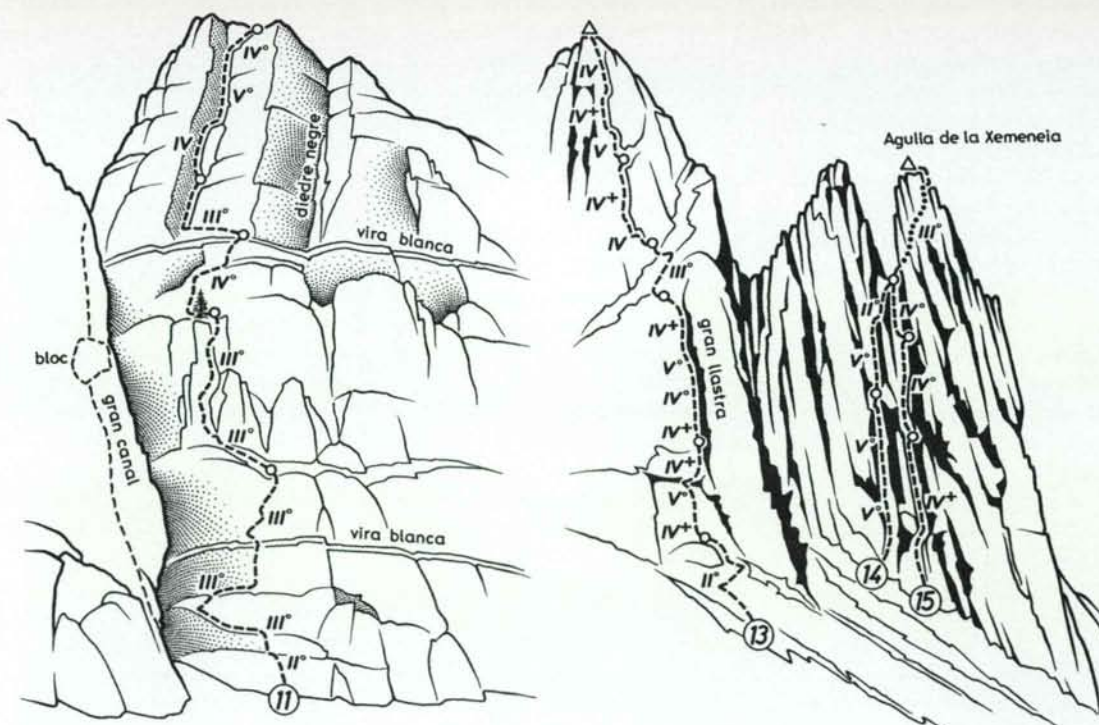
Ulldeter: Gra de Fajol Cara E. Escalades en roca

1. Via Font-Fuertes-Carreras (230 m, D), 1ª asc.: 30-IV-72, per Ramon Font, Manuel Fuertes i Jordi Carreras; 2. Via divulgada pels Científics (250 m, D sup.), 1ª asc. sense dades. Ressenya segons asc. realitzada per Gomis, Salmeron, Sala i Cot el 16-V-76; 10. Esperó Slaier (350 m, MD inf.), 1ª asc. Integral el 11-V-80, per Antonio Garcia Picazo i Salvador Garriga; 12. Via Olivella-Monistrol (400 m, AD), 1ª asc.: 19-III-55, per Carles Olivella i Josep Monistrol.

Ulldeter: Gra de Fajol
Cara E. Escalades en roca

3. Via Rubí (365 m, D sup.), 1ª asc.: 3-IX-78, per J. García, Q. Cucurull i M. Planchart; 4. Via de la Xemeneia (330 m, D sup.), 1ª asc.: 21-IX-75, per R. Estiu i A. Font; 5. Via del Rodri (150 m, ED inf.), 1ª asc. l'any 1978 per Sergi Martínez, Lluís Hortalà i Josep Rodríguez; 6. Variant «I a on són els IV...?» (90 m, MD sup.), 1ª asc.: 10-IX-85, per Gerard Martorell i Francesc Martínez; 7. Variant del Llonguet (50 m, MD), 1ª asc. l'any 1979 per Lluís Hortalà i Lluís Agustí; 8. Via Olot (170 m, MD), 1ª asc. l'any 1977 per Lluís Balcells i Lluís Hortalà; 9. Via «S» (200 m, D sup.), 1ª asc.: 18-VII-80, per Albert Ibáñez, Joaquín Olmo i Germán Folch.

Ulldeter: Gra de Fajol
Cara E. Escalades en roca

11. Via Pirenaica (180 m, D sup.), 1ª asc.: 19-VIII-73, per Joan Garrigós, J. Vidal, A. Bordes i J. Grao; 13. Fissura Murphy (120 m, MD), 1ª asc.: 19-VII-80, per Joaquín Olmo, Germán Folch i Albert Ibáñez; 14. Via CADE (60 m, MD), 1ª asc.: 16-IV-67, per Josep Sánchez i Gil III; 15. Via GEM (90 m, D sup.), 1ª asc.: 26-VII-64, per F. Xavier Gregori i Josep M. Subietas.

NOTÍCIES

XXVII Concurs social de Fotografia Artística en blanc i negre

El passat dia 2 de març es reuní el jurat d'escrutini format per Anna Canela, Margarida Palmer i Montserrat Escobeiró. Efectuat el recompte de butlletes i vots atorgats pels socis visitants a l'exposició, i aplicada la puntuació corresponent, s'obtingué el resultat següent:

1r Premi: 65 punts a la foto núm. 19, de M. Rosa Campaña. 2n Premi: 37 punts a la foto núm. 22, de Neus Sánchez. 3r Premi: 28 punts a la foto núm. 5, d'Emili Vicente. Accèssit: 26 punts a la foto núm. 20, d'Estanislau Torres. Accèssit: 18 punts a la foto núm. 7, d'Eduard Estrada.

Foren admeses a concurs i exposades 34 fotografies.

XII Concurs de Fotografia de temes obligats

Resultat del Concurs de Fotografia de temes obligats corresponent a l'apartat de «Claustres». Antoni Abel i Bonada, Joaquim Ferràndiz i Rovira i Joan Sabadell i Contel actuaren de jurat. Els resultats són els següents:

Apartat blanc i negre: foto «Barcelona», de M. Rosa Campaña, 7,6 punts, guanyadora de l'apartat; «Claustre dels Reis», de Neus Sánchez, 6,6; «Claustre», de Dora Serra, 6; «Sant Michel», d'Eduard Estrada, 6; «Pedralbes», d'Emili Vicente, 5,6; «Montsió», de Josefina Garriga, 4,6; «L'Estany», de Maria Bonet, 4,3, i «Seu d'Urgell», de Roser Romaní, 4.

Apartat paper color: foto «Santes Creus», de Maria Bonet, 8,3 punts, guanyadora de l'apartat; «Las Huelgas», de Roser Romaní, 7,3; «Claustre dels Reis», de Neus Sánchez, 6,6; «Cuixà», de M. Rosa Campaña, 6; «Fontfreda», d'Antoni Borrell, 5,6; «Santes Creus», d'Antoni Ollé, 5,3; «Claustre i tarongers», d'Estanislau Torres, 5,3; «Seu Vella», de David Anglès, 5; «Dos claustreres», de M. Teresa Marquet, 5; «Silos», de Roser Bou, 4,6; «Sant Pere Vell», de Dora Serra, 4; «Chaise Dieu», d'Eduard Estrada, 3,6; «Sant Juan de la Peña», de Josefina Garriga, 3,6, i «Catedral de Barcelona», d'Emili Vicente, 3,6.

Apartat diapositives: foto «Seu d'Urgell», de Roser Romaní, 7 punts, guanyadora de l'apartat; «Ripoll», de Dora Serra, 6; «Pedralbes», d'Eduard Estrada, 5,6; «Olivar», de Josefina Gar-

riga, 5,6; «Claustre», d'Antoni Ollé, 4,6 i «Pedralbes», d'Emili Vicente, 3,6.

Cursa CEC-Val d'Aran

Gemma Furió, sòcia del Centre, i la seva companya Lali Gendrau van imposar-se en categoria femenina al Campionat d'Espanya per Equips, disputat el passat 7 de març a la Cursa CEC-Val d'Aran d'esquí de muntanya. La victòria absoluta va ser per a l'equip del Peñalara format pels germans Carlos i Federico Galera. Realitzada als voltants de l'estació de Baqueira-Beret, la CEC-Val d'Aran era l'última de les competicions de la Copa Catalana i va comptar amb la participació de 178 corredors.

De la resta de participants membres del Centre, destaca l'actuació de Joan Ninot, classificat en primera posició de la classificació sub-20 amb el seu company Josep Prat. Joan M. Vendrell i Robert Guilera no van tenir gaire sort aquest cop, una indisposició del segon els va allunyar dels primers llocs.

Les contínues nevades de la nit del dissabte i del matí del diumenge van obligar els organitzadors a modificar el recorregut per tal d'evitar el risc d'allaus. Finalment, tots els equips van realitzar el circuit curt que, amb sortida i arribada al pàrquing de l'Orri, pujava al Tuc de Bassiber (2.644 m), passava per l'estany del Rosari i el Tuc del Rosari (2.594 m), baixava fins a l'estany de Garrabea i ascendia a la Forqueta d'Àrreu (2.402 m). Un cop eliminada l'ascensió al Cap de Vaquèira, el temps d'arribada dels equips es va reduir a la meitat. El desnivell total era de 1.314 m de pujada i 1.314 m de baixada.

Amb un temps de 1 h 44 min 53 s, els joves Carlos i Federico Galera (Club Peñalara de Madrid) es van avançar dos minuts a l'equip de la FEEC format per Jordi Bes i Alberto García (1 h 46 min 30 s). En tercer lloc i a molt poca distància, travessaven la meta una altra parella de madrilenys, Jorge Palacios y Manuel Pérez (1 h 46 min 49 s).

En categoria femenina, la victòria va ser per a l'equip del Centre de Tecnificació d'Esquí de Muntanya de Catalunya

(CTEMC) format per Gemma Furió (segona al Campionat d'Espanya individual) i Lali Gendrau. Furió i Gendrau van creuar la meta amb un temps de 2 h 23 min 37 s, tres minuts abans que l'altre equip del CTEMC, el d'Ingrid Giral i Cristina Bes. El tercer lloc va ser per a la parella Sonia Morán i Irune Omeñaca, de la federació aragonesa (2 h 26 min).

Pel que fa als juvenils, Arnau Anguera i Xaloc García van guanyar a la categoria sub-18. Neus Margalef (GEIEG) i Laia Massó (C. E. Tarragona) van ser les primeres en sub-20 femení. Amb un temps de 2 h 23 min 14 s, la categoria veterans la van encapçalar els valencians Moisès García i Carlos Manuel Tudela.

Sandra Martín

Les Rutes de l'Os

L'associació aranesa Hécate, en col·laboració amb el Grup de Suport a l'Os (Os-SOS), del qual el Centre és membre fundador, torna a oferir les *Rutes de l'Os* fins a l'octubre. Es tracta d'excursions guiades per les zones del Pirineu català més freqüentades pels plantigrads. Al llarg de la sortida, els participants coneixen l'hàbitat i els costums de l'os i de la resta de fauna pirinenca: cérvol, isard, àliga, trenclòs, gall fer...

Aquesta iniciativa forma part d'una sèrie de campanyes engegada pel Grup Os-SOS amb l'objectiu d'evitar que la Generalitat de Catalunya doni per finalitzat el projecte Life de reintroducció de l'os bru al Pirineu. Les *Rutes de l'Os* van estrenar-se l'estiu passat amb la col·laboració d'Hécate i de diversos hotels de la Vall d'Aran.

Una altra de les campanyes que ja funcionen és *Pirineu Viu*, un programa d'educació ambiental per a les escoles de la Val (primària, secundària i infantil). La iniciativa inclou xerrades teòriques i sortides a la muntanya acompanyades de material didàctic com quaderns de camp, pòster sobre fauna, vídeos, dispositius i jocs, entre altres. La intenció és estendre aquesta campanya escolar a les comarques del Pallars Sobirà i l'Alta Ribagorça.

Sensibilitzar els habitants del Pirineu, aconseguir que valorin la importància natural d'aquesta serralada i millorar la informació i l'acceptació de l'os bru constitueixen el principal objectiu de les accions d'Os-SOS. *Pirineu Viu* i l'exposició i vídeos de l'associació càntabra Fundación Oso Pardo i de la francesa Fons d'Intervenció Ecopastoral, són dues mostres d'aquest interès per captar l'atenció de la gent de la Val. Els contactes amb diferents autoritats de la zona

Loli Gendiau, a l'esquerra, i Gemma Furió, a la dreta, guanyadores en la categoria femenina de la cursa CEC-Val d'Aran

i entitats privades, així com la propera edició d'un tríptic informatiu formen part també d'aquest gran paquet d'iniciatives del Grup Ós-SOS.

Tota aquesta feina de promoció surt d'un grup de voluntaris, majoritàriament de l'associació DEPARNA, que demanen el suport i l'ajuda dels socis de la resta d'entitats que, com el Centre, formen part del Grup de Suport a l'Ós.

Sandra Martín

El Centre al Karakorum

Les expedicions *CEC al Hidden Peak* i *Zambón al Gasherbrum II*, organitzades pel Centre Excursionista de Catalunya es proposen ascendir sense oxigen a dos vuit mil emblemàtics de la serralada del Karakorum. Els alpinistes sortiran cap al Pakistan a finals de juny i dedicaran el mes de juliol per a aclimatar-se a l'altitud abans d'atacar el cim a l'agost.

L'ascensió al Hidden Peak serà la primera catalana i, a més, la primera a un vuit mil realitzada per alpinistes que no superen els vint-i-tres anys. El repte dels dos grups consisteix a pujar sense oxigen, en estil alpi, sense equipar cam-paments d'altura ni utilitzar cordes fixes i prescindint de l'ajuda de xerpes. L'expedició Zambón al Gasherbrum II la formen nou nois i dues noies, mentre que la del Hidden Peak compta amb set nois. La qualitat i l'experiència alpinística dels expedicionaris queda avalada per un extens currículum que comença amb la formació i l'organització d'activitats dins del Centre i continua amb un seguit d'iniciatives alpinístiques a les muntanyes més diverses: Shishapangma, Everest, Mount Kenya, Kilimanjaro, Huascarán, Pumori...

La preparació física durant els mesos previs és bàsica, amb més raó si la intenció és ascendir sense suplement d'oxigen. Els alpinistes han de preparar-se per a respirar un aire molt fi que els obligarà a duplicar l'esforç físic. Els expedicionaris del Centre ja fa mesos que s'entrenen d'una manera específica amb Ricard Vila, instructor especialitzat en esports de muntanya i escalada i també soci del Centre.

EQUIP GASHERBRUM II: Ernest Bladé, Xavier González, Mariona Orfila, Laura Ejarque, Fèlix Queipo, Raimon Monturiol, Segimon García-Prades, Roger Besora, Martí Cabestany i Antoni Massagué.

EQUIP HIDDEN PEAK: Oriol García, Joan M. Vendrell, Robert Guilera, David Hita, Roger Ximenis, Joan Lluís Amorós i Eduardo Regés.

Sandra Martín

Associació Conèixer Catalunya (ACCAT)

Associació Conèixer Catalunya (ACCAT) és el nom d'una entitat sorgida de la mà de gairebé setanta entitats i empreses, entre les quals hi ha el Centre, amb l'objectiu de donar a conèixer Catalunya per estimar-la, tal com diu el seu eslògan. Amb aquesta intenció, ACCAT ha preparat un total de vuit accions que es desenvoluparan fins a finals de l'any 2000.

La primera campanya, Conèixer el territori, està coordinada pel Centre amb la direcció de Josep M. Sala i Albareda, i consisteix en una exposició fotogràfica itinerant que recorre les comarques catalanes. La mostra la formen cent fotografies, vuitanta-cinc són de tot Catalunya i la resta de la comarca on s'exposa. En total i fins a l'any 2001, Conèixer el territori passarà per 120 localitats, a cadascuna de les quals romandrà deu dies.

Les imatges han estat seleccionades per Josep M. Sala i Ton Abel a partir d'un ampli qüestionari elaborat pel Centre i enviat a una llarga llista d'entitats culturals i excursionistes, així com a persones coneixedores del nostre país. Sobre la base de les respostes rebudes, s'establí una relació de llocs amb mèrits suficients per a ser coneguts i divulgats.

Per a oferir la possibilitat als visitants de l'exposició d'opinar sobre quins són els indrets més representatius de les comarques catalanes, tothom que vulgui pot omplir una butlleta que es dona a l'entrada. Un cop acabada la ronda d'exposicions, les votacions serviran de criteri per a organitzar una nova mostra que tornarà a recórrer les 41 comarques.

Cal destacar que tota aquesta tasca es pot realitzar gràcies a la col·laboració desinteressada de fotògrafs i voluntaris del Centre i d'altres entitats com Club Excursionista Gràcia.

Les altres campanyes previstes per ACCAT tracten de la història, la cultura popular, la llengua, la presència a Europa, l'associacionisme i el civisme, el futur i beques a la UNESCO. La seu d'ACCAT està a la Rambla de Catalunya 15 de Barcelona.

Sandra Martín

Certamen Internacional de Vídeo Amateur sobre el Museu Olímpic de Lausana

El Museu Olímpic de Lausana i la Secció de Cinema i Vídeo del Centre organitzaren i convocaren conjuntament, amb el patrocini de la UNICA,

un Concurs Internacional de Vídeo Amateur per a estimular els afeccionats al vídeo i aconseguir un videofilm de qualitat realitzat per un autor no professional sobre l'esmentat Museu, permetent al mateix temps donar-lo a conèixer a un ampli sector de públic. Tot això amb independència del videofilm sobre el mateix tema que el Museu encarregà directament a la nostra Secció i que fou lliurat al Sr. Samaranch el 23 de desembre passat.

El Certamen es desenvolupà en dues fases. En la primera –amb el tema d'un documental o reportatge sobre un museu qualsevol del món, excepte l'olímpic de Lausana, o recinte assimilable per la seva funció a un museu– es tracta de seleccionar fins a un màxim de dotze autors que passaran a la segona fase. En aquesta, el Museu els facilita, per a dues persones, el desplaçament aeri des del seu lloc d'origen fins a Lausana i els allotja durant cinc dies per a realitzar el videofilm sobre el Museu, objecte final del certamen. Els millors films seran distingits amb un premi de 6.000 euros el primer, 4.000 euros el segon, 2.000 euros el tercer, i 500 euros els restants, a més d'una medalla per a cadascun.

A la primera fase hi han participat 41 videofilms, procedents de 16 estats: Espanya (13), Gran Bretanya (5), Rússia (5), Alemanya (3), França (2), Macedònia (2), Hongria (2), Bèlgica (1), EUA (1), Polònia (1), Holanda (1), Suècia (1), Austràlia (1), Bulgària (1), Iugoslàvia (1) i Suïssa (1). Això és el resultat d'haver repartit 20.000 exemplars de bases en cinc idiomes diferents, bé directament i nominal per part nostra, bé a través de les diferents federacions integrades a la UNICA, a més de la difusió per Internet efectuada per la UNICA i el mateix Museu.

Els dies 30 d'abril i 1 i 2 de maig s'han reunit en el nostre local social per tal de visionar i jutjar els 41 videofilms els membres del jurat internacional, format per Miette Verlinden, de Deurne-Antwerpen (Bèlgica) i Bernhard Lindner, de Plochingen (Alemanya), representant la UNICA; Pierre Keller, de Lausana (Suïssa), representant el COI, i Josep Rota, de Sabadell i Alfons Hereu, de Sant Feliu de Guíxols, representant el Centre Excursionista de Catalunya, i Josep-Jordi Queraltó, de Barcelona (Espanya), del Centre, com a secretari.

Després de les deliberacions oportunes, seleccionaren per a passar a la segona fase, és a dir, per a realitzar el documental o reportatge sobre el Museu Olímpic de Lausana, les següents obres i autors: *Museu del Juguet*, de Vicenç Asensio, de Vilajuïga (Catalunya); *The Colorado Springs Pioneers Museum*,

d'Andrius Barzoukas, de Maniton Springs (EUA); *Fresh vegetables*, de Guillermo Campo, de Huesca (Espanya); *Weapons*, de Ramon Font, de Castelldefels (Catalunya); *The Corinium Museum*, de Richard Lewendon, de Glenkindie (Gran Bretanya); *Exposición Layla d'Angelo*, de Juan Carlos Rodríguez, de Madrid (Espanya); *Temple of Sport*, de Zoltán Turay, d'Eger (Hongria); i *Source of God's Light*, de Krulj Zdravko, de Bitola (Macedònia).

Les obres seleccionades i una mostra de les restants foren projectades a la nostra sala d'actes els dilluns 3 i 10 de maig, tal com era previst a les bases del Certamen.

Artur Peix

LLIBRES I MAPES

Templers i hospitalers, II. Guia de les Terres de l'Ebre i dels castells templers del Baix Maestrat

Joan Fuguat Sans.
Rafael Dalmau, edit.
Barcelona 1998. 123 pàgs., il·l.

Un recorregut per les terres de l'Ebre i el Baix Maestrat estudiant les esglésies i els edificis construïts pels

ordes del Temple i de l'Hospital, que foren molt importants en el poblament d'aquella zona. L'autor ens descriu les característiques arquitectòniques de les construccions i fa una interessant anàlisi històrica del desenvolupament dels dos ordes monasticomilitars per aquelles terres.

El llibre ens proposa cinc itineraris que ens permeten seguir i estudiar les principals construccions del Temple a les comandes de Tortosa, Miravet, Horta i Ascó, i les de l'Hospital a les comandes d'Amposta i Ulldecona, amb la descripció de cases, torres, esglésies parroquials i els castells templers de Peníscola, Polpís i

Xivert, al Baix Maestrat, que són una faceta molt important i poc divulgada del patrimoni històric i artístic.

F. Olivé

Atles del comtat de Besalú (785-988)

Jordi Bolòs i Enric Hurtado. Rafael Dalmau, edit. Barcelona 1998. 95 pàgs., mapes i il·l.

Aquest llibre és el primer volum dels *Atles dels comtats de la Catalunya carolíngia*, inici d'una interessant col·lecció que pretén donar-nos a través de mapes una visió rigorosa i detallada de cadascun dels comtats de la Catalunya Vella, entre els segles VIII i X.

La documentació d'aquella època conservada a Catalunya és una de les més abundants d'Europa i ens proporciona molta informació, però la simple lectura dels documents no resulta a vegades suficient per a apropar-nos a la realitat de la vida d'aquells temps. Els autors ens en donen una visió més precisa traslladant damunt de mapes la informació de què disposem.

Tots els noms de lloc esmentats en documents entre el 785 i 988 són recollits en aquest primer atles, dedicat al comtat de Besalú, amb un total d'uns sis-cents noms, dels quals més d'un 70% han pogut ser localitzats exactament: els noms de rius, valls o muntanyes, el recorregut dels camins, l'emplaçament de molins, fargues i mines, masos i esglésies.

A través de la cartografia tenim una visió clara i precisa dels antics termes dels pobles, les parròquies, els monestirs i els castells, així com la localització de boscos, pastures, conreus i la distribució de la vegetació d'acord amb les dades que ens donen els documents d'aquell període. A més de mapes toponímics, polítics, religiosos i senyorials, hi trobem altres mapes amb tota mena d'informació geogràfica, econòmica i demogràfica d'ara fa més de mil anys.

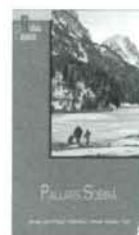
En resum, una col·lecció indispensable per a tot aquell que vulgui tenir un coneixement complet del país, que fa realitat el vell ideal excursionista de viure directament la història traslladant la fredor de les dades dels documents a la realitat física del país, a través de textos didàctics i rigorosos, mapes clars i entenedors i il·lustracions de gran qualitat.

F. Olivé

Pallars Sobirà

Josep Piqué, Xavier Català. Traducció: Sergi Ramis. SUA Edizioak. Bilbao 1998. 176 pàgs., il·l.

SUA Edizioak ha volgut incloure en

la seva col·lecció de «Rutas y Paseos» traduint-la al castellà, aquesta interessant obra editada pel Consell Comarcal del Pallars Sobirà.

Són vint-i-cinc rutes de senderisme, de

poca dificultat, que ens introdueixen per variats indrets de la comarca, recurrent petits pobles, bordes, esglésies i antics camins, sovint poc coneguts, d'aquesta part del Pirineu, que ens fan reviure èpoques anteriors. Tots els itineraris van acompanyats d'un petit mapa i fotografies, incloent unes dades pràctiques detallant el desnivell i la duració, llocs d'interès i variants. La descripció de les rutes conté interessants detalls dels llocs, esmentant a la vegada fets històrics ocorreguts al llarg del temps.

És una obra amena i meritòria que ens introdueix per paratges força oblidats i que ha estat possible gràcies als esforços del Consell Comarcal per donar a conèixer pobles i racons poc coneguts; desbrossant i recuperant vells camins que amb els canvis de costums i de vida havien quedat en desús.

J. Bordons

Guia dels Països Catalans

Til i Inge Stegmann.
Traducció: Jaume Costa, Gabriele Woith, Christian i Núria Costa. Curial Edicions. Barcelona 1998. 631 pàgs., il·l.

Aquesta guia és una traducció i adaptació al català de l'edició alemanya *Katalonien und die katalanischen Länder*, publicada l'any 1992, obra del romanista i conegut catalanòfil alemany Tilbert Dídac Stegmann, en col·laboració amb la seva esposa Inge. En el llibre també hi van col·laborar destacats especialistes catalans, entre ells Francesc Gurri. L'obra, fruit de molts anys de dedicació per part de l'autor, està concebuda per a donar una àmplia informació cultural i paisatgística dels Països Catalans, que, com recorda l'autor, constitueixen una comunitat nacional clarament definida, de Salses a Guardamar, de Fraga a Maó.

La guia consta de 50 rutes, amb recorreguts d'uns quants dies, acompanyades de fotografies fora de text, dibuixos, plànols de ciutats i plantes de les esglésies i monuments més destacats. Al principi de cada grup de rutes s'ofereix un resum de les coses més interessants. A més de les rutes que ens condueixen

per tots els indrets, és digne de remarcar la completa introducció o «Notícia dels Països Catalans» d'unes cent pàgines, on el visitant interessat es pot assabentar prèviament de les particularitats del País, estudiant els següents aspectes: aspectes geogràfics i econòmics, llengua i dialectes, història, art i arquitectura, música, literatura.

Es tracta d'una obra completíssima que facilita al lector un extens coneixement i la visita dels Països Catalans.

J. Bordonos

Belledonne Ecrins Nord

Volodia Shahshahani. Volopress. Grenoble 1996 i 1998. 288 pàgs., il·l.

Aquestes dues guies, *Belledonne* i *Ecrins Nord*, són els primers volums de la col·lecció «Toponeige» que l'editorial Volopress dedica al grup dels Alps del Delfinat.

Es tracta d'uns llibres en petit format i amb una excel·lent presentació, ricament il·lustrats amb fotografies en color i blanc i negre.

Belledonne és una guia exhaustiva d'aquest massís, situat entre l'Isère i els seus afluents, l'Arc i el Romanche, a l'est de Grenoble. Conté 157 rutes que l'autor ha efectuat amb esquís, però concebudes perquè puguin ser utilitzades amb raquetes, snowboard o amb pràctica alpina.

Ecrins Nord, al sud del Belledonne, comprèn la meitat nord del massís amb 155 itineraris bàsics i variants, traçats sobre unes dues-centes fotografies, al voltant de cims tan destacats com la Barre des Ecrins, la Meije, les Agneaux, etc., que poden ser seguits, a més dels esquiadors, per raquetistes i alpinistes durant l'hivern.

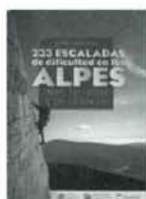
A més de les informacions pràctiques habituals en aquestes obres, cada volum inclou un índex de dificultats, un de desnivells, un d'orientació i finalment l'alfabètic. Creiem que aquestes «Toponeiges» trobaran una bona acollida entre els practicants de l'esquí de muntanya i els alpinistes que visiten aquests sectors dels Alps.

J. Bordonos

233 escaladas de dificultad en los Alpes

Jordi Lluç, Ramon Samarra. Dibuixos de vies: Armand Ballart. Ediciones Desnivel. Madrid 1998. 392 pàgs., il·l.

Després d'un primer volum, 150

escaladas clásicas en los Alpes, escollides entre les de grau mitjà, l'autor ha volgut completar l'oferta d'escalades en roca amb aquest nou volum dedicat a les vies

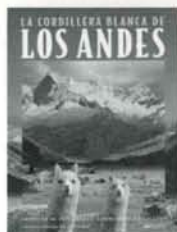
de més alta dificultat.

Prescindint aquesta vegada de la descripció geogràfica de cada massís, ja efectuada en el primer volum, les vies d'escalada es presenten per ordre cronològic volent seguir ordenadament el desenvolupament de l'escalada de dificultat i les tendències que han anat configurant la seva evolució. D'aquesta manera les escalades s'emmarquen juntament amb la història dels seus homes i dels fets més significatius.

Després de la introducció, el llibre s'obre amb un índex cronològic dels fets, homes i tendències més sobresortints o representatius en la història de l'escalada de dificultat en roca; seguit d'un sumari on es recullen totes les vies, agrupades per sectors geogràfics i especificant el massís o paret, el nom de la via, dificultat, desnivell, any de l'obertura i pàgina on es detalla. El text que descriu cada via va acompanyat de fotos en blanc i negre i de l'imprescindible croquis, degut a Armand Ballart.

J. Bordonos

La Cordillera Blanca de los Andes del Perú

Antonio Gómez, Juan J. Tomé. Ediciones Desnivel. Madrid 1998. 190 pàgs., il·l.

Aquesta guia de la Cordillera Blanca va dirigida a excursionistes i escaladors, i també als que estiguin interessats a conèixer la serralada peruana d'una manera general.

El llibre es divideix en els següents capítols: Informació general sobre el Perú; Informació general sobre la regió Chavín; La Cordillera Blanca; Massissos, muntanyes i rutes; Tresc i excursions; Com anar al Perú; Vocabulari i bibliografia.

Il·lustrat amb nombroses fotografies en color i en blanc i negre, i amb un mapa desplegable orientatiu que conté abundants dades pràctiques del país, és una obra ben presentada i amb abundant informació que podem considerar de gran utilitat per als molts interessats a conèixer aquelles llunyanes regions.

J. Bordonos

50 pasejades i excursions. Vall d'Aran, Aigüestortes, Sant Maurici

Louis Audoubert. Traducció: Xavier Campillo. Pòrtic Guies. Barcelona 1998. 143 pàgs., il·l.

Poc després de les 50 *pasejades i excursions per la Cerdanya i el Capcir*, Pòrtic Guies ens ofereix aquest altre llibre del conegut pirineista Louis Audoubert, publicat igualment per Éditions Milan, l'any 1995, traduït ara al català.

Com l'anterior, es tracta de 50 rutes escollides, presentades a la manera de fitxes, cada una de les quals conté un requadre amb les dades tècniques i un text amb la descripció de l'indret, l'accés i una breu ressenya de l'itinerari. En tots els casos s'hi acompanya un dibuix que permet seguir el recorregut des de la sortida fins al punt culminant i excel·lents fotografies en color. Es tracta d'una obra eminentment pràctica i una bona ajuda per a conèixer sense grans dificultats alguns dels més bells indrets del Pirineu.

J. Bordonos

Pirineos. Ascensiones en mixto, nieve y hielo

Francis Mousel. Traducció: Sergio Prieto. Ediciones Desnivel. Madrid 1998. 342 pàgs., il·l.

Aquesta nova guia del Pirineu ofereix una selecció de 158 rutes d'ascensions hivernals, d'un

costat a l'altre de la serralada, il·lustrades amb 146 fotos en blanc i negre sobre les quals s'han dibuixat les vies d'escalada.

Per a facilitar el seu seguiment, l'obra divideix el Pirineu en quinze sectors o capítols, cada un dels quals va precedit d'un mapa general on es localitzen els principals cims i una breu explicació del sector.

La descripció de les ascensions es presenta com una fitxa, d'una o dues pàgines, que especifica: primera ascensió, desnivell, horari, material, època recomanada, caràcter i dificultat, accés i punt de sortida, itinerari i descens. Les fotos, sobre les quals s'ha marcat l'itinerari d'escalada, són de qualitat i proporcionen una bona ajuda. En resum, l'obra representa una important contribució al coneixement hivernal del Pirineu, des de la caiguda de les primeres neus fins a l'arribada del mes de juny.

J. Bordonos

Traces d'excursionistes (CEC)

Vicent Pitarch. *Centre Excursionista de Castelló. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona 1998. 133 pàgs.*

Com es diu en l'escrit de presentació, aquest llibre és un intent de fer un estudi sobre l'excursionisme a Castelló de la Plana, que durant els anys de foscor política s'ha sostingut a través del Centre Excursionista de Castelló. L'aparició del llibre obeeix a una demanda urgent sorgida quan aquesta entitat es va fer càrrec de l'organització del XXII Aplec Excursionista dels Països Catalans.

La primera meitat del llibre és un esbós de biografia del C.E. de Castelló, seguit de la història dels Aplecs, iniciats l'any 1977, i d'altres escrits relacionats amb el senderisme; el vocabulari muntanyenc; l'etimologia de Penyagolosa, el cim més alt de la geografia valenciana; el record d'alguns personatges i altres temes.

És un llibre que respira catalanitat i germanor, per damunt del desconcert que impera en altres ambients de la societat valenciana que blasmen aquests sentiments.

J. Bordons

Aportació a la terminologia geogràfica catalana

Marc-Aureli Vila i Comaposada. *Societat Catalana de Geografia. Barcelona 1998. 236 pàgs.*

La terminologia geogràfica s'ha anat enriquint en els darrers decennis, a Catalunya, com a conseqüència de l'interès per la geografia i pels estudis geogràfics a les nostres universitats. Les publicacions geogràfiques en català amb objectius divulgadors o científics troben una bona acollida, i l'aparició d'aportacions com la d'aquest llibre esdevé una necessitat. Com diu Joan Vilà i Valentí en el pròleg, aquesta obra és «una bona contribució a una recollida i a una anàlisi de mots i termes no sols d'interès per als geògrafs sinó també per a tots els catalans i per a tots aquells que sentin una atracció per l'estudi de la nostra terra i la nostra gent».

El llibre és un extens vocabulari de termes geogràfics recollits per l'autor en la seva prolongada vida professional, recorrent el país i parlant amb la gent, un

treball començat feia molts anys com a professor i investigador de geografia a Veneçuela durant un llarg exili. En fi, és una obra que haurà de trobar una bona acceptació per la seva utilitat i extensió.

J. Bordons

Mont-roig – Certascan (Vall de Cardós)

Manel Broch i Eduard Martín. *Col·lecció «Guies del Centre Excursionista de Catalunya». Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 1998. 190 pàgs., il·l.*

Aquesta nova guia de la col·lecció «Guies del Centre Excursionista de Catalunya» que es complementa amb la de Pica d'Estats-Monteixo (Vall Ferrera) dels mateixos autors, presenta un bon nombre d'excursions amb esquis per la capçalera de la vall, a la zona axial del Pirineu.

Els diferents itineraris estan agrupats en capítols tenint en compte les bases de sortida, situades a Alòs d'Isil i Unarre, i una sèrie de refugis com el de la Pleta del Prat, el de Certascan i altres. Seguint la norma d'aquestes publicacions, el llibre fa una breu introducció geogràfica i una sèrie de recomanacions per a la pràctica de l'esquí de muntanya i per a l'època en què es practica, que comporta certs perills, a més de donar informació sobre els refugis que es poden utilitzar. Per a millor orientació s'inclouen uns mapes de carenes, a escala 1:50.000, on hi ha marcats els itineraris, que incorporen una quadrícula que representa un quilòmetre sobre el terreny per a donar una idea de les distàncies.

El llibre inclou també telèfons i adreces d'interès, així com la cartografia que es pot utilitzar.

J. Bordons

Itineraris pel massís del Carlit

Joan M. Vives i Teixidó. *Col·lecció «Guies del Centre Excursionista de Catalunya». Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 1998. 134 pàgs., il·l.*

El Carlit és el cim culminant del Pirineu oriental, situat entre els estanys de Lanós i la Bullosa, a la Cerdanya francesa, i aquesta guia ofereix un conjunt d'itineraris per la regió lacustre dels dos estanys, per indrets poc freqüentats, i ascensions de gran interès.

La guia presenta vint itineraris, una gran part dels quals (14) transcorren per la part central del massís ocupada per la regió lacustre i la resta són tres excursions pel vessant de la Cerdanya

i tres més d'aproximació des de Llivia i Portè. Cada itinerari s'encapçala amb una breu explicació indicant el temps, la dificultat i el desnivell, seguit d'una detallada descripció del recorregut amb els horaris parcials. Un petit mapa esquemàtic amb tot l'àmbit de la guia que recull els itineraris i uns altres de més detallats que acompanyen cada recorregut són el complement que facilita una millor orientació. Les fotografies, en blanc i negre, són de bona qualitat i el llibre inclou també un índex dels topònims.

J. Bordons

Excursiones por el sur de España, 1

Juan Carlos García Gallego. *Ediciones Desnivel. Madrid 1998. 294 pàgs., il·l.*

El subtítol de *Parque Natural de Sierra Nevada, Sierra de Gádor, Sierra Tejeda i Parque Nacional de la Sierra de Huétor*, assenyalen les zones per on recorren les 237 excursions d'aquest primer volum.

La pretensió de l'autor, profund coneixedor de les muntanyes bètiques, és facilitar a tots els excursionistes l'accés als cims de dos i tres mil metres de la serralada Bètica, passant per tots els pobles situats entre aquestes altituds, oferint a la vegada abundants apunts d'història, geografia, fauna, flora, art i costums.

Els recorreguts van des de curtes passejades a peu fins a les llargues travessies de muntanya. Són 46 ascensions i 193 recorreguts a peu, en bicicleta o en cotxe. El llibre conté un detallat índex amb totes les excursions, i dins del text hi figuren nombroses fotografies en blanc i negre, un mapa de conjunt de cada sector i abundants mapes dels recorreguts.

J. Bordons

El Port

Joan Tirón, Josep Tirón, M. Ortiz. *Guia excursionista. Editorial Piolet. Barcelona 1998. 204 pàgs., mapes.*

Aquesta guia proposa quaranta rutes a peu, algunes de les quals es poden fer en BTT o a cavall, a vegades seguint trams de senders de gran i petit recorregut, escollides entre les més atractives del massís.

Cada itinerari consta d'una fitxa tècnica, la descripció detallada de la ruta i algunes recomanacions útils, i es completa amb un explicatiu mapa amb cotxes de nivell cada cent metres. El llibre inclou també unes pàgines d'informació sobre geografia, clima, biogeografia, hidrologia del massís i una relació d'allotjaments de tota mena. A diferència de la majoria dels llibres d'itineraris, resulta estrany no trobar-hi cap fotografia.

J. Bordons

Novetat

Aquesta guia
d'excursions i
travessies serà
presentada al peu del
refugi vell d'Ulldeter
dins de les
celebracions que el
Centre Excursionista
de Catalunya ha
organitzat per a
commemorar el
norantè aniversari de
la inauguració del
refugi vell i el
quarantè del nou.

20 de juny de 1999,
al refugi vell
d'Ulldeter,
a un quart de tres.

COL·LECCIÓ

GUIES DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

ULLDETER

EXCURSIONS I TRAVESSIES DES DEL REFUGI

JOSEP NUET I BADIA

PUBLICACIONS DE L'ABADIA DE MONTSERRAT

*“Hem viscut per salvar-vos
els mots,
per retornar-vos el nom
de cada cosa.”*

Salvador Espriu

Fidels a la nostra inquietut i vocació de suport a les diferents manifestacions culturals, FECSA-ENHER patrocina la MOSTRA DE REVISTES EN CATALÀ, a la vegada que les felicita per la seva contribució a la divulgació de la nostra llengua.

FECSA-ENHER, PATROCINADOR DE LA MOSTRA
DE REVISTES EN CATALÀ

